

DE OUDHEDEN-COLLECTIE VAN
Z. H. MANGKOENAGORO VII
TE SOERAKARTA

DOOR

Dr. W. F. STUTTERHEIM

DJAWA

17de JAARGANG No. 1 en 2, JANUARI — MEI 1937.

73 = 54

74 = 54

072 = 541 (Soerakarta)

STUTTERHEIM.

DJAWA

INLEIDING

INLEIDING

Zij, die het voorrecht hadden het verblijf van Z.H. Pangeran Adipati Ario Mangkoe Nagoro VII te Soerakarta te bezichtigen, zullen ongetwijfeld onder den indruk gekomen zijn van de uitgebreide collecties, welke in kasten en vitrines in verschillende vertrekken van de Poerâ Mangkoenagaran systematisch zijn ondergebracht en tentoongesteld. In tegenstelling tot de meeste vorstelijke verzamelingen, welke gemeenlijk uit geschenken zijn ontstaan en daarvan in hunne samenstelling de duidelijke sporen plegen te dragen, is deze collectie van den aanvang af stelselmatig opgezet met de bedoeling een zoo groot mogelijke hoeveelheid goede voortbrengselen van de oude Javaansche kunstnijverheid bijeen te brengen. De verzamelaar wenschte daarmede het kunnen der Oudjavaansche kunstenaars voor de verschillende perioden vast te leggen en de stijlontwikkeling te demonstreeren.

Het mag niet ontkend worden dat tevens de hoop heeft voorgezetten het materiaal te verzamelen, dat men eenmaal benoodigd achtte voor een eventueele renaissance der Javaansche kunstnijverheid. Bedenken wij, dat de grondslagen voor de collectie gelegd zijn kort na 1918, dan mogen wij, de persoonlijkheid van den verzamelaar in aanmerking nemende, veronderstellen, dat de toenmalige krachtige opkomst van het nationaal bewustzijn ook hier een woord heeft meegesproken.¹⁾ Niet een vlucht in het verleden voor het teleurstellende heden, doch het vurige verlangen om de in het heden sluimerende krachten door voorbeelden uit het verleden te stimuleeren en tot hunne oude inspanning op te voeren, moet de stoot gegeven hebben tot een zoo energiek volgehouden belangstelling voor de overblijfselen uit dat verleden. Algemeen meende men in de dagen van de oprichting van het Java-Instituut — voorafgegaan door het in 1919 te Soerakarta gehouden congres voor de taal-, land- en volkenkunde van Java — dat de ondergang van de Oudjavaansche kunst en letteren te danken was aan een insluimering van den Javaanschen geest, die weleens een doodslaap zou kunnen beteekenen, indien het Javaansche volk niet krachtig aan zijn cultureele taak herinnerd zou worden; algemeen ook verwachtte men dat de ontwaking uit dien slaap, indien niet bepaalde voorzorgen zouden worden getroffen, zou leiden tot een verwestersching zonder maat of zin, die het weinige, wat nog was overgebleven, met de kracht van een bandjir zou vernielen. En algemeen hoopte men ten slotte, dat het mogelijk zou blijken de gewekte krachten in een richting te leiden, die een wedergeboorte beteekenen zou voor de Javaansche kunsten en letteren.

¹⁾ Zooals men weet heeft Z. H. Mangkoe Nagoro VII spoedig na zijn terugkeer uit Nederland in 1915 krachtig deelgenomen aan de toen nog jeugdige cultuurbeweging op Java. De grondslagen van de bestaande collectie werden gelegd in de dagen, waarin tevens die van het Java-Instituut werden gevestigd (zie hiervoor: Djâwâ, Extranummer 1924 pag. 38 vlg.).

De geschiedenis heeft echter anders geleerd en het is zeker niet een der geringste verdiensten van den verzamelaar dit te hebben ingezien en nochtans het verzamelen er niet om gestaakt te hebben. De tot nieuw leven gewekte krachten hebben zich tot geen renaissance laten aanwenden en zullen dit ook niet doen. Men begreep later maar al te goed, of, wat waarschijnlijker is, gevoelde onbewust, dat de Oudjavaansche kunst een product was van een speciale wereldbeschouwing, welke bij elke nadere kennismaking met hetgeen het Westen bracht iets van hare absoluutheid verloor en die tenslotte eenmaal gedoemd zal zijn geheel te verdwijnen dan wel slechts in survivals voort te blijven leven.

In de plaats daarvan moge weliswaar een Javaansche uitgave van de moderne wereldbeschouwing komen, doch de structuur der nieuwe Javaansche maatschappij zal zoozeer van die der Oudjavaansche afwijken, dat haar kunst evenver van die van Madjapahit af zal staan als die in het huidige Westen van Gotiek en Rokoko. ¹⁾

Moge dit al waar zijn, er zal ook zeker een tijd komen dat de kunstvoorwerpen uit het verleden van Java door de Javanen niet langer voornamelijk als geluk of ongeluk brengende fetisen doch als nationaal cultuurbezit zullen worden beschouwd en geschat en dat zij een beteekenisvolle rol zullen kunnen spelen bij de bestudeering der wordingsgeschiedenis van de Javaansche cultuur. Weliswaar mag men niet eischen, dat de belangstelling voor deze geschiedenis reeds thans bij de inheemsche bewoners van Java algemeen of zelfs maar groot zou zijn — zij die een strijd strijden schrijven daar de geschiedenis niet van — doch dat die belangstelling eenmaal ook bij hen meer algemeen zal worden is een voorspelling, waarvoor men waarlijk geen zienersgaven behoeft te hebben om haar te kunnen uitspreken.

Daarom blijft hetgeen de toenmalige Prang Wadono met een eenigszins anders-luidende doelstelling ondernam ook thans nog van uitnemende beteekenis. Het moet tot voldoening stemmen dat met onverminderde belangstelling en ijver met het verzamelen wordt voortgegaan en dat op deze wijze menig stuk gered wordt van een smadelijken ondergang in de kroezen van goud- en zilversmeden. ²⁾ En zulks is dubbel toe te juichen in een tijd, waarin de bevolking hare laatste bezittingen te gelde maken moet.

Intusschen kan ons dit inzicht in de wordingsgeschiedenis der collectie tevens doen begrijpen hoe het komt, dat de verzamelingen zich niet beperken tot de eigenlijke Hinduïstische oudheden, doch dat wij zoovele andere zaken daaronder aantreffen. Wij zien zoo volledig mogelijke stellen van wajang-poppen, zoowel voor poerwå-, madijå-, gëdog-, kroetjil- als voor golèk-lakons. Wij zien kasten vol maskers, gebruikt bij het topèng-spel van West-, Midden- en Oost-Java, Madoera en de wajang wong van Bali, benevens bij alle andere spelen, waarbij maar maskers te pas komen. Voorts zien wij verschillende fraaie speci-

¹⁾ Hoewel dit niet met zooveel woorden werd uitgesproken, komt dit gewijzigd inzicht ook uit in de door den Voorzitter van het Java-Instituut bij de opening van het museum te Jogjakarta uitgesproken rede. In deze rede, die meer dan tien jaren na het nemen van het oprichtingsbesluit werd gehouden, wordt terecht gewezen op de noodzakelijkheid ook aan nieuwe ideeën en nieuwe concepties de gelegenheid te verschaffen zich te uiten. Na die tien jaren heeft men moeten erkennen, dat de bij de oprichting van het Java-Instituut gekoesterde wenschen herzien dienden te worden en dat ontwikkeling in dit geval geen renaissance behoeft te beteekenen.

²⁾ Een ander gevaar dreigt van de zijde der Gouvernements pandhuizen, die hun oude gouden sieraden naar Batavia opzenden om daar tot het materiaal te worden omgesmolten, waaruit men modern-Javaansche sieraden voor den verkoop laat smeden.

mina van houtsnijwerk uit verschillende plaatsen op Java, waaronder enkele belangrijke stukken uit de dalëms van Pangerans te Cheribon opvallen. Kortom, schier elk gebied van Javaansche kunstnijverheid uit den nieuweren tijd is vertegenwoordigd door uitgekozen stukken.

Het spreekt vanzelf, dat wij ons met dat deel der collecties minder zullen bezighouden en dat wij ons in hoofdzaak zullen dienen te bepalen tot de stukken, welke men met den naam Hinduistische oudheden kan aanduiden. Dat wil dus zeggen, overblijfselen uit een tijd, waarin de vorsten van Java het Hinduïsme als den officieelen godsdienst beleden, al was dat Hinduïsme dan ook een specifiek Javaansche uitgave van den godsdienst der Hindu's. Niettemin spreekt het echter evenzeer vanzelf, dat er zich bij de begrenzing van die periode moeilijkheden voordoen. Waar wij toch weten dat, met uitzondering van enkele speciale gebieden, de Islām geen belangrijke wijziging heeft aangebracht in de kunststijlen van Java, daar is het eigenlijk niet goed verantwoord onder den val van Madjapahit een streep te trekken en alle later vervaardigde kunstvoorwerpen, waarin de Oudjavaansche geest nog levendig is, buiten de collecties te sluiten. Men zal dus in de hier beschreven collectie enkele van dergelijke stukken aantreffen, waarvan weliswaar vaststaat of aan te nemen is, dat zij later zijn ontstaan, doch die zulks in hun vormen nauwelijks toonen. ¹⁾

De bedoelde verzameling dan is zonder eenigen twijfel de grootste particuliere verzameling van Oudjavaansche voorwerpen en ontleent hare bijzondere waarde aan het groote aantal voorwerpen van goud- en zilversmeedkunst, dat zij telt. Ruim achthonderd gouden en zilveren voorwerpen zijn hier gedurende een 17 tal jaren bijeen gebracht. ²⁾

Oogenschijnlijk moge het een overbodige luxe zijn om zooveel exemplaren van goud- en zilversmeedwerk bijeen te brengen, doch, indien men bedenkt dat er bijna geen twee stukken in de collectie gevonden worden die — tenzij het een paar betreft — volkomen aan elkaar gelijk zijn en dat de rijkdom aan vormen, bij alle traditioneele gebondenheid, onstellend groot blijkt te zijn, dan springt de waarde van zulk een verzameling duidelijk in het oog. Eerst thans verkrijgt men eenig inzicht in de vormenschat der Oudjavaansche edelsmeden en kan men zich een goed denkbeeld vormen van de uitgestrektheid van het veld van hun arbeid.

Is het aldus mogelijk gebleken door voortdurenden aankoop van te koop aangeboden gouden en zilveren voorwerpen een duidelijk beeld te verschaffen van wat de Oudjavaansche goudsmid vermocht, helaas ligt in deze wijze van verzamelen tevens de onmogelijkheid opgesloten om nauwkeurig te weten te ko-

¹⁾ Bij de keuze der voorwerpen na de Hinduistische periode is het niet steeds mogelijk een goede leidraad te vinden. In zeer vele gevallen is het zelfs een volstrekte onmogelijkheid te bepalen of een voorwerp van vóór of na de komst van den Islām dateert. Eerst na een betere bewerking der latere Javaansche kunst zal het mogelijk blijken een grens te trekken of een bevredigende indeeling te ontwerpen.

De in de collectie aanwezige zoogenaamde praehistorische oudheden vallen hier dus buiten beschouwing. Zooals men weet is het nog een onbeantwoorde vraag in hoeverre deze, gemeenlijk uit de graven in het Zuidergebergte afkomstige voorwerpen (ijzeren werktuigen, bronzen oorringen en enkelringen, steenen bijlen en beitels, kralen enz.) in den eigenlijken zin van het woord praehistorisch genoemd moeten worden, daar de mogelijkheid bestaat dat in afgelegen streken bevolkingsgroepen den oudinheemschen beschavingstoestand nog lang na de komst der Hindu's kunnen hebben bewaard. Zie voor dergelijke graven laatstelijk VAN DER HOOP in T. B. G. LXXV (1935): 83 vlgg. en in verband met genoemde mogelijkheid mijn opmerkingen in Koloniaal Tijdschrift Maart 1935 pag. 97 vlgg.

²⁾ Bij het opsporen van vele der voor de verzameling aangekochte voorwerpen heeft zich Ir. J. L. Moens verdienstelijk gemaakt. Het valt op dat, naast brons en goud, het zilver zoo weinig voorkomt. Het percentage zilveren voorwerpen in de collectie is verdwijnend klein.

men vanwaar die voorwerpen precies afkomstig zijn. Meerendeels verhandeld door Chineesche winkeliers, was hun herkomst aan dezen zelfs niet bekend. De verarmde eigenaars, die de stukken van de hand doen, hebben er, evenzeer als de gelukkige vindere ervan in hun grond, betrekkelijk groot belang bij de herkomst verborgen te houden, aangezien de gevaren voor misverstanden bij de verschillende instanties, die door het rapport van hun vondst of bezit moeten worden gepasseerd, tamelijk groot blijken te zijn en er zich gevallen hebben voorgedaan, waarin het vinden van een gouden schat verhooging van uitgaven in plaats van verhooging van inkomsten beteekende. ¹⁾ Nu kan zulks officieel niet ongestraft voorkomen en beschermt de wet den vinder, doch deze neemt liever het zekere voor het onzekere en zoo komen talloze gouden en zilveren voorwerpen — vooral zulke — bij opkoopters terecht, die evenmin belang hebben bij een nauwkeurige registratie als de verkoopters en, indien men blijft aandringen, een boom uit een bosch noemen. Wij doen dan ook goed zulke vondsten, die dus niet door tusschenkomst van het inheemsch Bestuur of andere betrouwbare personen te onzer kennis zijn gebracht, eenvoudig alle stilzwijgend van de toevoeging "herkomst onbekend" te voorzien. Zelfs de plaats, waar zij verkocht werden, zegt niets, aangezien deze en dergelijke waren meerdere malen achtereenvolgens in den handel plegen te komen en daarbij vaak genoeg belangrijke reizen ondernemen.

Dat het meerendeel der in de collectie voorhanden gouden voorwerpen in Soerakarta en Jogjakarta is aangeschaft, beteekent in ons geval dan ook niet meer dan dat deze plaatsen blijkbaar een behoorlijk afzetgebied waarborgen en dat de kans bestaat dat vele stukken inderdaad uit Midden-Java afkomstig zijn. Voor het wetenschappelijk onderzoek heeft dat echter geen waarde.

Sprekende over de herkomst der stukken wil ik daar dan dadelijk aan toevoegen, dat van de geregistreerde vondsten, voorzover in het Rijk Mangkoenagan gedaan, die uit de omgeving van Wānāgiri verreweg de meerderheid vormen. Dit komt schijnbaar goed overeen met de belangrijke vondst in 1933 van een oorkonde uit 903 A. D., betrekking hebbende op een vrij overzetveer over den Běngawan Sālā ter plaatse van het huidige Wānāgiri, welk stuk zich thans in de verzameling bevindt (C 1131 — 1134). Wij moeten op grond daarvan aannemen dat de streek om Wānāgiri ook duizend jaren geleden van beteekenis was en waarschijnlijk zelfs meer dan thans. In hoeverre dat veer ook belangrijker was dan de overige veeren, waarvan wij weten dat zij elders over den Běngawan leidden, is niet met zekerheid uit te maken, doch het is in ieder geval duidelijk, dat bedoeld veer gelegen was in den grooten weg, die van Matarām naar Wěngkěr (Pānārāgā) leidde.

Intusschen zijn de vondsten in de onmiddellijke nabijheid van dat veer gering en hadden zij meer in de zuidelijke streken van het Wānāgirische plaats. Hoewel het geen aantoonbare onmogelijkheid is dat daar een kraton lag, is het toch ook zeer goed mogelijk dat de vondsten van kluizenarijen en daarmee verband houdende bijzettingplaatsen van vorsten afkomstig waren. In de eerste plaats geloof ik niet dat een kraton de plaats is, waar belangrijke kostbaarheden gemakkelijk in den grond geraken en nemen wij voor een oogenblik alleen de

¹⁾ Dat zulke misverstanden niet denkbeeldig zijn blijkt uit hetgeen wij vinden opgemerkt in Feestbun-
del Kon. Bat. Genootschap I: 39. Zie nog Oudh. Versl. 1922: 6,7. Het is intusschen niet uitgesloten dat de
angst der bevolking voor bekendmaking van vondsten teruggaat op oude vorstenpranatan inzake het inle-
veren van schatten, terwijl weinig tactvol optreden tegen verzamelaars vroeger veel bedorven heeft.

gouden voorwerpen in beschouwing — waarvan er zeer vele uit Zuid-Soerakarta afkomstig zijn — dan ligt het voor de hand aan te nemen, dat zulks zelfs zoo goed als niet het geval zal zijn geweest. Men heeft toch ook niet groote hoeveelheden gouden zaken in den bodem van het oude Madjapahit gevonden, hoewel wij als zeker kunnen aannemen dat daar gedurende eenige eeuwen een kraton heeft gestaan. ¹⁾ Eerder mogen wij veronderstellen dat zulke gouden voorwerpen in afgelegen streken hetzij in tijden van oorlog in den grond begraven werden, hetzij door andere oorzaken verloren raakten. In de tweede plaats acht ik de kans zeer gering dat men reeds in dien tijd — voor duizend jaren — de kratons zoover naar het Zuiden zou hebben gebouwd, aangezien ook toenmaals het levend contact met Indië en het overige buitenland vooral aan de kusten moet onderhouden zijn en er nog geen sprake was van een zich naar het Zuiden voor vreemde machten terugtrekken — hetzij voor Moslimsche strandregenten met hun Goedjaraatsche kooplieden op den achtergrond, hetzij voor hun opvolgers, de Hollanders. Daarentegen lijkt mij de streek langs Java's Zuidkust bijzonder geëigend voor het bijzetten van vorsten — het Zuiden was de streek van den dood en inderdaad zien wij de meeste en belangrijkste tjañdi's van Java op de zuidelijke helft van dat eiland staan. ²⁾ Het komt mij dan ook voor, dat wij goed zullen doen de herkomst van vele belangrijke stukken goudsmeedwerk uit de omgeving van het gebergte bezuiden Soerakarta in verband te zien met het vrije veer over den Běngawan, dat wellicht bedevaarten naar vorstelijke begraafplaatsen en kluizenarijen moest bevorderen.

Van de overige vondsten zijn er voorts enkele, welke met eenige zekerheid in het Jogjakartasche kunnen geplaatst worden, daar voornamelijk het zuidelijk van bedoelde hoofdplaats gelegen Bantoel belangrijke zaken heeft opgeleverd. Dat zulks ons van een in de nabijheid der groote Middenjavaansche monuminten gelegen streek niet kan verbazen, behoeft geen betoog.

Uit de onmiddellijke omgeving van Soerakarta zijn voorts de steenen beelden en bouwfragmenten van de thans verdwenen tjañdi bij Noesoekan afkomstig, welke tjañdi uit een klein complex bestond en zijn laatste resten door den aanleg van het Bandjirkanaal, dat eerstgenoemde stad van regelmatige overstroomingen door de kali Pépé moest bevrijden, zag verdwijnen. Wat ervan tijdens de werkzaamheden aan dat kanaal werd gevonden, was echter al niet meer dan resten van fundeeringen. De plaats ligt onmiddellijk bij de spoorbrug, die over het kanaal naar het Noorden voert. ³⁾ (B₁, B₉, D₁, 2 (?), D₁₉-28).

Een andere vindplaats, verder weg gelegen, is de desa Tjañdi bij Mădjăgědang (Sragěn), waar een klein complex moet hebben gelegen: een hoofdtempel, waarvoor zich drie kleinere monumentjes bevonden. Het complex was Ćiwaitisch, zooals uit de gevonden beelden kan blijken. Een driehoofdige Ćiwa is in de collectie opgenomen (B₂), doch op het terrein bevinden zich nog een lingga en yoni, een Nandi, Wiṣṇu, Gaṇeṣa (alle van een groot type), een Kuwera, een Mahākāla, Nandiĉwara, Kāma (?), een godin en een daemonische god (alle van een kleiner type). Ook hier gaat het om niet veel meer dan fundamenteen en dan nog wel van baksteen,

¹⁾ De eenige belangrijke goudvondst, in de buurt van Madjapahit gedaan (Moetěran), blijkt van een Buddhistische kluis afkomstig te zijn (Inventaris II: 194, Catalogus GROENEVELDT no. 1529). Op het terrein van Madjapahit zelf is niets belangrijks van dien aard gevonden.

²⁾ Bijdragen 89 (1932): 278 vlgg. en 90 (1933): 293 vlgg.

³⁾ Zie voor deze overblijfselen Oudheidk. Verslag 1917: 3/4, 74 vlg. en Oudheidk. Rapport 1915: 86 no. 1342.

hetgeen het reconstrueeren van de vroegere gedaante der monumentjes — die overigens van zeer bescheiden afmetingen waren — uiterst bemoeilijkt. ¹⁾

Ten slotte zijn er dan nog enkele stukken in de verzameling, die afkomstig zijn van de complexen van Soekoeih en Tjětå op de westelijke Lawoe-helling (B 27-28). ²⁾

De vier genoemde complexen nu vormen tevens de vier plaatsen van oudheidkundig belang in het Mangkoenagârâsche Rijk. Bij de vindplaats der oorkonde van Wânâgiri zijn geen andere oudheidkundige resten te voorschijn gekomen; de beelden, die er thans op het terrein van een door een Chineesch ingezetene van Wânâgiri ingerichte âçrama gevonden worden, zijn daartoe uit Soerakarta aangevoerd.

Iets anders is het met het nog niet genoemde Tirtâmâjå (aan de Dlëpih), vanwaar het groote prachtstuk der goud-collectie, de schaamplaat in hartvorm (C 818), afkomstig is ³⁾. Weliswaar vindt men daar geen overblijfselen van monumenten, doch uit den inhoud van een opschrift te Soekoeih weten wij dat een kluizenares — waarschijnlijk wel een van vorstelijken bloede — zich in de 15e eeuw op of nabij die plaats bevond, namelijk in de Kajangan, een deel van de ten Zuiden van den Lawoe gelegen bergstreek. ⁴⁾ Deze plaats is, behalve om bovenvermelde redenen — er stond dus waarschijnlijk een kluizenarij —, ook nog belangrijk omdat men er in een door het water van een waterval gevormde kom vele fraai rond geslepen kristallen en kralen gevonden heeft. Het komt mij voor, dat deze kralen en kristallen kogels door bedoelde rivier zijn meegevoerd en oorspronkelijk afkomstig zullen zijn van praehistorische graven, welke dan hoogerop in het gebergte zouden moeten gelegen hebben of nog liggen. De rivier zou deze graven hebben losgewoeld en den inhoud medegevoerd. ⁵⁾ Hiermede zou de naam Kajangan — vooroudergeestenverblijf — goed in overeenstemming zijn, aangezien wij op grond van gegevens uit andere deelen van den Archipel mogen aannemen, dat de omgeving van zulke graven als een soort voorouderhemel werd beschouwd. Nog steeds worden ter plaatse de van de Javaansche voorouderhemelvoorstellingen bekende sêlå panangkëp (de samenklappende rotsen aan den hemel-ingang) en de wot ogalagil (de smalle hemel-brug) naast enkele andere hemelsche merkwaardigheden aangewezen, zoodat wij moeten veronderstellen, dat het dal van de Dlëpih reeds in oude tijden als toegangsweg tot een voorouderhemel werd opgevat.

¹⁾ Deze tjandi is gerapporteerd in Oudh. Versl. 1921: 6. De opname en ontgraving had plaats in 1931 en is nog niet gepubliceerd, aangezien het laatst verschenen O. V. over het dienstjaar 1930 loopt. Uit het verslag van de opname blijkt, dat ook de ontgraving inzake den uitwendigen vorm der bouwwerken geen nadere bijzonderheden heeft opgeleverd — alles was een onherkenbare baksteenmassa. Wel zijn nog enkele (de boven genoemde) beelden te voorschijn gekomen. Het kleine type daarvan meet 40 × 70 cm., het groote 39 × 98 cm. In den daemonischen god (deze betiteling dankt het hoofdelooze stuk aan het voorkomen van eenige haarkrullen op de schouders; voor de rest is het een gebruikelijk godenbeeld) meen ik Yama te moeten herkennen. Het geheel levert een interessante godencombinatie op, waarop ik te anderer plaatse hoop terug te kunnen komen.

²⁾ Zie voor deze complexen, behalve de eerste beschrijving in Verhandelingen B. G. deel 19 (1843), nog Djâwå, Extranummer 1924 en Gids voor de oudheden van S. en Tj. (Soerakarta, Tjan Tjoe Som, 1930).

³⁾ Oudheidk. Verslag 1921: 152 en 1922: 8.

⁴⁾ Zie MUUSSES in T. B. G. LXII (1923): 509 vlg., en noot 1. Voor een afwijkende opvatting zie T. B. G. LXV (195): 223 en noot 19. Na voortgezet onderzoek ben ik echter tot de overtuiging gekomen, dat men met meer waarschijnlijkheid het „record” van een pelgrimage op het pelgrimsoord kan verwachten dan in de kluis van den pelgrim. Wij zouden hier dus over het bezwaar heen moeten stappen, dat de afstand van de Kajangan naar Soekoeih slechts betrekkelijk gering is.

⁵⁾ Naar analogie van een dergelijk geval in Zuid-Sumatra, waarvoor Dr. van der Hoop mij bovenstaande gissing ter verklaring aan de hand deed. Verschillende van deze kogels bevinden zich in de collectie, doch worden hier niet beschreven, daar zij tot de zgn. praehistorische, ten rechte: prae-Hinduïstische oudheden behooren.

In dit licht bezien wordt het verblijf van de in de inscriptie te Soekoeh genoemde „kluizenares van Kajangan” begrijpelijker en kunnen wij ook beter verstaan waarom Paněmbahan Sėnāpati van Mataram zich hier in de 16e eeuw afzonderde. ¹⁾

Maar keeren wij na deze excursies naar de vindplaatsen tot onze collectie terug.

deling.

De indeeling, welke ik bij de beschrijving van de collectie heb gemaakt, is dezelfde als welke men in mijn beschrijving der collectie Resink-Wilkens zal vinden. ²⁾ Dit vindt zijn verklaring niet in de veronderstelling dat ik die indeeling als een standaardindeeling wensch te beschouwen—hetgeen allerm minst het geval is—doch in het feit dat de samenstelling van beide collecties ongeveer gelijksoortig is, zij voornamelijk in de aantallen, niet in de categorien der verzamelde voorwerpen verschilt. Het behoeft hier wel geen betoog, dat het in beide gevallen gaat om het ontwerpen van een indeeling en groepeer ing, welke uitsluitend op de verzamelpraktijk is gericht, en niet om het geven van een wetenschappelijken museumcatalogus, nog minder om het schrijven van een cultuurhistorische studie. Het materiaal nu, dat gemeenlijk verzameld wordt, laat zich gemakkelijk in vier groote series verdeelen: *metalen godenbeeldjes* (A), *steen en godenbeelden* (B), *metalen gebruiksvoorwerpen en sieraden* in den ruimsten zin van het woord genomen en feitelijk neerkomend op alle voorwerpen van metaal behalve de godenbeeldjes (C) en ten slotte *voorwerpen van terracotta en bouwfragmenten* zooals reliefs, ornamentstukken van bouwwerken, doch ook stukken die niet onder de bouwfragmenten in engeren zin vallen, niettemin geregeld in bouwwerken worden gevonden en er organisch mede samenhangen, zooals yoni's en hun lingga's. (D) Van een onderverdeling der beide eerste series heb ik met het oog op het toch nog altijd betrekkelijk geringe aantal der exemplaren afgezien; wel zijn de beelden op de gebruikelijke wijze gerangschikt. ³⁾ Serie C diende echter onderverdeeld te worden, aangezien men daarvan in schier elke collectie zeer vele exemplaren aantreft. De hier gevolgde onderverdeling begint met de *lampen* (a) en vervolgt dan met *priesterschalen* (b), *prieterschellen* (c), *hangklokken* (d), *wierookbranders* (e), *wijwa-watervaatwerk* (f), *vaatwerk van onbekende bestemming* (g), *scheppers* (h), *spiegels* (i), *Buddhistische attributen* (j), *ringen en banden* (k), *andere lijfsieraden* (l), *munten en penningen* (m), en ten slotte *diversen* (n), onder welke groep dan ook eenige voorwerpen van metaal vallen, die men feitelijk geen gebruiksvoorwerpen of sieraden kan noemen, zooals oorkonde-platen en dergelijke. De aanwezige stukken vereischten geen nadere onderverdeling dezer categorien, met uitzondering van die der ringen en banden, aangezien het juist de collectie van Z. H. Mangkoe Nagoro VII is, die in dit opzicht een zoo overvloedigen voorraad verschaft als zelfs in de meeste musea niet gevonden wordt.

terminatie.

Wat de determinatie der stukken, meer speciaal van hun materiaal en andere bijzonderheden betreft, moge nog het volgende onder de aandacht van den lezer worden gebracht.

¹⁾ Het is niet uitgesloten dat het vinden van gouden sieraden uit een vroegere kluizenarij ter plaatse, benevens dat van de kristallen kogels in de waterkom van den Kajangan zelfs aanleiding is geweest tot het ontstaan van het verhaal, dat Sėnāpati ter plaatse door het uitoefenen van ascese een ontmoeting kreeg met Njai Lārā Kidoel, dan wel dat hij, indien deze geschiedenis werkelijk op een historische afzondering teruggaat, dáárom die plek verkoos tot het bereiken van zijn doel. De Ratoe Kidoel toch wordt, evenals de verwante figuur Ki Blorong, met schatten in verband gebracht.

²⁾ Djāwā 1934: 167 vlgg.

³⁾ Nl. buddha's, bodhisattwa's, tārā's, dewa's, dewī's en andere stukken.

Het ware zeker te wenschen geweest, indien bij elk voorwerp had kunnen worden aangegeven tot welke resultaten een wetenschappelijke analyse van het materiaal had geleid. Daarvan moest echter om verschillende redenen worden afgezien. Dientengevolge moest worden volstaan met de aanduiding "brons", "goud" e.d. waar een analyse de juiste samenstelling van het mengsel had kunnen aantonen. Hier dient namelijk te worden opgemerkt, dat de samenstelling van de verschillende metalen sterk verschilt, hetgeen reeds door de kleur wordt aangeduid. Bij kopermengsels kan dat verborgen blijven door oxydatie, doch bij goud kan dat niet misleiden. Slechts in die gevallen, waarin de samenstelling van het metaal door de kleur bijzonder opvalt, wordt zulks in den catalogus aangegeven.¹⁾

Wat de steenen der ringen betreft moest om bovenbedoelde redenen eveneens worden volstaan met een determinatie naar de kleur. Dit laatste kan echter zeker tot vergissingen leiden, aangezien bijvoorbeeld een door slijting ruw geworden smaragd op die wijze lastig te onderscheiden is van een stuk malachiet. De lezer gelieve dus de opgegeven steensoorten te beschouwen als een aanduiding, dat de steen in kleur het meest op het aangegeven gesteente lijkt. Zij, die zich wetenschappelijk voor dit speciale onderdeel interesseeren, zullen echter ook ten opzichte van de bestaande catalogi en beschrijvingen van andere collecties een dergelijk voorbehoud dienen te maken en alle steenen aan een wetenschappelijk onderzoek dienen te onderwerpen.

Een andere opgave, welke alleen het volle nut afwerpt als zij op wetenschappelijk verkregen gegevens berust, is die der toonhoogte van de schellen en klokken. Bij het ontbreken van de middelen daartoe moest daarvan worden afgezien. Trouwens, ook een musicologische meting zou op moeilijkheden zijn gestuit, daar vele stukken het voorwerp zijn geweest van restauraties, in het bijzonder klokken en spiegels. Deze restauraties bestonden uit het aaneenvoegen van klok en bekroning, spiegelschijf en handvat, zoodat het niet uitgesloten is, dat de schel of klok oorspronkelijk een anderen toon gaf dan nu.

Dergelijke restauraties maken het tevens vrijwel onmogelijk om na te gaan of de spiegel, de klok of schel inderdaad in den vorm, welken zij thans vertoonen, uit den grond is gekomen. Met de mogelijkheid, dat klok en bekroning, spiegel en handvat van verschillende exemplaren voor den verkoop tot één exemplaar zijn aaneengevoegd, dienen wij dan ook bij voortduring rekening te houden.

Overgaande tot de afmetingen dient te worden opgemerkt, dat naar alle waarschijnlijkheid geen enkele der opgegeven afmetingen voor de oorspronkelijke gedaante van het voorwerp mag gelden. Vooral bij metalen voorwerpen moeten wij er rekening mede houden, dat zij meer of minder verbogen, samengedrukt of afgesleten zijn, hetgeen op kleine voorwerpen een belangrijk verschil in afmetingen kan uitmaken. Tevens maakt dat de juiste meting meestal moeilijk dan wel geheel onmogelijk, aangezien de oorspronkelijke breedte mogelijk langer was dan de huidige lengte. Vaak zal men dan ook zien dat verschillende opmetingen tot verschillende resultaten leiden, iets, wat ik herhaaldelijk ten opzichte van de opmetingen door Knebel en andere onderzoekers kon constateeren. De oorzaak hiervan ligt uiteraard in het feit, dat een verschuiving van de meetlijn over enkele centimeters c. q. millimeters reeds een belangrijk verschil veroorzaakt. Ook in de opgaven van den ondervolgenden catalogus dienen de afmetingen

¹⁾ Ik vermoed, dat goud, zilver, brons, tin enz. meerdere metalen bevat hebben, die steeds door hun verhoudingen verschilden. Vgl. pag. 19.

approximatief genomen te worden, hetgeen te meer noodzakelijk is, waar van huishoudelijke meetinstrumenten gebruik gemaakt moest worden, welke, naar algemeen bekend is, nogal eens onderling verschillen.

Na bovenstaande opmerkingen, uiteraard alleen van belang voor hen die van den catalogus gebruik willen maken bij hun wetenschappelijk onderzoek, kunnen wij dan overgaan tot de stukken zelf.

* * *

Hoewel in de voetnoten bij de eigenlijke beschrijving der verschillende stukken uit de collectie op enkele bijzonderheden zal worden gewezen, lijkt het mij aanbevelenswaard reeds hier de merkwaardige, fraaie of om andere redenen interessante stukken te signaleeren, waarbij dan tevens eenige meer algemeene opmerkingen kunnen worden gemaakt omtrent de bestemming, welke de voorwerpen in den ouden tijd moeten hebben gehad. Ik stel mij voor dit thans te doen en daarbij, systematisch te werk gaande, serie na serie en groep na groep te behandelen, kortom, een wandeling door de collectie te maken.

De eerste serie der collectie, die der bronzen, zilveren en gouden beelden¹⁾ plaatst ons, wat het vraagstuk hunner *bestemming* betreft, reeds dadelijk voor een probleem. Het is namelijk bekend, dat op Bali, waar het Hinduïsme nog levendig is, metalen beelden een zeldzaamheid zijn en slechts in enkele tempels gevonden worden, daarenboven kennelijk niet als cultusbeelden der goden van het Brāhmaṇisme fungeren.²⁾ De voorraad van dergelijke beeldjes is op Java echter zonder twijfel veel grooter geweest, zelfs in verhouding tot de meerdere grootte van het eiland. Nu is het bekend, dat de speciale richting van het op Java en Bali beleden Brāhmaṇisme, de Çaiwasiddhānta-school, de vereering van goden in beelden ten achter stelde bij de vereering door ritueel, mantra's en mudrā's, litanieën en handhoudingen.³⁾ Waar in de godsdienstige geschriften hierop herhaaldelijk en uitdrukkelijk gewezen wordt, zouden wij moeten veronderstellen, dat de voorraad metalen beelden op Java ook gering moet geweest zijn, welke veronderstelling niet met de feiten klopt.

Een oogenblik zouden wij nog kunnen aannemen, dat de metalen beeldjes van het oude Java hetzelfde doel beoogden als de overtalrijke houten en steenen beelden der hedendaagsche Balische tempels, namelijk de versiering van den tempel. Doch daarmee is het feit in strijd, dat in het binnenste van vele der Oudjavaansche metalen beeldjes een depôt is aangetroffen van gouden, zilveren en bronzen plaatjes, waarop mantra's en mystieke syllaben waren gegrift—hetgeen laat zien, dat zij inderdaad als tijdelijk door de goden bewoonde beelden werden beschouwd, kortom als cultusbeelden, wat wij ook voor alle overige beeldjes wel zullen mogen veronderstellen.⁴⁾

¹⁾ Sanskrit en Oudjav. arccā, wat in het algemeen een te vereeren object aanduidt; Balineesch artja, Javaansch rēṭjā. Zij kunnen zoowel van metaal als van steen zijn. Zie de noot bij Serie B.

²⁾ Zie voor de vereering der Balische goden en de beelden LIEFRINCK in T. B. G. XXXIII (1889) : 257.

³⁾ Zie GORIS, Oud-Javaansche theologie enz. pag. 92, 96.

⁴⁾ Zie voor zulk een depôt no. A12 der beschreven collectie.

Nu heeft men wel eens gemeend, dat deze beeldjes een plaats hadden op „huisaltaren” ¹⁾, doch er is geen enkel feit aan te wijzen, dat zulks aannemelijk zou kunnen maken. Waarom, zoo vragen wij ons daarenboven af, zou dit gebruik dan zoozeer in het vergeetboek zijn geraakt, dat men er thans op Bali in de huizen niet het geringste spoor meer van kan ontdekken?

Het schijnt dan ook, dat wij de oplossing in een andere richting zullen moeten zoeken.

Merken wij op, dat van de op Java opgegraven godenbeeldjes verreweg de meerderheid Buddhistisch is en zien wij, dat aan den eenen kant het Buddhisme van de op het *oude* Java voorkomende soort de vereering van de Buddhistische goden in zulke beeldjes inderdaad kende, aan den anderen kant dat Buddhisme in den loop der eeuwen op het *latere* Java van een algemeenen godsdienst tot een speciale secte is geworden, dan is daarmede aan beide bezwaren tegemoet gekomen. Immers, dan kan het ons niet bevreemden voor het *oude* Java een groote hoeveelheid van dergelijke beeldjes te moeten constateeren, terwijl de zeldzaamheid ervan op het *latere* Java en het *tegenwoordige* Bali geheel in overeenstemming blijkt te zijn met het spoedig verdwijnen van het Buddhisme als leeken-godsdienst.

Toch is daarmede nog niet alles verklaard, aangezien er toch altijd nog een behoorlijke voorraad van Brāhmaṇistische, dus niet-Buddhistische beeldjes in de verzamelingen gevonden wordt.

Het kan echter niet ontkend worden, dat deze groep verreweg de minderheid vormt, ja, in geen verhouding staat tot het aantal van duizenden tempels, dat wij naar analogie van Bali voor Java mogen veronderstellen. Als wij nu aan den eenen kant zien, dat de Brāhmaṇistische steenen godenbeelden van Java meer en meer blijken voorouderbeelden der vorstendynastieën geweest te zijn en aan den anderen kant, dat de bronzen beeldjes van Bali bijna uitsluitend Brāhmaṇistisch zijn en kennelijk tegenwoordig als voorouderbeeldjes worden beschouwd, dan kunnen wij hieruit misschien concluderen, dat de Brāhmaṇistische beeldjes geen eigenlijke cultusbeelden waren voor de Brāhmaṇistische goden (die in overeenstemming met de leerstellingen der Čaiwasiddhānta beter op andere wijze konden vereerd worden) doch voorouderbeeldjes der vorsten, kortom bijzittingsbeelden of hunne replieken.

Het is er verre van als zou ik hiermede het bestaande probleem opgelost achten, doch het bovenstaande bevat een gissing, die het voordeel biedt de bestaande tegenstrijdigheden op te heffen en tevens rekening houdt met de ons van het oude Java bekende opvattingen. Misschien kan langs dezen weg te zijner tijd een definitieve oplossing worden verkregen.

Naast de bestemming vraagt vervolgens de *plaatsing* een oogenblik onze aandacht.

Weten wij met zekerheid dat groote Buddhistische bronzen eenmaal in tempels hebben gestaan, dan blijft de vraag waar de kleinere bronzen een plaats vonden. Enkele zullen zijn opgesteld geweest in kleine nissen, als welke wij van

¹⁾ Hoewel men daarbij waarschijnlijk aan in de woonruimte opgestelde altaren dacht (vgl. Chineesche altaren), zullen wij dat naar analogie van Bali wel moeten veranderen in „huis-poera's”, huistempels.

enkele bijtempeltjes van het Sêwoe-complex kennen, doch het totaal aantal bronzen is veel te groot om in dergelijke betrekkelijk weinig voorkomende nisjes te kunnen worden ondergebracht. Het is echter zeker, dat men op Java zoogenaamde maṇḍala's van beeldjes moet gekend hebben, een waarvan door Bosch in de groote groep van te Ngandjoek gevonden bronzen beeldjes werd herkend.¹⁾

Wij mogen dus veronderstellen, dat er ook onder de overige bronzen zullen zijn, die eenmaal zulk een maṇḍala vormden, hetgeen reeds hierdoor aannemelijk wordt, dat men ook andere „stellen” van bijelkaar behorende bronzen heeft opgegraven.

Nu weten wij dat dergelijke maṇḍala's vooral gebruikt werden om er de verschillende in godheden gepersonifieerde Buddhistische begrippen aan te kunnen bemediteeren of die godheden te bannen en dienstbaar te maken aan het eenige levensdoel van den Buddhistischen monnik, het bereiken van de verlossing, het nirwāṇa. Het ligt dus voor de hand aan te nemen, dat dergelijke maṇḍala's in de kloosters of in de bij die kloosters behorende kapellen of tempels zullen zijn opgesteld geweest; precies, zooals wij dat nog voor Tibet en de Buddhistische secten van Japan en China kennen.

Het zou echter verkeerd zijn deze beelden of beeldgroepen zonder meer als cultusbeelden te beschouwen, ook al zal de leek zich hebben beijverd door het geven van offergaven aan die beelden „goede werken” te verzamelen, die hem op het pad der verlossing verder konden brengen.

In ieder geval mag men in verband met het feit, dat vooral in de Midden-javaansche periode meerdere kloosters op Java moeten hebben bestaan, een groot aantal van de opgegraven bronsjes voor de daarbij behorende altaren en tempels opeischen. Wat er dan nog overblijft is zeker te gering in aantal om in aanmerking te komen voor een meer algemeene verbreiding onder het leekenpubliek.

De plaatsing der Brāhmaṇistische bronzen blijft echter nog onopgehelderd, tenzij men aanneemt wat boven werd verondersteld, dat zij namelijk eigenlijk bijzettingsbeeldjes zouden zijn. Neemt men dat niet aan dan is hun aantal veel te gering in verhouding tot de populariteit, welke wij aan het Brāhmaṇisme moeten toekennen. Mochten zij echter bijzettingsbeeldjes zijn, dan mogen wij aannemen dat zij in een bouwwerkje van den huistempel werden bewaard, om bij gelegenheid van feestdagen in den voorouderdienst tevoorschijn gehaald te worden, juist zooals zulks met dergelijke bronzen op Bali nog geschiedt.

Het is hier vervolgens misschien de plaats om nog het een en ander op te merken over de *kleding* en de *opschik* dier beeldjes, welke, zooals men weet, niet willekeurig, doch aan bepaalde regels gebonden waren.

De uitbeeldingen van den Buddha en van de daaraan naar het uiterlijk geheel gelijke dhyānibuddha's kenmerken zich door de afwezigheid van allen opschik. Daar staat echter tegenover, dat deze beeldjes enkele voor hen typische kenteekenen vertoonen, zooals de bekende haarkrullen (naar rechts gewend), de verhevenheid op het hoofd (de uṣṇīṣa, volgens Grünwedel ontstaan uit de opgebonden lokken van de Apollo-figuur, welke tot voorbeeld zou gediend hebben aan de eerste makers van Buddha-beelden in de Hellenistische rijken van Centraal-Azië), de tot een stip geworden haarwervel op het voorhoofd tusschen de wenkbrauwen (de urnā, welke overigens ook wel bij andere Buddhistische godheden voorkomt) e. d. m. De gerekte ooren en de geluक्सplooien in den hals vinden wij niet uitsluitend bij Buddha-

¹⁾ Mededeel. Kon. Akad. Wetensch. afd. Letterk. deel 68, serie B, no. 3, pag. 17 vlgg.

figuren. Voorts is de Buddha in een monnikspij gekleed, bestaande uit een op-perkleed, dat gemeenlijk een der schouders bloot laat, en een onderkleed, dat de beenen bedekt. De handhoudingen en zitwijzen onderscheiden de verschillende oogenblikken in Buddha's leven, welke in beeld gebracht worden, dan wel doen zij de verschillende dhyānibuddha's van elkaar onderkennen. ¹⁾

De bodhisattwa's, tārā's, dewa's en dewi's hebben allen een vorstelijken tooi, dat wil zeggen zijn voorgesteld als vorsten en vorstinnen. ²⁾ Tot dezen tooi behoort in de eerste plaats de *hoofdtooi*, die voornamelijk bestaat uit een om het hoofd gebonden diadeem, waarvan de op het achterhoofd samengeknoopte banden soms strikken naast of boven de ooren vertoonen. Boven dit diadeem steken dan de kunstig opgemaakte haarvlechten uit, welke met allerlei sieraden worden samengebonden en versierd, dan wel met een soort van kegelvormig kapje (de hedendaagsche kraton-koeloek ?) overdekt. Deze en andere verschillen in den haartooi (van een kroon, die los op de haren geplaatst wordt, kan men eigenlijk niet spreken) ³⁾, geven tevens verschillen in rang en stand aan. Dit laatste is ook het geval, wanneer de haren in tressen zijn opgemaakt, zooals bij Ćiwa en den daaraan verwanten Awalokiteṣwara voorkomt; deze tooi duidt op kluizenaarschap en verrichte ascese, aangezien het de kluizenaarshaardracht bij uitnemendheid is. ⁴⁾

Verreweg de meeste haartooien worden door een juweel (ratna) bekroond, dat dan gemeenlijk op een lotusbloem (padma) gelegd is. Het motief heeft zich tot in de huidige Javaansche wajang gehandhaafd. ⁵⁾

In de openingen der door zware ringen uitgerekte oorlellen hangen ringen of hangers van verschillenden vorm, terwijl in sommige gevallen een kleine ring horizontaal en terzijde door deze opening gedragen wordt. Op deze verschillende oorsieraden zullen wij beneden uitvoerig terugkomen.

Neusringen worden bij Oudjavaansche beelden, voorzoover mij bekend, nimmer aangetroffen.

Aan het lichaam dragen de figuren halssnoeren benevens het kastensnoer

¹⁾ Voor een en ander verwijs ik naar hetgeen dienaangaande te vinden is in de beschrijving der collectie Resink-Wilkens in Djāwā 1934.

²⁾ Dit gelijkstellen van goden aan vorsten wordt systematisch doorgevoerd en heeft ook betrekking op leefwijze, woning enz.: de hemel is een kraton. Bij de vereering der goden wordt rekening gehouden met een zeker paleisprotocol, waarbij rang en stand der goden in hun onderlinge verhoudingen minutieus zijn vastgelegd, hetgeen het voordeel bezit, dat men ten allen tijde kan weten of men aan de eischen der welvoegelijkheid heeft voldaan. Hieruit verklaart zich voor een goed deel de zekerheid en het gemak waarmee de Baliërs met zijn goden verkeert.

³⁾ Toch schijnt men den haartooi weleens door een soort van tiara vervangen te hebben, die dus los op het hoofd werd geplaatst en kon worden afgenomen. Daarvoor staan enkele afbeeldingen op Bārāboedoe-reliefs borg. Bij vele godenbeelden is zulks echter duidelijk niet het geval. In later tijd schijnt althans bij vorsten het gebruik van zulk een afzonderlijke kroon, makuta, gewoon geworden te zijn, zooals vele bijzettingenbeelden ons kunnen leeren.

Curiositeitshalve wil ik hierbij nog opmerken dat, mocht mijn verklaring van het groote beeld uit het museum te Kediri als bijzettingenbeeld van Ayam Wuruk waarheid bevatten (T. B. G. LXXXVI (1936): 269 vlg.) wij hierdoor wellicht de beschikking hebben over een afbeeldsel van de beroemde „kroon van Mādjāpahit", waarover tijdens de worstelingen van het latere Mataram met Compagnie en kroonpretendenten zooveel te doen is geweest.

⁴⁾ Deze tressen zijn de van de Indische sādhu's bekende, met leem samengekleefde haarstrengen. Hoe overigens de juiste samenstelling der haartooien was en welke rangonderscheidingen daardoor konden worden uitgedrukt, dient nog nader onderzocht te worden. De resultaten van zulk een onderzoek zullen ongetwijfeld nut afwerpen bij de determinatie van personen op de reliefs. Zooals men weet wordt nog in de hedendaagsche Javaansche kratons in de verschillende staatsie-hoofddeksels het verschil in rang der dragers uitgedrukt. Er is geen reden om aan te nemen, dat dit vroeger niet het geval zou zijn geweest. Ook in Europa kent men nog verschillende kroonsoorten, die verschillende rangen aangeven. Zie nog Rāmālegenden und Rāmāreliefs enz. I: 277.

⁵⁾ Dit juweel heeft den traditioneelen djamboe-vorm. Zie de opmerking beneden naar aanleiding van no. C 185.

(upawīta), dat bij vorsten en dus ook bij goden gemeenlijk zeer fraai is uitgevoerd en door mannen en vrouwen verschillend gedragen wordt. ¹⁾ Voorts niet zelden een versierde band om de maagstreek (udarabandha). De armen zijn gemeenlijk versierd met boven- en onderarmbanden, soms nog met tusschenarmbanden, de beenen met enkelringen.

Een of meer gordels houden het onderkleed (sārī) ²⁾ op zijn plaats, terwijl ten slotte bij sommige figuren nog een breede platte, onversierde band als een ordelint om het bovenlichaam gedragen wordt. Gemeenlijk wordt deze band bij Oudjavaansche beeldjes met den naam van priesterband aangeduid. Dit vindt zijn grond in het feit, dat men op Bali bij den priester een daarmede geheel overeenkomenden band om het bovenlichaam aantreft, welke als een bandelier wordt omgedaan en iets geheel anders is dan het eveneens door hem gedragen, driefoudige, uit pitten vervaardigde kastenkoord. Aan den anderen kant vindt men bij Indische bronzen ook een dergelijken band om het bovenlichaam, die daar echter duidelijk niets anders is dan het over de lengte gevouwen bovenkleed (uttariya), waarvan de uiteinden dan op den rug of bij den schouder zijn samengeknoot. Daar komt het echter ook niet zelden voor, dat dit bovenkleed los over de schouders wordt gehangen en om de armen geslagen, zoodat de slippen laag afhangen en duidelijk een kleedingstuk als de Javaansche sléndang herkend kan worden. Dit laatste nu is bij de Javaansche beeldjes nimmer het geval, zoodat wij ons mogen afvragen of men hier ooit in dezen om het bovenlijf gehangen, gevouwen shawl iets anders dan een band gezien heeft, met andere woorden, of de Balische priesterband niet reeds in de Middenjavaansche periode zijn oorsprong heeft gehad. Zeker lijkt het mij echter, dat althans in de Oostjavaansche periode deze gevouwen band niet meer als een bovenkleed werd beschouwd. ³⁾

Het spreekt vanzelf, dat het ornament, waarmede al deze sierstukken versierd zijn, verschillend is naar gelang van den rang van de godheid. Toch mogen wij wel aannemen, dat hierbij de kundigheden van den maker ook een rol speelden, aangezien het zeker voldoende was indien een bepaalde godheid aan bepaalde lichaamsdeelen bepaalde sieraden droeg, waarna de verdere versiering daarvan gevoeglijk aan den smaak en het inzicht van den beeldhouwer kon worden overgelaten. ¹⁾

¹⁾ Namelijk bij mannen over linkerschouder en langs rechterzij, bij vrouwen meestal over beide schouders en tusschen de borsten samengenomen.

²⁾ Dit is meestal de kain, zelden de sarong, bij oudere beelden vaak van horizontale strepen, bij jongere meestal van een weef- (of batik?) patroon voorzien.

³⁾ GROENEVELDT verwaarloost dezen band vaak, spreekt somwijlen van een breede upawīta. KNEBEL spreekt van een band, soms van een priesterband. KROM spreekt van een platten, breedende band. BOSCH noemt het een sjerp (als upawīta), JUYNBOLL een borstband. HEINE GELDERN een bandvormige upawīta, TOBI ten slotte een breede upawīta. BERNET KEMPERS noemt het in zijn beschrijving der Nālandābronzen een uttariya (bovenkleed, shawl), wat het ongetwijfeld in Indië ook was. Het stuk zou, indien het al aan de beeldjes tot een ornament verstijfd is, thans nog voorkomen als sléndang bij de ronggèngs en andere danseressen; bij verschillende Indische beeldjes wordt het dan ook op ronggèng-manier gehanteerd. Zie BERNET KEMPERS, Bronzen of Nālandā, pag. 50, 53, plaat 6, 13, 14. Zooals men weet maakt men in den Javaanschen dans onderscheid in de benaming van dit sléndang-achtig stuk. In Soerakarta heet het sampoe, in Jogjakarta sonder. Voor sèrimpi's en andere danseressen gebruikt men in Jogjakarta den naam oedët. Het stuk (een tamelijk smalle strook goed van groote lengte) wordt om den nek of het middel geslagen, terwijl men met de handen tijdens den dans met de slippen ervan manipuleert, ze wegknijpt, om den arm slaat enz. Daarbij wordt vaak genoeg geheel dezelfde positie verkregen als welke wij van Indische godenbeeldjes kennen. Het is overigens, gezien wat bij de Balische godenbeelden voorkomt, lang niet uitgesloten, of zelfs waarschijnlijk, dat vele godenbeelden, die geen bijzettingenbeelden zijn, in danshouding zijn uitgebeeld; in het bijzonder geldt dit van die beeldjes, welke een bhangga, zijdelingsche doorbuiging, vertoonen.

Werpen wij thans een blik op de *lichaamsvormen*.

De trekken van het gelaat zijn evenzeer kanonisch als de sieraden en behooren elk bij een bepaalde geaardheid. Jeugdfiguren hebben gevulde gelaatstreken, terwijl de Buddha's eveneens gevulde gelaatsvormen dienen te hebben, wat tevens voor de rest van hun lichaam geldt.

Men moet dus ook bij de beoordeeling der lichaamsvormen van de verschillende beeldjes bedenken, dat zij, evengoed als de tooi en andere kenmerken, de geaardheid, positie en rang van de godheid nader dienden te definiëren. Bijzonder duidelijk is dit bij den god Kuwera, die, als beheerscher van het Noorden, wordt afgebeeld in de gedaante van een welgedaan koning, wiens gevulde lichaamsvormen erop wijzen kunnen, dat men zich hier de vorsten der noordelijk van Indië gelegen streken tot voorbeeld gekozen heeft, waar het bij Chineezers en Mongolen gevonden ideaal van den welgedanen, gelukbrengenden dikbuik was ingeburgerd. Scherp steekt daartegen af de slanke figuur van Çiwa of van Awalokiteçwara, de Hindu-jongeling van verfijnde beschaving en van een tengere lichaamsbouw, zooals welke op Java nog steeds als het kenmerk van den edelman geldt.

De weinig sprekende, gevulde vormen van de Buddha's, die echter nimmer zwaarlijvigheid verraden, zullen samenhangen met de door het Buddhisme geleerde afkeer van de uitmergelende ascese der Brāhmaṇistische kluizenaars — in Oudjavaansche Buddhistische geschriften wordt er uitdrukkelijk op gewezen dat aan de natuur van het lichaam geen geweld mag worden gedaan en dat aan het lichaam moet gegeven worden wat des lichaams is.

Een afzonderlijk punt van bespreking kan nog de *houding* der verschillende beeldjes uitmaken. Boven werden reeds de verschillende zitwijzen gememoreerd, die een toestand van meditatie of concentratie kunnen aanduiden (*wajrāsana* ²⁾ of *paryāṅkāśana* ³⁾), dan wel een toestand van ontspanning (*sukhāsana* ⁴⁾), *lālītāsana* ⁵⁾), waarbij dan nog in enkele gevallen de Europeesche (Hellenistische) zitwijze komt met afhangende beenen (*pralambapadāsana* ⁶⁾) en de voor Gaṇeça typische *wīrāsana* ⁷⁾). Bij de staande beeldjes vindt men — vooral bij vrouwen of feminine godenfiguren — een enkele maal een houding, die kennelijk als danshouding bedoeld is, dat wil zeggen, als uitdrukking van den gestyleerden gang ⁸⁾). Dit effect wordt verkregen door de *bhaṅga*, doorbuiging in de heupen en op andere plaatsen van het lichaam, en door de houding der handen geaccentueerd. Over het algemeen kan echter gezegd worden, dat dit laatste minder sterk wordt uitgedrukt naarmate de beeldjes meer Javaansch worden, hetgeen wij wel zullen moeten toeschrijven aan den invloed der bijzittingsgebruiken, waarvoor de Indische godenbeelden op Java werden bestemd, aangezien bedoelde houding immers tot op heden in den Javaanschen dans bewaard bleef.

¹⁾ Het ornament, waarmede de sierstukken van het ornaat zijn opgesmukt, is hetzelfde als hetwelk wij van de tjanđi's kennen. Vooral de symmetrische palmet, aan den rand in lofwerk uitlopend en in het hart meestal met een nabootsing van een edelsteen versierd, komt veel voor als antefix-stuk van diademen en armbanden. Dit sierstuk schijnt een hemelboom-motief te zijn geweest. Voorts vindt men parellijsten en rozetten, doch het symmetrische palmetmotief is het meest typeerende. Het gebruik van echte steenen in het ornaat der beeldjes, in Tibet zoo gewoon, vormt voor Java een hooge zeldzaamheid.

²⁾ Met ondergeslagen beenen, beide zolen naar boven gekeerd op de dijen (zgn. diamanten pose).

³⁾ Met ondergeslagen beenen, een voet op de dij, het andere onder de dij gelegd (zgn. subactieve pose).

⁴⁾ Linkerbeen afhangend.

⁵⁾ Rechterbeen afhangend.

⁶⁾ Zooals de Buddha van tjanđi Měndoet.

⁷⁾ Voetzolen tegen elkaar.

⁸⁾ Vgl. de Javaansche tajoengan, in dit geval speciaal de aloesan.

Vermelding verdienen dan nog de *voet-* en *achterstukken* der beeldjes.

Bijna steeds staan of zitten de goden op een zoogenaamd lotuskussen, dat wil zeggen, op den zaadbodem van een lotusbloem, waarvan de buitenste reeks bloembladen naar beneden omgebogen is. Voor staande figuren is dit lotuskussen gemeenlijk rond, voor zittende ovaal, in overeenstemming met den onderkant van de figuur, die immers meestal met gekruiste beenen zit.¹⁾ Voor andere zitwijzen heeft men geen afzonderlijk lotuskussen, doch wel plaatst men gemeenlijk bij afhangelende beenen een kleinen lotus of een lotusblad onder een of beide voeten.

Het lotuskussen ligt bijna steeds op een vierkant of rechthoekig voetstuk, al of niet van profileeringen, doch steeds van een afzonderlijken voetlijst voorzien. De achterwand van dit voetstuk wordt niet zelden naar boven verlengd door een verlengstuk op te plaatsen, dat aan het geheel de gedaante van een troon moet geven.

Dit achterstuk, dat verschillende vormen kan hebben, is vaak los op het voetstuk bevestigd en ontbreekt dan ook niet zelden.

Aan den bovenkant van het achterstuk treft men voorts meestal een aureool (prabhāmaṇḍala) aan, ook al weer in verschillende vormen, welk aureool soms aan den rug van het beeldje zelf bevestigd is. Boven op het aureool ten slotte werd gemeenlijk een kleine met een juweel-knop bekroonde pajoeng (chattra) aangebracht, die de vorstelijke waardigheid van de afgebeelde godheid tot uitdrukking brengt. Ook dit stuk ontbreekt niet zelden, aangezien het zeer gemakkelijk kan afbreken.

Het spreekt vanzelf, dat bij de groote verscheidenheid van wezens, die het Oudjavaansche pantheon bevatte, vele afwijkingen van de boven gegeven typen voorkomen; deze alle te behandelen of ook maar aan te duiden, zou ons hier veel te ver voeren.

Het *materiaal*, waaruit de metalen beeldjes zijn vervaardigd, is goud, meer of minder met zilver vermengd, zilver dan wel een of andere koperlegeering, gemeenlijk met den naam brons aangeduid, in zeldzame gevallen een ander metaal. Bronzen zoowel als zilveren beeldjes kunnen verguld zijn dan wel met goud of zilver versierd.²⁾ In de legeeringen komen verschillende metalen voor (een mengsel van acht metalen schijnt, waarschijnlijk om magisch-mystische redenen, bijzonder in trek geweest te zijn³⁾, doch heeft het koper uiteraard steeds de bovenhand. Het schijnt dat de hoeveelheid koper in later tijd toenam. De juiste samenstelling van het metaal zou voor elk beeldje afzonderlijk chemisch moeten geschieden, waartoe hier geen gelegenheid was, zoodat wij in den vervolge alle beeldjes en voorwerpen van een koperlegeering met „brons” zullen aanduiden.

De gevolgde methode van vervaardiging was het bekende *cire-perdu* procedee, waarbij het beeldje in was werd geboetseerd, vervolgens in een klei-vorm besloten, waar de was dan werd uitgesmolten om voor het metaal plaats te maken. De klei-vorm werd dan verbroken, zoodat van elk model slechts één beeldje kon worden vervaardigd.

¹⁾ Zie echter voor een afwijking van dezen regel no. A12 der verzameling. De vaak voorkomende benaming „dubbel lotuskussen” lijkt mij onjuist hoewel er inderdaad lotuskussens met slechts één rij bladen voorkomen.

²⁾ Veel voorkomende versieringen zijn gouden ūṇā en zilveren oogen, doch ook vergulde sieraden van het ornaat komen voor. Ook kent men combinaties van gouden beeldjes op zilveren voetstuk of zilveren beeldjes op bronzen voetstuk.

³⁾ Zie hiervoor BERNET KEMPERS, *Nālandā Bronzes* pag. 12 vlg. Vgl. hierboven pag. 12 noot.

Om het beeldje „levend” te maken, dat wil zeggen tot een voorwerp te vormen, waarin de bedoelde godheid zich zou willen incarneeren, werden in het hol gelaten binnenste verschillende zaken gedaan, waarvan ons — door het vochtige klimaat — alleen die, welke van metaal waren vervaardigd, zijn overgebleven. Dit zijn dan gemeenlijk smalle strooken van goud, zilver of brons, waarop mantra's en syllaben werden gegraveerd, betrekking hebbende op de godheid (zie no. A 12). Het ligt voor de hand te veronderstellen, dat men in die beeldjes, welke als voorouderbeelden moesten dienen, iets van de asch of beenderresten van den overledene zal hebben gedaan — een reliek dus in den trant van de Buddha-relieken, welke in de heilige beelden van Indië, Tibet en elders zouden geborgen geweest zijn.

Tenslotte nog een enkel woord over den *stijl* en het *pantheon*. Om met het laatste te beginnen kan ik kort zijn door den lezer te verwijzen naar de bestaande studies. Het Oudjavaansche pantheon is dermate omvangrijk, dat een behandeling daarvan hier geheel misplaatst zou zijn. Wat den stijl betreft kan over het algemeen worden opgemerkt, dat deze nog nimmer het voorwerp van een gezette studie is geweest, welke al het beschikbare materiaal omvatte. Een bijzondere moeilijkheid wordt ons daarbij in den weg gelegd door het feit, dat de bronzen nimmer of met hoogst zeldzame uitzonderingen in verband kunnen gebracht worden met gedateerde of dateerbare monumenten, zooals dat een enkele maal met de steenen beelden het geval is. Het verschil in afmetingen en materiaal maakt daarenboven de vergelijking met de laatsten moeilijk. Toch moet het mogelijk zijn om door zulk een vergelijking iets meer te weten te komen van de dateering der bronzen en daardoor de stijlontwikkeling in groote lijnen te volgen. Dat te doen is echter iets, wat niet in een beschrijving als deze thuishoort. Integendeel, zij dient het materiaal daarvoor te leveren.

Na deze algemeene, inleidende opmerkingen ¹⁾ wil ik thans enkele der belangrijkste stukken afzonderlijk aanwijzen en daarbij een paar opmerkingen ten beste geven, waaruit hun belangrijkheid zou moeten blijken.

A 2.

In de eerste plaats de trits A 2 (*Fig. 1*), welke een waardige tegenhanger kan genoemd worden van de trits A 6 uit de collectie Resink-Wilkens. Naar het mij voorkomt bestaat zij uit een Çākya-muni, gezeten tusschen twee bodhisattwa's, waarvan de rechts van den aardschen Buddha gezetene ongetwijfeld de Padmapāṇi-vorm van Avalokiteçvara is en de andere hetzij Wajrapāṇi, hetzij Ratnapāṇi voorstelt. Doch ook al zou eerstgenoemde dhyāni-bodhisattwa bedoeld zijn, dan nog verschilt de trits aanmerkelijk van de ons bekende, zooals die in tjaṇḍi Měndoet. Immers, daar zijn de bodhisattwa's in sukhāsana en lalitāsana gezeten, terwijl de Buddha zelf op Hellenistische wijze zit; hier hebben de drie figuren beide beenen onder zich getrokken en zitten de bodhisattwa's in paryangkāsana, de buddha in wajrāsana. Daarenboven vertoont de middelste figuur in plaats van de dharmacakra-mudrā de wara-mudrā en verschijnt hij dus in de houding, die gemeenlijk aan Ratnasambhawa wordt toegekend.

Het is zeer te betreuren, dat het attriboot van den bodhisattwa aan de linker, daemonische zijde niet goed herkenbaar is en dat met name niet kan worden

¹⁾ Waarmede men nog de opmerkingen vergelijke, welke door BERNET KEMPERS over kleding, tooi materiaal enz. der Nālandā-bronzen in zijn studie over die bronzen zijn gemaakt. Het verdient aanbeveling een dergelijk onderzoek in te stellen naar aanleiding van het rijke materiaal, dat in de musea van Batavia en Leiden op het gebied der Oudjavaansche bronzen wordt bewaard. Dit zal ook een begaanbare weg blijken te zijn om te geraken tot een eenigszins betrouwbare dateering dier bronzen.

uitgemaakt of het een kogeltje is, wat op de utpala ligt, dan wel het overblijfsel van een eenmaal op die bloem gestaan hebbende wajra; de sterke oxydatie laat geen beslissing toe. Opmerkelijk is overigens wel dat het juist Ratnapāṇi is, die bij den dhyāni-buddha Ratnasambhawa hoort, met welken buddha de middelste figuur van de trits iconographisch overeenstemt. Intusschen schijnt Ratnapāṇi in de Oudjavaansche kunst zeer weinig voor te komen en zoekt men deze figuur tevergeefs in de beschrijvingen der collecties te Leiden en Batavia. Indien ik mij niet vergis vindt men dezen bodhisattwa in de collectie van het Musée Guimet te Parijs (no. 263 der collectie); de rechterhand ligt daarbij in wara-mudrā op de knie, wat dus niet met onze trits klopt. Eventueel zou ook no. 12⁵⁹/₄₂28 van de collectie in het British Museum te Londen voor dezen bodhisattwa in aanmerking kunnen komen; de rechterhand is met witarka-mudrā. Het kruikvormig voorwerp op den lotus van dat beeldje is echter wel wat groot voor een ratna, hoewel er somwijlen een sterk verschil in de gedaante der attributen opgemerkt kan worden, zooals ons de verschillende wajra's kunnen leeren.

Hoe dit alles ook zij, de trits wordt er niet minder belangrijk om en biedt zoowel den aestheticus als den iconograaf voorloopig stof tot beschouwingen genoeg.

Merkwaardig is ook no. A6 (Fig. 2), een stuk, waarvan de samenstelling en uitvoering doen vermoeden, dat het niet in de werkplaats van een Oudjavaansch bronsgieter, doch door een Indisch collega is gemaakt, hetzij in Indië zelf, hetzij op Java. Het zijn, naast de zeer sterk van het gebruikelijke afwijkende lotuszetel ¹⁾, vooral de gelaatstrekken, die opvallen en dit voornamelijk doen door de gezwollen, scherp omljnde oogen, den eigenaardigen vorm van de wenkbrauwen en het ronde, gevulde gelaat. Diezelfde kenmerken vinden wij ook bij no. A20 (Fig. 5), welk stuk daarenboven (het is een dhyāni-bodhisattwa) een opmerkelijk Indisch aandoende bhangga vertoont. Het komt mij voor, dat deze kenmerken belangrijk moeten genoemd worden voor de dateering, aangezien wij ze precies zoo aantreffen bij de godenfiguren van de tjaṇḍi's Kalasan en Sari, waarvan wij weten dat zij tot de oudste van Java behooren, zoo zij al niet de oudste zijn. Voegen wij daar nog het feit bij, dat men gemeenlijk—en ook bij no. A6—een aan de achterzijde van het ruggestuk bevestigd zegel met prae-nāgarī schrift kan aantreffen, welke schriftsoort nu juist van tjaṇḍi Kalasan bekend is, dan mogen wij misschien aannemen, dat dergelijke beeldjes, die na eenige oefening onmiddellijk te herkennen en van de echt-Oudjavaansche beeldjes te onderscheiden zijn, de oudste op Java vervaardigde exemplaren vertegenwoordigen. Wij behoeven dus niet uitsluitend aan import te denken, hoewel die mogelijkheid uiteraard blijft bestaan. ²⁾

Een stuk, dat een afwijking van den gebruikelijken regel beteekent, is no. A11, een Wairocana op een ovaal lotuskussen, dat op een rechthoekig voetstuk ligt. Zooals men weet bevindt zich Wairocana, hoewel nimmer staand, doch steeds zittend uitgebeeld, niettemin gemeenlijk op een *rond* lotuskussen, dat dan op een *vierkant* voetstuk ligt. Dit zal waarschijnlijk wel verband houden met de centrale

¹⁾ Ik verwijs voor een dergelijken lotus op een stengel naar een beeldje uit de collectie Bianchi te Amsterdam (Nederlandsch Indië Oud en Nieuw, XVIII: 468 afb. 6). Dr. Bernet Kempers beschouwt dit stuk als een falsificaat en wel op grond van materiaal en afwijkende compositie. Dit laatste motief kan thans niet meer gelden, aangezien no. A6 uit de coll. M. N. zonder twijfel echt is. Over het materiaal van het door Bernet Kempers voor valsch gehouden stuk kan ik op grond van de foto alleen niet oordeelen, doch wel moet ik zeggen, dat die afbeelding mij geen aanleiding geeft te vermoeden, dat wij hier met een falsificaat te maken hebben.

²⁾ Zie voor de zegels en Indische invloeden (van de Pāla-kunst) BERNET KEMPERS, o.c. 70.

plaatsing van deze figuur, die namelijk met het Zenith correspondeert en dus in het centrum van een maṇḍala der vijf dhyāni-buddha's dient te worden opgesteld. Ons stuk nu schijnt daar niet voor bestemd geweest te zijn en behoefde dus ook niet het eigenlijk alleen aan staande godenfiguren toekomende ronde lotuskussen te hebben.

A 12.

Het volgende nummer, A12, laat ons een Wairocana zien, zooals wij dien zouden verwachten, namelijk op een rond lotuskussen en een vierkant voetstuk, dus centraal in een maṇḍala gedacht. Het stuk biedt echter iets merkwaardigs; in het holle binnenste werden — helaas zeer beschadigd — een gouden plaatje van 6.3 cm lengte en een zilveren dito van 5.8 cm lengte aangetroffen. Doordat zij in opgevouwen toestand in het keiharde vulsel van het beeldje zaten, werden zij, waarschijnlijk bij het losmaken en ontvouwen, aan boven- en benedenrand beschadigd, zoodat de oorspronkelijke hoogte niet nauwkeurig op te geven is. Die moet echter voor beiden minstens 1 cm bedragen hebben; zij hadden de lotusbladvormige gedaante van de gouden plaatjes no. 1112 en 1113 dezer collectie. Op beide plaatjes zijn, deels duidelijk, deels onduidelijk, twee regels zgn. Kawi-schrift te ontwaren, terwijl er op het gouden plaatje nog een derde regel schijnt geweest te zijn. Het schrift is kennelijk uit de hand met een puntig voorwerp ingekrast en vertegenwoordigt een loopend schrift, dat afwijkt van wat wij van de oorkonden gewend zijn. Hier en daar is de ontcijfering bemoeilijkt door het feit, dat de schrijfstift nogal eens schijnt te zijn uitgegleden, doch ook elders vinden wij halen en strepen, waarvan het niet duidelijk is wat er mede bedoeld werd. In het bijzonder levert het geringe onderscheid tusschen het teeken voor de lange a en het sluitteeken moeilijkheden. De lange i schijnt door twee of meer verticale streepjes in de oeloe te zijn aangegeven. Voorzoover dat bij een dergelijk van het gebruikelijke oorkondenschrift afwijkend schrift mogelijk is kan vergelijking de negende eeuw A. D. als dateering aangeven.

De inhoud kan, onder alle voorbehoud, met het volgende worden getranscribeerd:

(zilveren plaatje)

1. — wiṣeṣapratibhūṣanighāta abhra —
2. — mayadha(d)a(r)itāba(ṭ)ikāwailasirūpāka(wa) —

(gouden plaatje)

1. // dhanamitrādāma . si(-)kīrā . a(d)i . bhīyaṃ ¹⁾ . gata .
2. — (wi)lcārāla(bh)ī(d)ābhūmicalaṃ ²⁾ wimalā —

Hoewel wij hier een mantra van Wairocana zouden verwachten, zijn er slechts enkele woorden te herkennen, die men eventueel met dezen hoogsten dhyāni-buddha in verband zou kunnen brengen. De toestand, waarin de plaatjes verkeerden, maakt het gewenscht met pogingen tot reconstructie van deze mantra te wachten totdat wij een gelijkluidenden tekst elders in beteren toestand terugvinden.

A 14.

Van nobele kwaliteiten is no. A14 (Fig. 3 en 4), een staande Padmapāṇi. Het zou mij niet verbazen indien dit stuk, met A6 (Fig. 2) en A20 (Fig. 5), tot de oudste Middenjavaansche beeldjes behoorde, waarvoor, behalve de ge-laatsrekken, ook en vooral de tribhanga, de drievoudige doorbuiging van het lichaam, kan pleiten, welke men bij Oudjavaansche beeldjes zoo zelden vindt.

¹⁾ Of bhīyaṃ.

²⁾ Of bhūmicalaṃ.

Maar ook technisch is het een meesterstukje, waaraan het slechts bevreemdte moeten zien dat, bij zulk een uiterst zorgvuldige behandeling van het modelé, bij zulk een gevoelige en beheerschte vormgeving, de aanbrengring van het kainpatroon alles te wenschen overlaat en hier en daar bepaald slordig genoemd moet worden. Hier komt die typisch Middeleeuwsche trek te voorschijn, die wij ook van elders kennen en die voornamelijk neerkomt op gebrek aan nauwgezetheid en precisie, die beide zuilen van den modernen tijdgeest, onbekend in de Middeleeuwen. Meestal stoort deze eigenschap allerminst, ja, doet zij ons de schepingen als echt-menschelijk voorkomen en verschaft zij er die eigenaardige bekoring aan, welke het machinaal zuivere moderne werk ten eenenmale mist. Maar soms stoort zij wel degelijk, terwijl zij steeds weer verrast.

De bodhisattwa met wara-mudrā en pustaka op een padma van no. A19 plaatst ons weer voor hetzelfde probleem als no. A7 der collectie Resink-Wilkens deed. Het boek doet onmiddellijk aan Mañjuçrī denken, maar hiertegen verzet zich de padma in stede van de steeds bij dien bodhisattwa gevonden utpala, benevens de afwezigheid van het maansikkelvormige sieraad in den hals. Heeft het beeldje uit de collectie Resink-Wilkens een dhyānibuddha in den haartooi, welke laatste daarenboven de voor Padmapāṇi gebruikelijke haartressentooi is, zoodat de kans daar groot blijkt te zijn dat inderdaad laatstgenoemde bodhisattwa zou zijn bedoeld, bij A 19 is dat alles niet het geval. Voorloopig blijft dit stuk dan ook een iconographisch raadsel.

Over het buitengewoon fraaie zittende Padmapāṇi-beeldje A 20 (Fig. 5) heb ik reeds bij de bespreking van no. A 6 het een en ander opgemerkt, dat den hoogen ouderdom zou kunnen aannemelijk maken. Hier wil ik in het bijzonder nog wijzen op het feit, dat het stuk een zeer eigenaardig olijfgroen patina vertoont, hetgeen misschien aan het gebruik van een bijzondere samenstelling van het metaal kan worden toegeschreven, hoewel de inwerking van bepaalde chemische stoffen in den grond (bv. sulphur) niet over het hoofd mag worden gezien. Helaas is de neus sterk geschonden, doch de vormen van het lichaam zijn buitengewoon soepel en sierlijk. Ten overvloedige wijs ik nog op de voor Java zeldzaam groote nis in den haartooi en de eigenaardige zitwijze, zeer ver naar voren op het lotuskussen.

Een bodhisattwa met de rechterhand in wara-mudrā, de linker in witarka-mudrā, een kluizenaarshaartooi en verder geen kenmerken (A 24) (Fig. 10), biedt eenige moeilijkheid, aangezien de verhevenheid vóór den haartooi sterk is afgesleten. Het is niet uitgesloten, dat wij ons de linkerhand moeten denken zooals dit bij sommige zittende Padmapāṇi-beeldjes wel het geval is, namelijk een zeer dunnen, langs de armen oprijzenden lotusstengel houdende, welke in ons geval dan geheel weggeoxydeerd zou zijn. Is dat zoo, dan hebben wij wederom een Padmapāṇi voor ons.

Het stuk no. A 26 zal misschien eveneens een Awalokiteṣwara-vorm zijn, hoewel ook hier het voorwerp vóór den haartooi onherkenbaar is. De in de zij gezette linkerhand zou dan weder een lotusstengel gehouden kunnen hebben, terwijl de voor het middel gehouden, thans afgebroken rechterhand een witarka-mudrā kan hebben gehad. Voorzichtigheid is hier echter geboden, daar door het ontbreken van den lotus ook het attriboot ontbreekt, wat ten slotte een juiste determinatie onmogelijk maakt.

De makūṭa van no. A 27 (Fig. 9) doet bij overigens vele overeenkomsten met het voorgaande nummer toch de kans, dat ook dit beeldje een Padmapāṇi

is, gering zijn. Immers, deze bodhisattwa heeft gemeenlijk een haartressentooi, voor het overige een opgemaakte kroon, zelden een regelrechte makuta, de bij Wiṣṇu behorende koningskroon. Helaas ontbreekt ook hier de bloem met het beslissende attriboot.

A 28. Een merkwaardig stuk schijnt no. A 28 (*Fig 11*) te zijn, is het echter niet, aangezien de wonderlijke vormen van het onderlijf het gevolg zijn van het feit, dat men twee misschien niet tot hetzelfde beeldje behorende stukken aaneen heeft gesoldeerd, waardoor het lichaam een bijzonder gerekte gedaante verkreeg. Dat dit stuk overigens van de bekende brondsvondst te Ngandjoek afkomstig moet zijn, kan een vluchtige vergelijking met de afbeeldingen dier beeldjes ons reeds leeren.¹⁾

A 29. De tārā, wier rechterhand in wara-mudrā gehouden wordt, terwijl de linkerhand een lotusstengel houdt, waarvan de bloem is afgebroken, doet denken aan de Sīta- en Ćyāma-tārā van no. A 6 der collectie Resink-Wilkens en de Sīta-tārā dierzelfde collectie no. A 14. Ook hier is helaas een beslissing onmogelijk door het ontbreken van de bloem en het attriboot.

A 31. Ditzelfde bezwaar wordt hen in den weg gelegd, die zouden willen trachten de tārā no. A 31 te determineeren. De meeste der oorspronkelijk zes in aantal zijnde armen zijn afgebroken; de resteerende attributen komen overeen met de overeenkomstige van no. A 17 der collectie Resink-Wilkens, welke godin echter geen zesarmige, doch een vierarmige Cundā zou kunnen zijn. Nu schijnt het wel gebruik geweest te zijn dat de attributen, die bij vierarmige figuren in de achterhanden worden gedragen, bij meerarmige varianten in dezelfde handen blijven, zoodat de mogelijkheid bestaat dat de beide figuren inderdaad verwant zijn en no. A 31 dus, indien CRW no. A 17 een Cundā is, een zesarmigen vorm van die godin te zien zou geven. Onnoodig te zeggen, dat zekerheid door het ontbreken der overige attributen onbereikbaar blijft.

A 39. Thans verlaten wij het Buddhistische gebied en schenken wij onze aandacht aan enkele Brāhmanistische figuren, waarvan no. A 39 een merkwaardige godheid voorstelt, merkwaardig door den vorm van een der attributen en de wijze, waarop dit gedragen wordt. Het lijkt op een cakra, doch is niet het wiel, rad of de schijf, die wij van Wiṣṇu-beelden kennen, maar een velg zonder spaken, oogenschijnlijk met vlijmscherpen rand bedoeld en aldus zeer dicht staande bij de werpringen, waarmede sommige stammen in den strijd den vijand den hals weten door te snijden. De houding van de hand zou op zulk een scherp rand kunnen wijzen aangezien de vingers door de opening zijn gestoken en vervolgens dichtgevouwen — de binnenkant van den ring was dan uiteraard bot. Hoewel deze vorm van cakra, voorzoover mij bekend, niet voorkomt en men dus geneigd zou zijn aan een product van Dieduksmans nijverheid te denken, kon ik toch aan het beeldje geen zaken ontdekken, die daar onmiskenbaar op wijzen. Er is echter iets anders op te merken, dat ons naar een passender beteekenis van dat attriboot doet zoeken, namelijk de in tressen opgemaakte haartooi.

¹⁾ Zie voor deze oorspronkelijk een maṇḍala gevormd hebbende groep vooral BOSCH in Mededeel. Kon. Akademie v. Wetenschappen, afd. Letterk. deel 68, serie B, no. 3, bldz. 17 vlgg. Opvallend aan deze Ngandjoek-beeldjes is, dat zij alle in dezelfde overhellende houding zijn uitgebeeld. Ik moet bekennen dat een foto van een gedeelte der gansche groep (Oudh. Rapp. 1913, plaat XII) op mij sterk den indruk van een ritueelen dans maakt, welke indruk door de uitgesproken danshouding van enkele der stukken nog versterkt wordt (ibidem plaat XIX no. 21). Zooals men weet kent men thans op Bali een zittenden dans (kēbjar), terwijl men daar ook een rijdans in zittende houding heeft (djanger). Het stuk A 28 is, op de attributen na, vrijwel identiek met de Ngandjoek-figuur bij KROM, *Ars Asiatica* VIII, plaat XLI rechts beneden.

Deze haartooi nu komt nooit bij Wiṣṇu, wel bij Ćiwa voor en zou er dus op kunnen wijzen, dat wij hier een of anderen Ćiwa-vorm voor ons hebben. Hiermede is daarenboven het gat in de vooruitgestoken linkerhand in overeenstemming, dat dan gediend zou kunnen hebben om er een staf door te steken. In dat geval kan het ringvormige voorwerp echter onmogelijk een cakra zijn, welk attriboot nimmer bij Ćiwa gevonden wordt, doch moet het een zeer gebrekkelig uitgevoerde akṣamālā voorstellen. Naar het mij voorkomt is de laatstgenoemde mogelijkheid dan ook grooter dan de eerste.

De plaatsing van de cakra bij no. A40 is vreemd — een staande Wiṣṇu met een horizontaal gehouden cakra in de rechtervoorhand, een lotusknop op een steel in de linkervoorhand, terwijl de achterhanden een akṣamālā en çangkha dragen. Kan het zijn, dat wij in dit stuk een Harihara moeten zien en dat hetgeen ik voor een lotusknop op een steel aanzie een mislukte cāmara is? De Ćiwaitische en wiṣṇuitische attributen zouden dan kruisgewijs en gelijkelijk verdeeld zijn.

Zeldzaam is no. A41 (*Fig. 12*), een kleine staande Ćrī - of Lakṣmī-figuur met een spiegel in de linkerhand. Dat deze godin en geen andere bedoeld is, zou kunnen blijken uit een beeld in het museum van het Java-Instituut te Jogjakarta, dat een zittende Wiṣṇu voorstelt, met cakra, çangkha en gadā in drie der vier armen en met de overblijvende linkervoorarm zijn çakti omarmend, de arm dus, waarin hij gemeenlijk een lotusknop draagt. Deze çakti nu houdt in haar linkerhand eveneens een spiegel. In Indië is de spiegel echter ook wel een attriboot van Ćiwa's çakti Dewī. ¹⁾

Niet om iconographische, doch bovenal om aesthetische redenen verdient voorts de majesteitelijke kop no. A45 (*Fig. 15*) onze bijzondere belangstelling. Helaas zijn voorhoofd en neus geschonden tengevolge van een val, waarbij het gewicht van den massieven kop — waarschijnlijk nog aan het lichaam vastzittend — de neuspunt naar onderen drukte. Het is niettemin duidelijk, dat de beeldhouwer hier een levend model voor oogen moet gehad hebben. Het stuk mist volkomen het koude gestyleerd-omlijnde van vele Indische bronzen, maar ook het weinig sprekende der welgedane koppen van vele nevenfiguren op Bārāboedoers reliefs. In de plaats daarvan treedt een echt-menschelijke gelaatsuitdrukking, die zoo sterk spreekt, dat men er een karakter uit kan lezen; op grond hiervan zou ik geneigd zijn het stuk in den Prambanan-tijd te plaatsen. ²⁾

Van gansch anderen aard en ongetwijfeld door de geheele ontwikkelingsgang der Oudjavaansche kunst van het voorgaande nummer gescheiden, is het fragment van een jongensbeeld uit Oost-Java, no. A 46 (*Fig. 16 en 17*). Het groote kinderhoofd, de kinder-haarlok, op het midden van den

¹⁾ Zie o. a. BANERJI, *Eastern Indian School of Mediaeval Sculpture*, Arch. Survey of India, New Imp. Series Vol XLVII (1923) plaat LIVbc, LVab. Het is opvallend dat de Ćiwa en Dewī van plaat LV zeer sterk overeenkomt met de Wiṣṇu en Ćrī van het Jogjasch museum.

²⁾ In aansluiting op hetgeen ik boven naar aanleiding van no. A6 opmerkte in verband met een mogelijke hoogen ouderdom der met de beelden van Kalasan en Sari overeenkomende bronzen, zou ik hier als mijn opvatting willen geven, dat wij het voorkomen van individuele gelaatsrekken in verband mogen brengen met de kunstontwikkeling in de tweede helft der 9e en den aanvang der 10 eeuw. In het bijzonder laat tjaṇḍi Lārā Djonggrang verbijsterende staaltjes op dit gebied zien in de zoogenaamde windstreekhoeders van den Ćiwa-tempel, waarvan er niet alleen niet twee gelijk zijn, doch tevens elk een uitgesproken karakter vertolkt. Tusschen deze twee uitersten zou ik de met de Bārāboedoer-kunst overeenkomende bronzen willen plaatsen; die het stereotype der figuren van dat monument bezitten. Elders hoop ik de gelegenheid te vinden uitvoeriger op deze stijkenmerken terug te kunnen komen, aangezien dergelijke min of meer subjectieve onderscheidingen bevestiging door andere gegevens behoeven.

schedel van de plechtige ceremonie van de haarsnijding gespaard gebleven, de van amuletten en rinkelende belletjes voorziene koorden om middel, hals en polsen, de stijf tegen het lijf gedrukte armen en de angstig starende oogen, dat alles vormt een kostelijk portret van een jeugdig bewoner van Madjapahits van kinderen wemelende erven. De rijke amuletten-tooi wijst er voorts op, dat het knaapje in de hoogere kringen der triwangça, der drie heerschershasten, geboren en misschien zelfs eenmaal bestemd was om later een rol van beteekenis te spelen binnen of buiten de kraton-muren. Een portretbeeld van een vroeg gestorven prins? Het antwoord moeten wij voorloopig schuldig blijven, doch in ieder geval is het stuk een unicum en een der aantrekkelijkste van de collectie. ¹⁾

**Serie B.
Steenen
beelden.**

De moeilijkheden, ons bij de beantwoording van de vraag naar de oorspronkelijke beteekenis der steenen beelden ²⁾ in den weg gelegd, zijn zonder twijfel geringer dan die bij de metalen beelden. Toch doet zich ook hier een moeilijkheid voor, die niet over het hoofd gezien mag worden, indien wij althans geen genoegen willen blijven nemen met gissingen. Het is wederom de vraag naar de *bestemming*.

Indien wij, uitgaande van de wetenschap, dat de godsdienst van het oude Java een vorm van Brāhmaṇisme was, zouden willen aannemen, dat ook op Java de goden middels steenen beelden in tempels vereerd werden, dan moeten wij veronderstellen, dat wij dergelijke beelden of hunne restanten in menigte zullen aantreffen dáár, waar zij in menigte gestaan moeten hebben, namelijk in de steden. En waar wij voorts weten, dat het contact met Indië gelegd en onderhouden werd in de kuststeden en in de omgeving der kratons, daar spreekt het vanzelf, dat wij den grootsten voorraad van dergelijke beelden verwachten in de omgeving der kuststeden en op het terrein der oude kratons. Wat leert ons echter het onderzoek? Dat bedoelde plaatsen juist diegene zijn, waar de minste en onbelangrijkste beelden gevonden worden, terwijl omgekeerd groote hoeveelheden van beelden werden aangetroffen in streken, waarvan geen enkel gegeven het aannemelijk kan maken, dat daar de belangrijkste kratons gelegen waren, zooals het Blitarsche, het Toeloengagoengsche, het Zuid-Jogjasche enz. Voegen wij hier nu nog het verschijnsel bij, dat men op Bali — waar het Hinduïsme in Brāhmaṇistischen vorm bestaan bleef — geen enkel ander steenen vereeringsbeeld in de tempels aantreft dan onherkenbaar verminkte, als dorpsfetis opgevatte en gevreesde, van bijzettingenbeelden afkomstige brokken, terwijl alle fraaie moderne steenen beelden uitdrukkelijk gezegd worden geen vereeringsbeelden, doch slechts versiering te zijn, dan kunnen wij wel aannemen, dat ons

¹⁾ Ik herinner er hier aan dat de hoogst belangrijke vondsten, door Ir. Maclaine Pont in Tráwoelan op het gebied der Oudjavaansche keramiek gedaan, voldoende hebben aangetoond dat — misschien onder Oost-Aziatische invloeden — het genre-stuk en het portret een ongekende hoogte hadden bereikt in de bloei-periode van Madjapahit. Daar deze soort sculptuur voornamelijk tot het terracotta beperkt bleef, is daar betrekkelijk weinig van overgebleven, hoewel wij wel mogen aannemen, dat zij in verspreiding en belangrijkheid de steensculptuur zal hebben overtroffen. Ons stuk no. A46 nu vertoont een onmiskenbare verwantschap met de Madjapahitsche terracotta-figuren en behoort ongetwijfeld tot dezelfde klasse.

²⁾ Hoewel men steenen beelden eveneens arccā genoemd heeft en de nieuwere vormen daarvan (Bal. artja, Jav. rĕtjā) meer uitsluitend op steenen beelden betrekking hebben, komen hier nog enkele andere benamingen ter sprake. In de eerste plaats het Sanskrit-Oudjav. pratimā, waarbij men aan een af- of uitbeelding van een godheid heeft gedacht. In de tweede plaats de uitdrukking pratiṣṭhā, waarbij men meer aan het beeld denkt als de plaats, waarin de godheid of de in de godheid opgegane vorstenziel kan neerdalen. In de Nāgarakṛtāgama komt de uitdrukking pinraṭiṣṭha dan ook voor in den zin van „bijgezet” d.w.z. als beeld opgericht, opdat later de ziel zich daarin tijdelijk zal kunnen incarneeren. Zie MOENS in T.B.G. LVIII (1919): 493 vlgg.

punt van uitgang verkeerd is. Wij zullen dan den door de eerste onderzoekers van Java's oudheid ingeslagen weg dienen te verlaten, den blik van Vóór-Indië af te wenden en hier te lande te zoeken naar een oplossing van deze eigenaardige, schijnbare ongerijmdheden. Dit zoeken behoeft niet lang te duren aangezien het reeds gedaan is en de juiste weg werd gevonden. ¹⁾ Het schijnt namelijk, dat reeds kort na de invoering van het gebruik van steenen beelden of zelfs misschien van den aanvang af, deze gereserveerd werden voor den cultus van heiligen en vorsten.

Zooals in het latere Buddhisme de buddha-beelden meer en meer gingen dienen om er den Buddha mede te kunnen oproepen (waartoe men uiteraard in de eerste plaats Buddha-reliëken ter beschikking moest hebben, welke uit een deel van de verbrandingsasch van dien heilige bestonden) zoo schijnt men op Java dezen Buddha-cultus te hebben toegepast op de vereering van vorsten en priesters. Men sloot daarbij aan bij het oudinheemsche gebruik om eenige resten van het lichaam van een overleden stamhoofd of priester te bewaren teneinde daarmede later diens adat-kundige ziel te kunnen oproepen ter beslechting van gevallen, welke voor het levende adat-hoofd onoplosbaar waren en aldus dreigden het welzijn van den stam te vernietigen. Een vooroudercultus dus als die van Nieuw-Guinee, waarbij de bekende schedel-korwars zulk een belangrijke rol spelen.

Naar het schijnt dienen wij nu in de op Java gevonden Hinduistische beelden met geringe, of zelfs misschien geheel zonder uitzonderingen te zien de gehinduseerde voorouderbeelden van vorst en vorstinnen, priesters en andere voornamen personen, die bestemd waren geplaatst te worden boven de in een put bijgezette asch en beenderresten van den overledene. Aangezien nu zulke beelden gemeenlijk identiek zijn met of sterk gelijken op de kanonieke beelden van bepaalde Indische goden, waarvan zij echter tevens door allerlei kleinigheden afwijken, dienen wij hier tevens een dier vele voorbeelden te herkennen van het groote aanpassingsvermogen, dat de oudinheemsche cultuur steeds heeft getoond te bezitten: men herkende in de Hinduistische leerstellingen, die spraken van een opgaan van de ziel in de godheid na den lijfelijken dood, de eigen opvattingen, die de ziel, na het vergaan van het lijf, naar den voorouderhemel lieten vertrekken om daar met den oer-stamvader te worden vereenigd. Immers, de Hinduistische goden waren de stamvaders der Hinduistische vorsten. ²⁾

Vandaar nu, dat wij dergelijke bijzettingen-beelden, onder welken oneigenlijken naam zij bekend staan, niet in de centra van het Oudjavaansche leven aan de kust of in de kratonsteden moeten zoeken, doch daarbuiten, liefst op een naar eveneens oudinheemsche opvattingen voor de vooroudervereering geëigende plek: aan den voet der bergen, op welker hooger gelegen hellingen de voorvaderhemelen gedacht werden. Vandaar ook, dat wij die beelden tevergeefs zoeken in een streek en een tijdperiode, welker vorsten in een afhankelijke positie verkeerden tenopzichte van een hooger potentaat, aangezien het uiteraard slechts de oppervorst was, die zijn voorvaderen in het onvergankelijke steen deed bijzetten en

¹⁾ Achtereenvolgens hebben zich met de oplossing van dit vraagstuk beziggehouden BRANDES in Tijdschr. Bat. Gen. XLVIII (1906), GROENEVELDT in T.B.G. L (1907): 140 en MOENS in T.B.G. LVIII (1919): 493 vlgg. en ibidem LX (1921): 78 vlgg. Vooral door laatstgenoemde onderzoekingen is de grondslag gelegd voor een beter verstaan der Oudjavaansche beelden.

²⁾ Men mag aannemen dat de vereering van de voorouderziel in de tjandi zal geduurd hebben minstens tot het tijdstip, waarop deze geacht werd definitief in den hemel bevestigd te zijn en geen gevaar meer liep door het ontbreken van offers in de hel te vallen. Dat wil dus zeggen gedurende tenminste drie geslachten.

vereeren, opdat zijn dynastie even lang duren zou als het harde steen den tand des tijds zou kunnen weerstaan. Vandaar dat wij, na de bloeiperiode van een bepaalde streek, ook de beelden en daarbij behorende tjañdi's, tempelvormige vooroudermonumenten, zien verdwijnen, om elders te voorschijn te komen, en wel dáár, waarheen de hegemonie over Java verhuisd was. Vandaar, ten slotte, dat die beelden op Bali, na het vergaan en vergeten raken der dynastieën, waartoe zij behoorden, als magisch-krachtige dorpsfetisen worden bewaard zonder dat men er ook maar iets van een Brāhmaṇistische godheid in herkent.

Wij mogen op grond van het bovenstaande dus wel aannemen, dat een zeer groot gedeelte van de op Java gevonden beelden bijzettingsbeelden of met de bijzetting van een vorst of heilige verband houdende beelden waren; er is zelfs geen goed bewijs voor te vinden dat dit niet met elk beeld het geval geweest zou zijn, aangezien toch ook de Buddha-beelden in zekeren zin bijzettingsbeelden waren — immers, men verborg er wel een reliek in of onder, dat ter oproeping van dien heilige diende.

Het *materiaal*, waaruit deze en dergelijke beelden vervaardigd werden, hield ongetwijfeld met hun bestemming verband. Het ging daarbij in verband met de dynastieke beteekenis in de eerste plaats om een permanent materiaal, waartoe de op Java gevonden steensoorten van verschillende graden van hardheid goed konden dienen. Verreweg de meeste der beelden werden uit hornblende andesiet gehouwen, een eruptieproduct, dat door de rivieren na hevigen regenval als rivierkeien uit de depôts van het vulkanische materiaal aan hun bovenloop wordt meegevoerd. Daarnaast bezigde men echter ook wel een zachter soort steen, hetzij vulkanische tuf, hetzij mergel- of kalksteen. Deze soort leende zich tot fijner bewerking der oppervlakte dan het grofporeuze en toch altijd min of meer ruwe andesiet deed, terwijl de opstelling van zulk een beeld in een tjañdi verwerking voldoende tegen kon gaan.

Beelden uit kostbare steensoorten zijn echter nimmer gevonden, hoewel in de vulkanische streken van Java toch nog wel andere steensoorten dan het bedoelde andesiet voorkomen en in China en elders beelden van halfedelsteen geen zeldzaamheid waren. Wij mogen hier wel uit afleiden dat zij ook niet bestaan hebben, aangezien er anders toch wel hetzij een enkel brokstuk van zou zijn aangetroffen, hetzij in de literatuur er een vermelding over gevonden zou zijn ¹⁾.

Het „levend” maken van het beeld geschiedde op andere wijze dan bij de bronzen, niettemin eveneens door middel van een depôt. Men liet het beeld massief, doch plaatste alle zaken, die de nederdaling van de vorstenziel of de godheid in het beeld mogelijk moesten maken, in de steenen kist, welke o.a. asch- en beenderresten van den bijgezette bevatte en onder het beeld in een put werd geplaatst. Wij mogen veronderstellen, dat, in overeenstemming met de Oudjavaansche (tevens Indische) opvatting, dat de kraton een afbeelding van den godenhemel was en de kratonbewoners levende replieken van de bewoners dier hemelsche kratons waren, de bijzetting van den vorst rekening hield met de mogelijkheid ook diens trawanten na hun dood als 's vorsten gevolg op aarde een aan hun rang adaequate plaats te bereiden. Immers, de vorst ging op in de

¹⁾ Het eenige geval, waarin van een bepaalde steensoort gesproken wordt, vindt men in de Dinajā-oorkonde, doch het is aannemelijk dat daar niet anders dan het gebruikelijke andesiet wordt bedoeld. Zie T.B.G. LVII (1916): 420.

godheid, zetelde als god in de hemelen en verzamelde daar zijn hofstaat om zich heen, die uiteraard uit de zielen van zijn aardse dienaren diende te bestaan. Daalde die god-vorstenziel naderhand op aarde neer, dan mocht men verwachten, dat hij daarbij zijn hemelsche hofstaat medenam en het is ongetwijfeld daarom, dat wij aan vele tjañdi's de duidelijke bewijzen vinden dat ook andere hemelsche wezens dan de godvorst daar hun intrek dienden te nemen. Zelfs mogen wij veronderstellen, dat van de vele beelden, die in hunne nissen en kamers rondom het hoofdbeeld geschaard zijn, elk het beeld voor een dier hemelsche dienaren bedoelde te zijn, hetzij de hofpriester, de rijksbestuurder, de hoofd-echtgenoot, hetzij de legerhoofden of andere ambtenaren. Op die wijze zullen wij waarschijnlijk geweldige complexen als die van Prambanan moeten verklaren; het waren de replieken der hemelsche kratons, die aan elk van 's vorsten dienaren een adaequate plaats boden voor het geval de vorst in staatsie op aarde nederdaalde ¹⁾.

Doch laten wij het hierbij en wenden wij ons weder tot de stukken der collectie.

De serie B is weinig omvangrijk, hetgeen ons niet kan verbazen indien wij ons het oorspronkelijke doel der collectie — boven uitvoerig omschreven — voor oogen houden. Van een wederopbloei der steensculptuur kan, althans in den vorm van goden- of menschenbeelden, bij den thans heerschenden godsdienst, de Islām, geen sprake zijn. Daarom vinden wij hier slechts die beelden bijeengebracht, die in het Mangkoenagârâsche Rijk werden gevonden op plaatsen, waar hun behoud niet boven allen twijfel verheven kon worden genoemd, zoodat de mogelijkheid bestond dat zij verminkt werden of verloren gingen. Hier treffen wij dan ook de beelden van de geheel verdwenen tjañdi bij Mădjăgëđang aan.

Van deze valt in het bijzonder de zittende Ćiwa no. B 1 (Fig. 18, 19) op en wel niet uitsluitend om iconographische redenen. Het beeld is fraai gewerkt en ver-raadt naast een meesterhand, die den beitel voerde, ook een op meesterschap berustende vrijheid, die de traditioneele voorschriften tegelijk opvolgde en overtrof. Het stukt ademt leven en moet in zijn oorspronkelijke behuizing een machtigen indruk gemaakt hebben. Iconographisch is het interessant door de afwijking in de plaatsing der attributen (de akṣamālā bevindt zich in de rechtervoorhand in-stede van in de rechterachterhand) en door het eigenaardige potvormige voor-werp in de linkervoorhand. Een oogenblik zou men nog kunnen meenen een Awalokiteṣwara-vorm voor zich te zien, doch de van hetzelfde bouwwerk af-komstige Durgā sluit, evenals maansikkel en schedel dat doen, allen twijfel uit.

Niet minder interessant is no. B2 (Fig. 21), een driehoofdige figuur, welke men vroeger ongetwijfeld een trimūrti zou genoemd hebben. Toch wijzen de herkenbare attributen: kamaṇḍalu, akṣamālā, cāmara en schedel met maansikkel, alle op Ćiwa. Het is misschien hier dan ook de plaats te herinneren aan het voorkomen van enkele dergelijke figuren in andere collecties, die daar niet altijd juist zijn gedetermineerd. Zoo vindt men in Dresden een zoogenaamde trimūrti, die ten rechte een Ćiwa met drie hoofden is; het stuk (no. 1508) heeft namelijk

¹⁾ De literatuur over de bedoelde bijzettingsgebruiken is nog zeer verspreid en occasioneel. Het blijkt echter meer en meer dat eerst een duidelijk beeld van die gebruiken en van alles wat er mede samenhangt ons de overblijfselen uit het oude Java op hun juiste waarde zal kunnen doen schatten, aangezien verreweg het meerendeel dier overblijfselen daarmede samenhang. Wat vroeger algemeen beschouwd werd tot den openbaren eeredienst behoort te hebben, blijkt thans van een zeer persoonlijken vorstencultus afkomstig te zijn. Dat hier-door onze voorstelling van den algemeenen cultureelen toestand van Java's bevolking onjuist blijkt te zijn, be-hoeft geen betoog.

op elk der drie hoofden een maansikkel met schedel. ¹⁾ In Leiden vindt men twee stukken (no. 1860 en 1894) welke evenmin door eenig attribuut als trimūrti worden gekenmerkt en op grond der aanwezige attributen gerust als Ćiwa kunnen worden ingeschreven. ²⁾ In Batavia heeft men dezelfde, overigens begrijpelijke vergissing gemaakt. Daar zijn het de nummers 1, 2, 3, 4 en 5. Opmerkelijk is het dat Friederich de beelden juist heeft gedetermineerd, Groeneveldt daarin een verbetering heeft meenen te moeten aanbrengen. ³⁾ Voorts bevindt zich een dergelijk stuk in de collectie van het Zwolsche museum, door Krom voor een Brahmā gehouden en niet drie, doch vier hoofden bezittend. De triçūla, welke zich in den haartooi van den voorsten kop bevindt, aan Krom schijnbaar ontgaan is en kennelijk op Ćiwa wijst, brengt mij ertoe in dit stuk een vierhoofdigen Ćiwa te zien. ⁴⁾ Vier vormen van goden (caturmukha's of catuḥkāya's) komen meerdere malen voor. Op grond hiervan rijst dan ook de vraag of de Brahmā van het museum te Rotterdam niet eveneens een vierhoofdige Ćiwa is ⁵⁾, terwijl ook de determinatie van den Brahmā no. 6 uit het museum te Leeuwarden opnieuw onder de oogen dient gezien te worden ⁶⁾. Het spreekt vanzelf dat bij de genoemde vierhoofdige figuren de gerezen twijfel eerst terdege aan het beschikbare materiaal zal dienen te worden getoetst, doch inzake de driehoofdige figuren lijkt mij alle twijfel uitgesloten dat daarmede iets anders dan een Ćiwa-voorstelling bedoeld zou zijn. Trouwens in Indië is men van deze dwaling reeds lang teruggekomen en heeft men ingezien, dat de zoogenaamde trimūrti uit den bekenden grottempel van Elephanta ten rechte een Maheça-Ćiwa voorstelt. ⁷⁾

Helaas is het attribuut in de rechtervoorhand van ons stuk afgebroken; naar het beloop der sporen te oordeelen meen ik dat het een lotusknop op korten stengel geweest kan zijn, welk attribuut men wel meer bij dergelijke beelden aantreft.

B 16.

Een derde, afzonderlijke vermelding verdienend stuk is no. B 16, een staande Ćrī-figuur als spuiërbeeld en van Oostjavaanschen stijl. Het water van een bron kwam aan den achterkant in een dwars door het beeld loopend kanaal en spoot in twee iets naar boven gerichte stralen uit de borsten. Het thema is niet nieuw en lang niet onbekend, noch kan dit stuk op een groote schoonheid bogen, hoewel zekere verdiensten er niet aan kunnen ontszegd worden. Waardoor het echter merkwaardig is, is de vindplaats, die gelukkig vaststaat: de omgeving van Wānāgiri. ⁸⁾

¹⁾ DR. A. B. MEYER, *Alterthümer aus dem Ostindischen Archipel etc.* Leipzig 1884, pag. 1. Tafel 1, fig. 1.

²⁾ *Catalogus JUYNBOLL*, pag. 20, 21.

³⁾ *Catalogus GROENEVELDT*, pag. 4 vlgg.

⁴⁾ *Nederlandsch Indië Oud en Nieuw*, jaargang II: 375, 376.

⁵⁾ *Nederlandsch Indië Oud en Nieuw*, jaargang II: 250.

⁶⁾ *Nederlandsch Indië Oud en Nieuw*, jaargang II: 125, 127.

⁷⁾ COOMARASWAMY, *Geschiede der indischen und indonesischen Kunst*, pag. 112, afb. 194, 195.

⁸⁾ Intusschen is hier wel een waarschuwing op haar plaats om uit deze en dergelijke vondsten niet te besluiten tot een gelijkstelling van het huidige Wānāgiri met het Wanagiri uit een van Erlangga's oorkonden, de plek, waar hij, na zijn vlucht uit den kraton, in afzondering leefde. Deze veronderstelling, o.a. door VAN HINLOOPEN LABBERTON in *Djāwā* 1921: 194 geopperd, mag nimmer steun vinden in bedoelden naam, aangezien wij met zekerheid weten, dat deze eerst door Mangkoe Nagoro IV aan die plaats is gegeven. Wij vinden ook elders in dit deel van het Mangkoenagārāsche Rijk dergelijke schijnbare Sanskrit-namen, door dien vurigen bewonderaar van het Kawi aan plaatsen in zijn rijk gegeven, zooals Sélāgiri, Giritāntrā, Giriwājā, Girimartā, Erāmākā, Tirtāmājā, Slāgāhimā, Woerjantārā, Pratjimatārā, Poerwantārā, Kismantārā enz. Zie nog T. B. G. LXXIV (1934): 283 noot 1.

Het is namelijk een vrijwel algemeen als juist aangenomen opvatting, dat het gebied der zoogenaamde Oostjavaansche kunst zich inderdaad ook tot Oost-Java zou hebben beperkt, waarbij dan als uiterste grens in het Westen de Lawoe geldt. Reeds de aanwezigheid van Oostjavaansche stijleigenaardigheden bij de oudheden van Soekoe en Tjêta op de Westhelling van dien berg heeft daarom bevreemd.

Toch heeft men reeds vroeger Oostjavaansche zaken in Midden-Java geconstateerd, zooals een opschrift op het Diëng-plateau, dat toch als een waar bolwerk van de Middenjavaansche kunst geldt. De schijnbare onwaarschijnlijkheid van dit uit de 13e eeuw dateerend opschrift heeft men wel willen verklaren door aan te nemen, dat Javanen uit Oost-Java daar min of meer toevallig in dien tijd terecht kwamen en daarvan in een jaartal hebben willen getuigen.

Ons beeld van Wânâgiri nu, de spuijer, vertoont een onmiskenbaren Oostjavaanschen stijl, terwijl het tevens zeker zijn ontstaan niet aan een toeval kan te danken hebben — bij een dergelijk spuijerbeeld behoort een ommuurd bassin, kortom een monument, dat slechts bij een vestiging van langen duur verwacht kan worden. Wij moeten dus aannemen dat bij Wânâgiri in de 14e of 15e eeuw (want in dien tijd zou ik het stuk willen plaatsen) een nederzetting bestond, die van eenig belang was. Waarschijnlijk was dat dan een kluizenarij, daar wij dergelijke spuijerbeelden meerendeels van kluizen kennen. Maar dan komt dit wonderwel overeen met het feit, dat zich in het museum te Jogjakarta een bronzen lamp bevindt, afkomstig van het Zuidergebergte ten Westen van het Wânâgirische, welke in zijn versiering met enkele wajangfiguren eveneens een Oostjavaansche taal op Middenjavaanschen bodem laat hooren. ¹⁾ En eenmaal opmerkzaam geworden kunnen wij dan meerdere bewijzen van Oostjavaansch cultureel leven op Midden-Java vinden, zooals enkele spiegelhandvatten met het bekende Kadirische of Madjapahitsche gefigureerde schrift, onder anderen te Manjaran in hetzelfde Zuidergebergte gevonden, benevens de doos met een Oostjavaansch relief no. C212 (Fig. 34) en de schaamplaat no. C818 (Fig. 59) van onze collectie. Deze voorbeelden zouden nog vermeerderd kunnen worden.

De conclusie ligt dan voor de hand dat Zuid Midden-Java in de laatste eeuwen van het Javaansche Hinduïsme kleine of groote, met Pânârâgâ (Wëngkër) samenhangende cultuurcentra heeft geherbergd, waar een Oostjavaansche stijl bloeide. Gelet op den aard der gevonden voorwerpen — spuijerbeeld, schaamplaten, lampen, spiegels — zou ik tot de slotsom willen komen, dat deze cultuurcentra bestonden uit kluizenarijen, van welker bestaan wij immers weten en welker voorkomen in het Zuidergebergte niemand verwonderen kan.

Ja, zelfs lijkt het nu niet meer zoo vreemd de oudheden van Soekoe en Tjêta te beschouwen als een product van een reeds veel eerder op Midden-Java doorgedrongen Oostjavaansche cultuur.

Een en ander schijnt een nader onderzoek overwaard.

Leerzaam in een ander opzicht is de niet zeer fraaie, eveneens Oostjavaansche Wişnu no. B15. Dit uit het Soerakartasche afkomstige stuk houdt namelijk op den uitgestoken wijsvinger van de rechterachterhand een vooroverhellende cakra, van drie rechtopstaande vlammen voorzien. Zooals men weet houden de Indische en de daar het dichtstbij staande Middenjavaansche beelden van dien god de cakra verticaal, terwijl wij bij de meeste Oostjavaansche stukken een horizontaal

¹⁾ Zie no. 82 van de collectie van het Java-Instituut. Onder de afbeelding in den Catalogus is door misverstand Oost-Java als vindplaats opgegeven; dit moet zijn Jogjakarta (Zuidergebergte).

liggende cakra aantreffen. Ons stuk verschaft nu, mèt een in het Berlijnsche museum vertoevenden Wiṣṇu ¹⁾, den overgangstoestand tusschen beiden, waarbij de rechtopstaande vlammen toonen, dat men er zich wel degelijk bewust van bleef dat dit vlammen waren en niet bv. een ornamentstuk, dat aan de cakra gehecht was en dus bij hellenden stand ook vooroverhellen moest. Met andere woorden, als wij op Oost-Java bij sommige beelden een drietal vlammen boven een cirkelronde, horizontaal op de wijsvingerpunt gedragen schijf zien oprijzen, dan zijn dat de drie vlammen van de Middenjavaansche cakra, die eenvoudig van plaats zijn verhuisd toen men dit attriboot kantelde; wij behoeven daarbij dus niet, zooals wel gedaan is, aan eenig vlamvend — overigens onbekend — Ćiwa-attriboot te denken en hoeden ons aldus voor het toeschrijven van verkeerde eigenschappen aan het beeld. Dat dit gevaar niet geheel denkbeeldig is, wordt aangetoond door het bekende beeld van Soembërdjati, dat vroeger algemeen te boek stond als Harihara en wel juist op grond van een aldus verkeerd geïnterpreteerd cakra-attriboot. Ten rechte dient men aan het stuk een meerderheid van Wiṣṇu-eigenschappen toe te kennen, ook al blijft het principe, vermenging van Ćiwa- met Wiṣṇu-eigenschappen, bestaan. Waar ik van meening ben, dat in dynastieke kwesties de toekenning van goden-eigenschappen een determineerende rol kan spelen, geloof ik dat men goed doet zulke details niet te verwaarloozen, ook al kent de kanonieke godenleer der Hindu's misschien slechts een volkomen gelijkwaardige vermenging dier twee godheden. Kanoniek zijn — daarvoor pleit wel alles — de Javaansche opvattingen inzake het Brāhmaṇisme echter allerminst geweest.

B 28.

Het in de collectie aanwezige zwijn van Soekoeh no. B 28 (*Fig. 23*) levert een merkwaardigheid op, die een afzonderlijke vermelding waard is. Bezie men het stuk goed, dan ziet men dat het zwijn op den kop een kluizenaarstulband en voor de schaamstreek een aan een ketting bevestigde schaamplaat draagt. Beide zaken wijzen zonder twijfel op kluizenaarschap. Zulk een ongewone zaak echter als een kluizenarend zwijn heeft zeker een bijzondere beteekenis, welke wel gezocht zal moeten worden in een poging om een jaartal uit te beelden. Nu kennen wij reeds van Soekoeh een wiku-rund en een kluizenarenden Garuḍa, welke beelden beide een jaartal tot uitdrukking brengen, zoodat wij zulks ook wel van het bijzondere zwijn mogen veronderstellen. Is dat het geval, dan dienen de begrippen warāha en wiku of rēṣi in die tjàndrā sēṅkālā voor te komen en wel in direct verband met elkaar, zoodat wij in ieder geval de getallen 3 en 7 mogen verwachten. Immers, warāha zal dan wel staan voor de warāhāwatāra, de nederdaling als zwijn, de derde incarnatie van Wiṣṇu. Daar wij voorts op grond van analoge gevallen van Soekoeh mogen veronderstellen dat de sēṅkalan met deze beide begrippen aanving, zouden zij dus de tientallen en eenheden uitmaken. Het eeuwcijfer kan dan of geheel weggelaten zijn of door nadere toevoegingen zijn aangegeven geweest, die met het voetstuk zijn verdwenen. Veel maakt dat echter niet uit, daar wij weten dat alle jaartallen van Soekoeh in de 15e eeuw liggen en het wel een zeer groot toeval zou zijn indien dit zwijn, dat zoo goed in de Soekoeh-sēṅkalans past, daarop een uitzondering zou maken. Aldus krijgen wij hetzij 1337, hetzij 1373 Ćaka. Helaas klopt dit niet met het jaartal, dat volgens Van der Vlis' afteekening op het voetstuk gestaan heeft en dat 1361 Ćaka luidt. ²⁾

¹⁾ Bijdragen 80 (1924): 289 vlg.

²⁾ Verhandelingen Bat. Gen. deel 19, plaat met de opschriften no. 9 en tekst pag. 18 vlg.

Dit behoeft ons echter nog niet af te schrikken, daar er redenen kunnen gevonden worden voor de veronderstelling, dat bedoeld voetstuk niet bij het zwijn behoorde.

In de eerste plaats zien wij namelijk op plaat II bij Van der Vlis — een schets van het terrein — het zwijn zonder voetstuk geteekend. In de tweede plaats lezen wij bij Hoepmans: „Dit beeld” (het zwijn) „heeft iets van de tand des tijds geleden en staat op een klein slecht voetstuk, waarvan zich aan de kant een jaartal vertoont.”¹⁾

Ik veronderstel thans, dat dit „klein slecht (lees: slecht passend ?) voetstuk” een oorspronkelijk niet bij het zwijn behoorend stuk was, dat bij gelegenheid van het bezoek van Van der Vlis daaronder is geplaatst. Deze veronderstelling zou belangrijk aan waarschijnlijkheid winnen indien wij een voetstuk zonder beeld zouden vinden, welks jaartal met het door ons verkregene klopt.

Dit nu is inderdaad het geval. Op de plaat met de opschriften bij Van der Vlis vinden wij er een met het jaartal 1337 çaka²⁾, terwijl uit latere berichten blijkt, dat dit voetstuk sindsdien verdwenen is. Met andere woorden, het oorspronkelijke voetstuk zou tijdens het bezoek van Van der Vlis reeds van het zwijn gescheiden zijn geraakt, waarna men er een ander, ongeveer passend voetstuk onder plaatste.³⁾

Een enkel woord dient nog gewijd te worden aan de kogels, welke zich aan de penis van het dier bevinden. Dergelijke kogels troffen wij, zooals wij zagen, ook aan bij het bronzen jongensbeeldje no. A 46, doch kunnen ook elders gevonden worden. Vooral in de laatste periode van de Oostjavaansche en Middelbalische kunst schijnen vele beelden gemaakt te zijn, welke dit eigenaardige en niet gemakkelijk te verklaren kenmerk vertoonen. Nu staat het wel vast, dat het bijna steeds bij beelden van Bhīma voorkomt, welke held, naar ik te anderer plaatse heb willen aantonen, juist in dien tijd de centrale figuur eener verlossingssecte vormde en vooral in heilighdommen op berghellingen vereerd werd.⁴⁾ Dit laatste heeft Dr. Bosch aanleiding gegeven tot de veronderstelling dat bedoelde vier kogels rondom de glans penis niet anders dan de vijf punten van een wajra zouden verbeelden, hetgeen in verband met de mogelijkheid eener identificatie van Bhīma met Wajrasattwa niet onpassend zou zijn.⁵⁾ Hoewel eenige bezwaren tegen deze veronderstellingen zouden kunnen worden ingebracht (o.a. het voorkomen daarvan ook aan andere figuren dan Bhīma, b.v. ons zwijn, benevens het feit, dat de oudere Bhīma-beelden ter plaatse een minder uitgesproken wajra-gedaante vertoonen) blijft de mogelijkheid bestaan dat men althans later daarin een associatie met de wajra heeft gezocht en gevonden. Het lijkt mij echter niet uitgesloten, dat de werkelijke oorsprong van dit verschijnsel elders dient te worden gezocht; naar het voorkomt zal men die in de erotische beteekenis der figuur dienen te vinden.

Het is namelijk een blijkens de Bhīma-beelden tot in den ouden tijd

¹⁾ Oudh. Rapp. 1913: 280 no. 11.

²⁾ Verh. B. G. deel 19, plaat met de opschriften no. 7, tekst pag. 27, 64. Van der Vlis leest 1228.

³⁾ Tijdens Knebels bezoek aan Tawangmangoe (1910) schijnt het voetstuk er niet meer geweest te zijn, zoo dat ooit met het zwijn daarheen is gebracht (Oudh. Rapp. 1910: 115). Het „bolvormig voorwerp” op het voorhoofd is de kluisenaarshaartooi, die door Knebel niet werd herkend. Hij heeft het stuk blijkbaar ook niet omgeworpen, daar de schamplaat aan de onderzijde hem ontging.

⁴⁾ Zie Djāwā 1935: 37 vlgg.

⁵⁾ Mededeeling gedaan in de 46ste vergadering der Afdeeling voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië van het Kon. Bat. Gen.

teruggaande gewoonte dezen held voor te stellen, alleen bekleed met de tjawët en dus zonder kain. Daarbij heeft men hem die tjawët meestal zoodanig omgebonden dat daar doorheen de genitaliën min of meer duidelijk zichtbaar zijn. Waar aldus de penis tegen het scrotum wordt gedrukt komen de testikels vaak aan weerszijden van de glans penis te liggen — juist de formatie, welke men bij die eigenaardige voorstellingen met de kogels aantreft. Het is nu lang niet ondenkbaar dat men bij den hartstochtelijken, erotisch ontoombaren held Bhīma allerlei associaties heeft verbonden aan genoemde toevallige rangschikking, welke bij de oudinheemsche kleederdracht algemeen zichtbaar zal geweest zijn, doch op het gehinduseerde kain-dragende Java wel niet meer kon worden geconstateerd. Welke associaties dat zullen geweest zijn is voorloopig nog niet duidelijk; misschien is de door Bosch bedoelde wajra-associatie er een van.

Hoe dit alles ook zij, de onderzoeken van den laatsten tijd hebben voldoende aangetoond, dat de eigenaardige beelden, waaraan deze en verwante zaken voorkomen, niet mogen worden opgevat als zinloze aardigheden van een het Hinduïsme niet langer kennend geslacht, doch dat zij moeten worden gezien en begrepen in het licht der Oudjavaansche verlossingsmystiek. Meerendeels slaan zij dan ook op kluizenaars en andere heilige mannen, die door hun geheime leer de verlossing bereikten, terwijl zij tevens een jaartal uitbeelden, dat wel niet anders kan zijn dan dat, waarin die verlossing bereikt, dan wel waarin de wijding ontvangen werd. ¹⁾

Serie C.
Gebruiks-
voorwer-
pen van
metaal.

De volgende serie is die, welke wij onder den oneigenlijken naam van gebruiksvoorwerpen kunnen samenvatten, waarbij wij echter moeten bedenken, dat er onder deze „gebruiksvoorwerpen” ook enkele zullen worden aangetroffen, welke nauwelijks zoo genoemd kunnen worden, zooals oorkondeplaten en dergelijke. Toch kunnen wij voor deze uitzonderingen geen afzonderlijke serie maken, aangezien zij in verreweg de meeste verzamelingen weinig in aantal zijn en onze indeeling zich naar de bestaande particuliere verzamelingen richten wil. Over de bestemming der bedoelde gebruiksvoorwerpen doen wij voorts beter bij elke categorie daarvan afzonderlijk te handelen.

Categorie
a. Lam-
pen.

Dat de zgn. lampen ²⁾ ter verlichting gediend zullen hebben is een veronderstelling, welke, hoewel volstrekt onbewijsbaar, toch bij de strengste wetenschappelijke reserve wel gemaakt kan worden. De reliefs laten ons hierbij

¹⁾ Dit laatste wordt aannemelijk door het woord biseka (abhiṣeka = wijding), waarmede de inscriptie op de eveneens van vier kogels voorziene lingga van Soekoeh aanvangt. Deze inscriptie luidt volgens MUUSSES (T.B.G. LXII (1923): 503 vlgg.), die haar het eerst ontcijferde, als volgt:

„biseka yang bagawan ganggasudhing — laksanapurusa sari ning rat” ”Wuku tumpëkaliwoning wayang”
”1362 katon karungu brama purusa”.

Alvorens een vertaling te wagen wil ik opmerken dat laksana niet, zooals Muusses opgeeft, „teeken” behoeft aan te duiden. Het woord zou onder meer nog „zich geheel uitstorten”, „tot het einde toe gaan” kunnen beteekenen. Zien wij voorts dat purusa zonder meer zooveel als penis beteekent, dan mogen wij een en ander wel in verband brengen met het feit dat de penis-vormige lingga, waarop deze inscriptie is aangebracht, tevens een ejaculatio seminis te zien geeft. Het komt mij voor dat wij laksana purusa dan ook met ejaculatio penis mogen vertalen, waarop dan de mededeeling volgt, dat deze de quintessens van de wereld is. Dit laatste is dan natuurlijk een magisch-mystische uitdrukking, waarbij de ejaculatio wordt geassocieerd met en als symbool wordt gebruikt voor de verlossing van de ziel uit het lichaam. De spreuk is misschien Bagawan Ganggasudhi's geheime wijdingsspreuk geweest.

Vertaald wordt het geheel dan: „De wijdings(spreuk) van den heiligen Heer Ganggasudhi „ejaculatio penis is de quintessens van de wereld” Zaterdag-Kliwon van de woekoe Wajang, 1440 A.D. (d.i.) zichtbaar, hoorbaar (of: gezien, beroemd) was het vuur van de penis”.

²⁾ Sankrit-Oudjav. dīpa. Naar analogie van het van dhūpa, wierook, afgeleide padoepan, wierookbrander, schijnt men op Bali van dīpa ook een woord padīpan voor lamp gevormd te hebben.

namelijk in de steek, aangezien de wijze, waarop de vlam van een lamp werd uitgebeeld, overeenkomt met die, waarop men de rookpluim van een wierookbrander aangaf. Ook worden wij niet wijzer uit de literatuur, aangezien daar nimmer een nauwkeurige beschrijving van een lamp gegeven wordt. Tevens vinden wij op Bali en Java het merkwaardige verschijnsel, dat de hanglamp van het Oudjavaansche model bijna uitgestorven schijnt te zijn, hetgeen wel hieraan zal moeten worden toegeschreven dat de klapperolie-verlichting steeds dáár door de veel helderder petroleumverlichting vervangen is, waar men vroeger de eveneens kostbare hanglampen in gebruik had. Dáár, waar men de petroleumverlichting niet betalen kon, nam men ook vroeger genoegen met een uit een klapperdop of andere kosteloze ingredienten vervaardigde lamp. En daar waarschijnlijk de Europeesche invloed op verlichtingsgebied niet eerst met de petroleumlamp een aanvang zal genomen hebben, doch reeds bij de kaars kan zijn begonnen ¹⁾, is het wel begrijpelijk dat van de daarvoor gebruikte, sierlijke en versierde lampen voor klapperolie niets meer over is; zijn die toch uiteraard ook in den Oudjavaanschen tijd tot de kratons en dalems beperkt gebleven en dus het eerst door een „moderne” verlichting vervangen. Enkele onversierde eenvoudige bronzen lampen voor klapperolie en van het Oudjavaansche model treft men echter in afgelegen dorpen van Bali nog wel aan (Těnganan). Zooals men weet bestonden de meeste hanglampen uit een ronden of vierkanten oliebak van een, twee, drie, vier of, in zeldzame gevallen, van meer tuiten voorzien en opgehangen in een beugel, die aan een ketting hing, welke met een groote haak aan een der dakspanten werd bevestigd. ²⁾ Deze beugel heeft reeds vroeg aanleiding gegeven tot het aanbrengen van versieringen in hetzelfde materiaal, waaruit de geheele lamp was vervaardigd: het brons. Zeer vele van deze versieringen schijnen op geliefde verhalen betrekking gehad te hebben en beeldden den held van zulk een verhaal in een of andere typische bezigheid uit; ongetwijfeld zullen zulke lampen aanmerkelijk tot den invloed der afgebeelde heldenfiguren op het volk hebben bijgedragen, gezien het feit, dat in het bijna tastbare donker der maanloze nachten het eenige aanwezige lichtpunt juist deze afbeeldingen het scherpst belichtte. Zij, die het Javaansche en Balische dorp kennen, kunnen zich gemakkelijk voorstellen hoe zich de luisteraars rondom den geletterde schaaarden, die bij het flakkerend, walmend licht uit het lontar-boek de heldenzangen voorzong, terwijl de held, boven allen verheven, zich in het lampverschijnsel vertoonde, zoodat zijn beeld zich eens voor al in den geest der van eerbied vervulde luisteraars prentte. Het zijn ongetwijfeld juist zulke schijnbare kleinigheden, die, misschien zelfs meer dan de voor de massa onverstaanbare, hoogdravende poezij, de beteekenis van helden en goden voor het volk bepaalden. Immers, hun beeld werd aldus reeds in het ontvankelijk brein van de kinderen als iets bovenmenselijks en verhevens opgenomen, nog lang vóórdat deze de beteekenis hunner verhalen konden verstaan. ³⁾

¹⁾ Ik bedoel de kaars als huisverlichting, vaak in een glazen stomp tegen afdruipe door de tocht: de wassen offerkaars schijnt blijkens een tempelinventory van het Diěng-plateau uit Midden-Java reeds vroeg bestaan te hebben.

²⁾ De ketting is meestal met een draaibaar scharnier aan de beugel bevestigd. Deze draaibare verbinding vindt men niet bij de klokken en zal dus gediend hebben om het lichtpunt te kunnen verplaatsen.

³⁾ Het dient te worden opgemerkt dat het bevreemdt onder de toch waarlijk talrijke lampen uit den Oudjavaanschen tijd geen exemplaren te vinden, die kennelijk als wajang-lamp (blěntjong) zouden hebben gediend. Of heeft men, zooals thans in de Javaansche desa en op Bali gebruik is, daartoe meerendeels houten lampen gebezigt, waarvan slechts de eigenlijke oliebak en tuit van metaal waren? Toch zou men wel, gedachtig aan de vele fraaie koperen wajang-lampen van heden, enkele bronzen specimina uit den ouden tijd verwachten. Het lijkt mij dan ook niet uitgesloten dat enkele der aan kettingen hangende en gemeenlijk voor wijwater-vaatwerk versleten kunnen ten rechte blěntjongs zijn. Bv. Museum Batavia no. 6193.

- C 20. Een fraai stuk van dien aard is no. C20 (*Fig. 24*), dat binnen een rijk met lofwerk getooide balé een ruiter te paard vertoont, vergezeld van zijn op het kruis van hetzelfde paard gezeten bediende. Naar den haartooi te oordeelen zou de held van dit verhaal een Pandji kunnen zijn, doch de aanduidingen zijn te schaarsch om te kunnen doen beslissen welke episode hier wordt bedoeld. ¹⁾
- C 17. Een andere interessante lamp is die met de blëkok (reiger) no. C17 (*Fig. 26*), ongetwijfeld eveneens een toespeling op een of ander verhaal, terwijl de lamp no. C7 (*Fig. 25*) geheel in de gedaante van een visch is gehouden, welken vischvorm wij overigens ook bij een bel kunnen aantreffen (C154). Wat de aanleiding is geweest om de lamp in de gedaante van zulk een visch — waarschijnlijk een lélé — te maken, ontgaat mij, doch ik houd mij ervan overtuigd, dat hierin eveneens een toespeling op een of ander algemeen bekend feit of verhaal moet worden gezocht. Een enkele lamp is er in de collectie, die niet aan een beugel werd opgehangen, doch op een (houten) standaard gestoken diende te worden. Tot dit type behoort no. C22 (*Fig. 27*), een vierpitslamp in de gedaante van een schuurtje.
- C 22.

De kettingen, waaraan de lampen werden opgehangen, zijn, evenals de daaraan bevestigde haken, gemeenlijk van een en hetzelfde type. Zij zijn gevormd uit schakels, die twee oogen hebben en in het midden zijn toegedrukt en omwonden; kortom het type der hondenkettingen. Zij wijken dus af van de kettingen, welke door kluizenaars gedragen werden en die bestaan uit enkelvoudige, ovale schakels. De haken hebben een oog en een omgebogen scherp toeloopende punt, zijn meestal vierkant op de doorsnede en over een gedeelte van hun lengte om hun as gewrongen.

De meeste oliebakken der lampen zijn geheel open en waarschijnlijk ook nooit gesloten geweest. Men kan zich voorstellen, dat zij vooral in den regentijd, wanneer de termieten gaan uitzwermen en allerlei andere insecten de lucht bevolken, spoedig een overkwikkelijke brei moeten hebben bevat, die herhaaldelijk schoonmaken noodig maakte. Bij enkele lampen schijnt men hiermede rekening gehouden te hebben, onder anderen bij de visch-lamp no. C 7, die van een deksel voorzien was.

De beugels ten slotte, waaraan de lamp hing, vertoonen gemeenlijk een drielobbige gedaante (ratna-vorm), hebben twee „pooten” bij twee-of eenpitslampen, drie bij driepits- en vier bij vierpitslampen.

De versiering van den beugel is steeds à jour (teneinde het licht der lamp zoo min mogelijk tegen te houden) en meestal rijk van krulfiguren voorzien, welke tevens dienen om het eigenlijke sierstuk, de voorstelling, te bevestigen. Afgebroken onderdeelen van die versiering komen nogal eens afzonderlijk op de markt; vooral als zij een in rondplastiek uitgebeelde menschelijke figuur vertoonen, welke laatste dan gemeenlijk onder den naam van laat-Madjapahitsch godenbeeldje in de collecties wordt opgenomen. Ten slotte worden zij dan voor falsificaten aangezien en op advies van gevorderden in de verzamelkunst weder uit die collecties verwijderd. ²⁾

¹⁾ Ik verwijs naar een in het museum van het Java-Instituut te Jogjakarta te vinden lamp met een voorstelling in wajang-stijl van een op een paard gezeten leeraar (?), gevolgd door een zich aan den staart vasthoudend leerling(?) (no. 82; zie de afbeelding in den Catalogus).

²⁾ Het dient hier eens voor al gezegd dat de meeste bronzen voorwerpen uit aan elkaar gesoldeerde onderdeelen bestaan.

Na de lampen, welke gemeenlijk rijkelijk in particuliere collecties vertegenwoordigd zijn, volgen de priesterschalen ¹⁾ in talrijkheid. Het is verbazingwekkend welke groote hoeveelheden van dergelijke schalen nog steeds te voorschijn komen, zoowel op Oost-Java als op Midden-Java, doch vooral in het laatstgenoemde gebied.

Hun bestemming laat zich slechts gissen en moet, te oordeelen naar de Balische schalen ²⁾, bestaan hebben uit het opnemen van het voor den eeredienst benoodigde priestergereedschap, zooals: schel, schelp, wierookbrander, wijwatervat op driepoot, wajra e. d. Zij komen in enkele typen voor, waarvan die met een naar buiten omgebogen of een korten, recht-opstaanden rand meestal van Midden-Java, die met een naar buiten en daarna weer naar binnen gebogen rand gemeenlijk van Oost-Java afkomstig blijken te zijn. Ook in de versiering laten zich die typen onderscheiden. Zoo hebben de twee eerste typen meestal een in een medaillon geplaatst çangkha-, utpala-, padma- of lotusvaasmotief, waarvan allerlei varianten bestaan, terwijl de schalen van het laatstgenoemde type meestal een gestyleerd bloemmotief (o.a. het bekende kawoeng-motief) dan wel een bepaalde voorstelling hebben binnen een rankenrand, waarin zich niet zelden allerlei dieren bevinden. Zij zijn bijna uitsluitend van brons of roodkoper.

Het schijnt dat een der vormen dezer schalen ontleend is aan die der platte wannen, welke nog steeds zoowel op Java als op Bali in gebruik zijn voor allerlei doeleinden van huishoudelijken aard, waartoe ook het overbrengen (niet: aanbieden) der offers behoort. ³⁾ Het plaatsen der offers, ook op Java als op Bali uit taartvormige tot torenvormige, uit vruchten en bloemen vervaardigde stukken bestaan hebbende, geschiedde op schalen op een voet, zooals ons zoowel de reliefs ⁴⁾ als het gebruik op Bali leeren. Vandaar dan ook dat de naam „offerschalen” eenigszins misleidend is, al moet toegegeven worden, dat de plechtigheid, waarbij zij gebruikt werden, toch ook met het aanbieden van offers gepaard ging; met die offers zelf hadden zij echter minder te maken.

De belangrijkste schaal uit onze collectie is ongetwijfeld de Oostjavaansche met een voorstelling, no. C35 (Fig. 30). Men ziet een vrouw, op den rand van een balé gezeten, een voorwerp van een daarbuiten staanden man met Panji-haardracht in ontvangst nemen dan wel aan dezen aanbieden. Het voorwerp lijkt op een koker, doch zou ook, op grond van dergelijke, op andere schalen gevonden voorstellingen, een staf kunnen zijn. Waar deze scene eerst na zorgvuldige vergelijking met verwante voorstellingen op andere schalen kan worden verklaard (waarmede zich op het oogenblik de heer van Erp bezighoudt), laat ik het hier bij het vermoeden, dat hetzij een Pañji-geschiedenis, hetzij een episode uit het bekende Calonarang-verhaal kan zijn afgebeeld. De dierenrand, dien wij om het medaillon zien, bevat dieren van allerlei soort, namelijk een hond, kidang, pauw, kakatoe, bok, haas, kwartel, zwijn, libel, scorpioen, hagedis, hert en stier — een

¹⁾ Gemeenlijk met het woord *talam* aangeduid. Dit woord is misschien uit het Tamil via het Maleisch in het Javaansch terecht gekomen en zal wel niet de oorspronkelijke benaming zijn. Hiervoor staan reeds uitdrukkingen als *panganan talam* en *kwee talam borg*. De Balische naam is *naré*. Sanskr. *talam* = het plat.

²⁾ Zie DE KAT ANGELINO in *Balineesche Moedra's* pag. 40. en Gids Ethnographische verzameling van het museum te Batavia, Bali en Lombok, pag. 16.

³⁾ Zoo moeten wij ook wel een dergelijke schaal op Båråboeðoer-relief no. Ib 27 opvatten, die met koekjes beladen is.

⁴⁾ Båråboeðoer-relief Ia 29, 78, Ib 13, 120 enz. (KROM, B. B. monographie).

overvloed, welke wel te groot is, om op een bepaald verhaal betrekking te hebben. Toch schijnen dezelfde dieren ook op andere dergelijke schalen voor te komen.

C 36.

Van de overige stukken dezer categorie mogen dan nog vermeld worden de schaal met den omkijkenden vogel, die een bel aan een koord om den nek heeft hangen (C 36), en die met een interessante variant van het lotusvaasmotief, bestaande uit een ronde pot, waaruit boomtakken steken, door een pajoeng overschaduw (C 50). De beteekenis van beide motieven ontgaat mij.

C 50.

Priesterschellen.
(Cat. c.)

Van de voorwerpen, welke op de priesterschalen geplaatst dienden te worden, komen de priesterschellen ¹⁾ het talrijkst in de particuliere collecties voor. Hun bestemming is eenvoudig genoeg te vatten: de priester hield bij het prevelen van zijn litanieën tijdens den eeredienst de schel in zijn linkerhand en rinkelde haar licht doch aanhoudend. ²⁾ Minder duidelijk is de beteekenis van de op de handvatten voorkomende sierstukken, waarvan verreweg de meeste een vijfpuntige wajra-helft vormen, andere een cakra, triçûla, gadā, Meru, singha, Garuḍa, Nandi, nāga enz. voorstellen. Mogen wij veronderstellen, dat deze attributen verband hielden met de secte, waartoe de priester behoorde? Dan zouden de wajra-schellen misschien voor de Buddhistische priesters zijn gereserveerd, onder wie immers de secte der Wajradhara's (wajra-dragers) reeds in Bārāboeders tijd bekend geweest moet zijn. ³⁾ Deze wajra's nu bestonden uit een zeer korten, niet langer dan de handpalm metenden geprofileerden staf, welks uiteinden elk in een scherpe punt uitliepen, die door vier gebogen punten omgeven was. Meestal bogen die punten zich naar de middelste punt toe, somwijlen echter bogen zij zich juist naar buiten. ⁴⁾ Interessant is de wajra-schel No. C 84, welks wajra naast twee normale twee zeer korte punten bezit, hetgeen ongetwijfeld een bijzondere beteekenis heeft. De overige wajra-schellen der collectie vertoonen normale wajra's.

C 84.

C 65.

In het bijzonder moge de aandacht dan nog vallen op het topstuk met den Garuḍa, C 65 (*Fig. 29*), die in zijn handen een schild en vertakt zwaard houdt, misschien een zwaardvormige boomtak. Waarschijnlijk houdt deze voorstelling wederom verband met het verhaal van Garuḍa's strijd tegen de goden om het amṛta, de onsterfelijkheidsdrank; waaraan echter de eigenaardige vormen van schild en zwaard te danken zijn is mij onbekend. ⁵⁾

¹⁾ Sanskrit-Oudjav. ghaṇṭā. Misschien ook Oudjav. curing; zie KUNST, Hindoe-Jav. Muziekinstrumenten, pag. 66 vlgg. Op Bali heeten zij o.a. badjra (naar het topstuk); de schel van den Senggoehoe heet echter gēnta, het eveneens bij dezen tantrischen priester gevonden schellen-rad heet gēntorag (orag = schudden). Het is duidelijk dat het in onbruik raken van enkele soorten van schellen en klokken op Java en Bali naamsveranderingen veroorzaakte.

²⁾ Zie voor het ritueel DE KAT ANGELINO, Balineesche Moedra's pag. 39 vlgg. De (tantrische) sēnggoehoe houdt de schel in de rechterhand. Plaat 58 van Bal. Moedr. is dan onjuist.

³⁾ Op Bali hebben de schellen der niet-Buddhistische priesters echter eveneens wajra's.

⁴⁾ De herkomst van dezen wajra-vorm is nog niet zeker. Men kent ook nog andere vormen, zooals de staafvorm met slechts twee punten, aan elke zijde een. Hoewel als zeker mag worden aangenomen, dat de wajra zich uit een bliksemstaf heeft ontwikkeld (in de hand gehouden bundel bliksemstralen), is deze ontwikkeling echter niet in den Archipel ontstaan of voltooid. Daarenboven moeten wij bij het verklaren van dergelijke symbolen steeds onderscheid maken tusschen datgene, waaruit het zich kan hebben ontwikkeld, datgene waarmede het geassocieerd is en datgene, wat men er thans in ziet.

Het lijkt mij aannemelijk, dat de op Java en Bali bestaande vormen iets met een bloem te maken hebben, misschien een lotussoort en wel in knopvorm (de staaf-wajra), in zich openenden vorm (de gewone wajra met naar binnen gerichte punten) en in geheel open vorm (idem met naar buiten gerichte punten). Hoe deze associatie echter precies in haar werk is gegaan blijft mij nog een raadsel.

⁵⁾ Vertakte zwaarden, d.w.z. zwaarden met een doorn of uitsteeksel komen ook op de Bārāboeđereliefs voor. Zie bv. Ia: 13 en DB IV: 4. (KROM, B. B. monographie).

Alvorens met de op de priesterschalen thuishoorende voorwerpen voort te gaan, begeben wij ons voor een oogenblik op een zijweg en werpen wij een blik op de hangklokken. ¹⁾ Hun bestemming is niet in alle onderdeelen zeker. Wel weten wij, dat zij onder anderen gediend hebben in kluizenarijen — zooals de reliefs ons laten zien ²⁾ — doch bij welke gelegenheid zij daar geluid of geslagen werden is onzeker. Ook schijnen hangklokken of -klokjes aan de buitenwanden van tempels opgehangen geweest te zijn, waarschijnlijk alleen bij feesten ³⁾ en ten slotte mogen wij veronderstellen, dat zij ook in kloosters gehangen hebben, waar zij geslagen werden bij den gezamenlijken eeredienst ⁴⁾ Vele hebben namelijk nimmer klepels gehad.

Dit alles geldt de fraaie, van een topstuk voorziene en aan een ketting opgehangen klokken in stūpa-vorm, waarvan het topstuk gemeenlijk de gedaante heeft van een staanden Nandi of singha en waarvan de Nandi-klok C 116 onzer collectie een buitengewoon fraai voorbeeld is. (Fig. 28)

Eenvoudiger zijn de klokken, welke voor huisdieren of vee bestemd waren en waarvan wij verschillende typen kunnen onderscheiden. Het eerste type is stūpa- of klokvormig en heeft gediend om aan een halster door olifanten of paarden gedragen te worden, zooals ons wederom de reliefs kunnen laten zien. ⁵⁾ Het tweede type heeft een helmmodel en zal voor runderen bestemd geweest zijn; men vindt het althans heden nog algemeen voor dat doel in gebruik. Het derde type ten slotte heeft een kogelvorm en werd, indien van eenigen omvang, tot een zeker aantal aan een rondom het lijf van een olifant of paard loopende lijn gehangen ⁶⁾, dan wel, indien zeer klein, door huisdieren aan een halssnoer gedragen (vogels, apen, garangans e.d. ⁷⁾). Het laatste type heeft een ring als oog om het aan op te hangen, de eerste twee een horizontale koker, waar een touw doorgehaald werd. De eerste twee typen hadden klepels, het derde type had een of meer spleten en bevatte een of meer kogels, die rammelden.

Enkele afwijkende vormen kwamen nog voor, zooals de schel in vischvorm No. C 154 (Fig. 36), een tamelijk zeldzaam stuk. ⁸⁾

Tot deze categorie behoort ten slotte dan ook nog de bronzen spleetrom C 159, welke een verkleinde editie is van de bekende hangende seinblokken, de kēṇṭongans. Interessant is dit stuk omdat het misschien een der eerste pogingen voorstelt om aan het seinblok met zijn spleet een andere associatie te verbinden, dan in de oudinheemsche wereld daaraan verbonden moet geweest zijn en die wel in de erotiek te zoeken zal zijn. Hier heeft men op de voor een gansch ander lichaamsonderdeel bestemde plaats boven de

¹⁾ Het schijnt dat deze hangklokken bij uitstek den naam ghaṇṭā droegen, althans in het Sanskrit is een ghaṇṭa een bel, waar men tegenaan slaat. Dit zou dan pleiten voor het gebruik van den naam curing voor de priesterschellen. Jav. gēṇṭā wordt speciaal voor hangklokken gebruikt, Bal. gēnta ook wel.

²⁾ O.a. Rāmalegenden und Rāmareliefs enz. II plaat 10.

³⁾ Bijdragen 92 (1934): 204 vlgg.

⁴⁾ Een dergelijke kloosterklok zal het in Feestbundel Bat. Gen. deel I: 46 vlgg. beschreven, bij Kalasan opgegraven exemplaar geweest zijn, dat zich thans in het museum te Jogjakarta bevindt.

⁵⁾ Rāmalegenden und Rāmareliefs enz. II plaat 4, 20, 23.

⁶⁾ Bārāboeḍoer-relief Ia 57, Ib 2, 28, IBa 93, Ib 114, IBb 111 enz. (KROM, B. B. monographie). Ik zag ze te Lembang aan een halster gedragen worden.

⁷⁾ Rāmalegenden enz. II plaat 16. Ook werden zulke schelletjes wel aan een amuletsnoer door kinderen gedragen. In het museum te Jogjakarta bevinden zich enkele van goud. Soms wijzigt zich de zuivere kogelvorm eenigszins en nadert tot die van een vrucht of bloemknop.

⁸⁾ De vischvorm komt nog vaak genoeg voor bij kēṇṭongans, seinblokken (zie Djāwā 1933: 341 vlgg.). Deze gedaante zal wel om de bekende sexuele associaties, welke de visch bij vele volken opwekt, gegeven zijn. Zie de noot bij C159.

stemspleet een kāla-kop aangebracht, hetgeen uiterst oneigenlijk genoemd moet worden. Veel succes hebben dergelijke pogingen om aan de spleet het karakter van een muil te geven echter nooit gehad en practisch zijn zij nimmer verder gekomen dan het misplaatst aanbrengen van een hoofd of onderdeelen daarvan. In dit verband is natuurlijk bij ons stuk de singha uiteraard eveneens geheel misplaatst en eenvoudig van de hangklokken afgekeken. ¹⁾

Wierook-
branders.
(Cat. e.)

C 167.

Terugkeerend tot de priesterschaal en haar toebehooren vinden wij daar dan nog den wierookbrander ²⁾, over welks bestemming uiteraard niets behoeft te worden gezegd. Het voorwerp bestaat uit een open kom op een voet en heeft opzij een kokervormige aanzet voor een houten steel — de priester vatte het voorwerp gedurende het ceremonieel met de rechterhand bij het handvat en bewoog het boven de overige voorwerpen, om deze aldus magisch te reinigen. Waarschijnlijk niet tot het priesterritueel dienend was de brander met deksel op een zuilvormigen voet, die misschien in de paleizen als reukvat heeft gediend en een luxe-voorwerp kan geweest zijn. Het is zelfs de vraag of er ooit iets in gebrand is en of er niet eenvoudig een of ander geurig water in werd gegoten (C 167). Het stuk komt op de Båråboedøer-reliefs voor. ³⁾

Vaatwerk.
(Cat. f en
g.)

Waartoe het veelsoortige vaatwerk van brons of ander metaal kan hebben gediend is niet steeds met zekerheid uit te maken. Veel ervan zal ongetwijfeld voor het bevatten of bewaren van wijwater bestemd geweest zijn, welk heilig vocht een groote rol moet gespeeld hebben in den Oudjavaanschen eeredienst. Mogen wij ook hier de op Bali heerschende praktijk tot voorbeeld van het oude Java nemen — wat wij in de godsdienstige literatuur daaromtrent lezen geeft ons daartoe zeker het recht — dan was het maken en verschaffen van wijwater eigenlijk de eenige functie der priesters, die voor de bevolking van betekenis was. Zonder wijwater geen heil in het dagelijksche leven en zonder priesters geen wijwater.

Getooid in vol ornaat, ritueel gereinigd, nam de priester Çiwa in zijn lichaam op en verschaftte hij aan het met bloemen geurig gemaakte water, afkomstig van speciale bronnen, de magische, goddelijke krachten, die het later aan menschen en dingen moest overbrengen. Met een kwastje spatte hij dit kostelijk nat op de lieden, die deszelfs reinigende kracht zochten, die het dronken, zich er het gelaat en de haren mede bevochtigden.

Op geen priesterschaal ontbrak dan ook het wijwatervat, dat op een driepoot temidden van het overige gereedschap stond. Van enkele stukken weten wij op grond van de vormovereenkomst met het Balische wijwaterpotje ⁴⁾ zeker dat zij

¹⁾ Zie hiervoor nog Djāwā 1933: 341 vlgg. Het komt mij voor dat het daar op pag. 351 opgegeven stuk goed, dat soms om spleetrommen gehangen wordt (Nieuw Guinee, Bali), inderdaad als vrouwenkleed dient te worden opgevat, zooals NADEL vergelijkenderwijs opmerkt. Wij zullen bij de toepassing van dergelijke oeroude gebruiken met sexuele associaties in streken met een hogere cultuur, als Bali en Java, moeten verwachten, dat men die associaties zooveel mogelijk door andere verving. Dit verschijnsel treft men overal aan en heeft o. a. in de literatuur herhaaldelijk aanleiding gegeven tot hopeloze verwarringen, wanneer men primitieve motieven trachtte goed te praten door er een onschuldige wending aan te geven (vgl. het incest-motief in het Rāmāyaṇa in verband met Sitā; Rāmalegenden enz. I: 103 vlgg.).

²⁾ Oudjav. padhūpan, van dhūpa, wierook. Bal. padoepan, doch ook pasēpan, van asēp, rook.

³⁾ Zie Cultuurgeschiedenis van Java in beeld fig. 34, naast de liggende vrouw.

⁴⁾ Dit heeft meestal den klapperdop-vorm, heet dan swamba (van Çiwa-ambhas, Ç.-water?) en staat op een driepoot (tripada). Dit voorwerp wordt geregeld door den Çiwa-priester bij den gewonen eeredienst gebruikt. Daarnaast kent men nog den bekervorm, sangkoe genaamd. Een andere vorm is de bokaal-vorm, pē-mandingangan.

74. tot het bevatten van het reinigende nat dienden, van andere mogen wij dat op grond van de reliefoorstellungen aannemen.

Een pronkstuk is no. 174 (*Fig. 31*), een wijwatervat van de gebruikelijke soort, doch voorzien van een voet, zoodat het stuk niet op een driepoot behoefde geplaatst te worden. Het merkwaardige is echter de reeks van drie ovale paneelen, welke rondom den buik van het eigenlijke vat loopt en welke en-relief drie verschillende scènes bevat, waarvan de personen telkens dezelfde zijn en tezamen blijkbaar één verhaal vormen.

Deze dramatis personae zijn een in eenzaamheid gezeten man en twee vrouwen, waarvan de eene danst, de andere de eerste op een kēṇḍang-vormige trom begeleidt, beiden den eenzame zichtbaar verleidend. Een voorstelling van de ascese en verleiding van Arjuna, waaraan men onwillekeurig zou willen denken, is het echter mijns inziens niet. ¹⁾

77. Interessant zijn verder de kruikvormige vazen met een ei-vormig lichaam en nāga-tuit, no. 177 (*Fig. 33*), welke men gemakkelijk verkeerd interpreteert. Men zou namelijk veronderstellen, dat de priester, die iemand of iets met het heilige water uit die kruik zou willen besprenkelen, dit vocht uit de nāga-tuit liet loopen. Nadere beschouwing van de voorhanden stukken laat echter zien, dat vele dezer tuiten onmogelijk kunnen hebben gediend om er het water uit te laten loopen, aangezien de nāga-bek niet zelden in het geheel geen ruime verbinding met het binnenste heeft. Daarentegen bevindt zich dan gemeenlijk boven op den kop, achter de kroon, een klein gat, dat gediend moet hebben om er de lucht door te laten binnendringen, waardoor het vocht uit de spits toeloopende punt van het bovenstuk kon loopen. De kruik werd dus bij het gebruik met de nāga-tuit naar boven in plaats van naar beneden gehouden. Zien wij nu voorts, dat een enkel stuk uit onze collectie (no. 181) achter de kroon een korte rechtstandige koker vertoont, die met het binnenste in verbinding staat, dan zou ik willen veronderstellen, dat de priester daar zijn vinger op kon drukken om aldus het uitstroomen van het vocht te kunnen regelen. ²⁾

81. Merkwaardig ook zijn de deksels met pyramidaalsgewijs oplopende rotsmotieven, welke waarschijnlijk wel den godenberg (Mahāmeru) moeten symboliseeren (no. C185, 188); zij behooren bij vaatwerk in de gedaante van een omgekeerde peer of djamboe-vrucht. Deze laatste vorm komt tamelijk veel voor, hetzij als lichaam van een wijwater- of ander vat, hetzij op zichzelf als uitbeelding van het juweel, de magische ratna, een der kostbaarheden van een vorst. Indien ik juist gedaan heb door dezen vorm met dien van de djamboe-vrucht te vergelijken, dan is het niet uitgesloten dat daar meer achtersteekt. Immers, de djamboe is op zichzelf reeds een symbool van het heilige land der Hindu's, Jambūdīpa, en vertoont daarenboven in zijn twee bekende varianten de twee kleuren van den Indischen vorst, het wereldlijke rood en het geestelijke wit. Daarenboven heeft—vandaar misschien de naam Jambūdīpa voor Indië ³⁾—het schiereiland van Indus en Ganges de gedaante van een omgekeerde djamboe-vrucht, waarboven

1) Een geheel gelijk vat te Malang (Reg. Museum no. 704) geeft drie andere voorstellingen, welke, met die van onze collectie, voorkomen op een grooter vat in de collectie-de Flines (no. 9).

2) Zie BOSCH over deze kruiken in Jaarboek van het K. B. Genootschap voor 1934: 110 vlgg.

3) Volgens de oud-Indische voorstelling bevindt zich bij den Mahāmeru een geweldige djamboe-boom en wel aan de Zuidzijde daarvan (dus aan den kant van Indië zelf). Van dezen boom wordt gemeenlijk de naam van Indië (Jambūdīpa) afgeleid. Het lijkt mij echter niet uitgesloten, dat omgekeerd deze mythische boom (uiteraard de oud-Aziatische paradijsboom) zijn species bepaald zag door de gedaante van Indië, welke, blijkens andere vergelijkingen in de Buddhistische literatuur, bekend moet geweest zijn en op de djamboe-vrucht geleek.

dan het Himālaya-gebergte met zijn godenberg, de Mahāmeru troont. Dit alles nu vinden wij in dit merkwaardige stuk vaatwerk terug: een omgekeerd-djamboevormig lichaam onder een deksel in Meru-vorm. ¹⁾ Uiteraard is het niet gemakkelijk, zoo al mogelijk, de juistheid van deze gelijkstelling te bewijzen, doch denkbaar lijkt zij mij in de van symbolen en symbolische voorstellingen wemelende wereld der oude Javanen zeker — temeer, daar deze stukken blijkbaar tot de oudste periode behoorden, waarin men nog rechtstreeksche verwijzingen naar het heilige Indië mag verwachten.

Voorts vragen de zodiakbikers ²⁾ een oogenblik onze aandacht. Hoe oud deze stukken zijn en waaraan hun ontstaan en gebruik te danken is, is helaas nog geheel in duister gehuld. Weliswaar vinden wij op vele stukken jaartallen, die ons meestal in de 14e eeuw verplaatsen, doch dit zegt nog niets omtrent de vraag of zij ook niet eerder voorgekomen kunnen zijn. Geheel hypothetisch zijn tot nog toe alle verklaringen van den oorsprong der versiering met zodiacale teekens gebleven en het is mij niet mogelijk iets meer te doen dan met nadruk te wijzen op het bevreemdende feit, dat hier plotseling de teekens van de zodiac verschijnen, die in de vroegere Oudjavaansche kunst nimmer gevonden worden, hoewel zij toch aan de Hindu's ontleend blijken te zijn. Dat de teekens van de zodiac ten allen tijde en overal bij wichelarij gebruikt werden is aannemelijk genoeg, doch het tegenwoordige gebruik dier bekers op Bali en in de Těnggěr-streek (nl. bij de slamėtan ėntas-ėntas, de verlossingsceremonie voor de ziel) houdt niet méér met wichelen verband dan eenig andere ceremonie uit den Hinduïstischen godsdienst.

Een oogenblik wil ik echter stilstaan bij de eigenaardige figuren, welke zich gemeenlijk boven de zodiacale teekens bevinden en die gedeeltelijk uit pānākawan-achtige personen, gedeeltelijk uit poppen bestaan, die menigeen aan Egyptische of Assyrische goden heeft doen denken. Ook de verklaringsspingen van deze figuren acht ik niet geslaagd, hoewel het mij voorkomt dat Crucq zich op den juiste weg bevond, toen hij ze met oudinheemsche voorstellingen wilde in verband brengen. ³⁾ Dien weg vervolgende wil ik ze thans met overeenkomstige figuren, waarvan de beteekenis vaststaat, vergelijken. Dit brengt ons dan op de uit lontarbladreepen gevlochten voorouderfiguren en Sri-poppen, welke thans op Bali nog algemeen bekend zijn en dit uiteraard eenmaal ook op Java waren. Nog vindt men ze in de Těnggěr-streek. ⁴⁾ Bedenken wij voorts, dat deze poppen, voorzoover bij het mēmoekeer- of njėkah-feest gebruikt, de

¹⁾ In de Buddhistische literatuur wordt Jambūdīpā ook met een schouderblad van een schaap vergeleken, waaruit blijkt dat men zich de gedaante van het schiereiland Indië wel bewust was. Trouwens, ook van Java is dit bekend, aangezien het eiland in de Smaradahana wordt beschouwd als de in Kaçmīr betooverde kropak van Kumāra. Men vraagt zich daarbij af of niet de bekende naam yawadīpā voor Java eveneens aan een vergelijking van den vorm was ontleend. Zooals men weet leidt men dien naam algemeen af van een verondersteld product van Java, de gierst.

²⁾ Bal. sangkoe soedamala (çuddhamala = reinigend). Jav. prasèn van rāçi = zodiakteeken. Zie voor deze bekers nog SCHOLTEN in Handelingen eerste congres T., L. en Volkenkunde van Java, pag. 47 vlgg., MAASS in T. B. G. LXIV (1924): 72 vlgg. en CRUCQ ibidem LXXIV (1934): 94 vlgg. Het is interessant te zien dat het Balische woord sangkoe, waarschijnlijk van Sanskrit çangu = gnomon, ook al op een astrologische herkomst der benaming wijst.

³⁾ T. B. G. LXXIV (1934): 94 vlgg. Ik heb echter bezwaren tegen het gebruik van wangsals als middel tot wetenschappelijke verklaring van de teekens op een zodiakbeker. Wangsals vormen volslagen willekeurige associatie-trucs, die door elke willekeurige andere associatie kunnen worden vervangen. Zij zijn van groot belang om de Oudjavaansche denkwijze te demonstreeren, doch als middel tot verklaring van de oorspronkelijke beteekenis van nog onverklaarde zaken hebben zij, zonder critiek toegepast, even weinig waarde als de trucs van een prestidigitateur.

⁴⁾ Zie vooral de fraaie afbeeldingen bij SCHOLTEN in Handelingen eerste congres voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Java, Solo 1919, plaat tegenover pag. 64 en 65.

poppen der voorouderzielen voorstellen en deze tot tijdelijken zetel dienen, terwijl wij ons tevens herinneren dat de Těnggěreesche zodiakbekers tijdens de aan mẽmoekoer of njěkah gelijke slamětan ěntas-ěntas gebruikt worden, kortom, dienst doen bij het uiteindelijke verlossingsfeest der zielen, dan valt de overeenkomst dier figuren met bedoelde lontar-poppen zóó sterk op, dat wij gerust mogen aannemen, dat zij hetzelfde beteekenen. Dat wil zeggen, dat de figuren boven de zodiacale teekens van de prasěns dus voorouderzielen voorstellen zouden. Deze gelijkstelling wordt aannemelijker als wij zien, dat de figuren tevens een groote overeenkomst vertoonen met de latere Balische bronzen beeldjes, die inderdaad voorouderbeeldjes zijn.

Daar voorts de zodiacale teekens evenzoovele maanden aanduiden, ligt het voor de hand te veronderstellen, dat de combinatie van die teekens met bovenbedoelde figuren betrekking moet hebben gehad op de in die maanden vallende feesten der vooroudervereering. ¹⁾ Interessant is het daarbij te zien, dat deze bekers niet een priester-attriboot, doch een familie-poesáká schijnen te vormen—zij behooren dus kennelijk bij de vooroudervereering. ²⁾

Van de in de collectie aanwezige bekers is interessant het stuk no. C 192 (Fig. 32), dat geen zodiacale teekens vertoont, doch dat een reliëf laat zien van een paard, dat een wezen met een ramskop achtervolgt. Wat dit reliëf voorstellen moet is mij onbekend.

Van het overige vaatwerk dienen dan nog te worden aangestipt de nobele, door haren eenvoud indrukwekkende gouden kom no. C 196 (Fig. 37), ongetwijfeld een vorstelijke drinkbeker; de schaal op voet no. C 208, van een model, als wij van de Bārāboeđoer-reliefs kennen, waar deze schalen dienen om er een offer van bloemen of vruchten in op te bouwen ³⁾; voorts de brokken van een groote gouden kom, met een rand van fraai lofwerk versierd, no. C 197a-c (Fig. 37); de putemmer, als wij tenminste no. C 211, een omgekeerd helmvormige bak met beugel, zoo mogen betitelen; en ten slotte de merkwaardige, broodvormvormige doos met reliëfwerk, waaraan wij tot driemaal toe hetzelfde Wişņu-op-Garuđa motief herkennen, no. C 212 (Fig. 34). In deze doos is de eveneens zeer merkwaardige ring no. C 422 (Fig. 38) gevonden. ⁴⁾

¹⁾ Het geheel vertoont dan eenige overeenkomst met de van Bali overbekende palalintangans en andere „kalenders”, welke tot het berekenen der waarde van bepaalde tijdstippen dienst doen. Deze verwantschap wordt nog onderstreept door den Leidschen beker no. 1630/37 (JUYNBOLL, Catalogus V pag. 139), welke van voorstellingen is voorzien, die geheel met die eener palalintangan overeenkomen (vgl. JUYNBOLL, Catalogus VII pag. 122 vlgg.). Aangezien de vooroudervereering een zaak van langen duur was (eerst na eenige geslachten kunnen de ceremoniën voor de zielen ophouden) spreekt het haast vanzelf, dat men de „kalenders” dier vooroudervereering uit permanent materiaal heeft vervaardigd, zooals ook alle andere met de vooroudervereering verband houdende zaken: tjandi's, beelden, oorkonden e. d. niet in het gebruikelijke doch in permanent materiaal werden gegoten.

²⁾ Voor hen, die de betrekkelijke literatuur niet bij de hand hebben, volgen hier de zodiacale teekens der prasěns: ram, stier, mimi-krab (tweelingen), krab (kreeft), singha (leeuw), wajangpop (maagd), weegschaal, scorpion, boog (schutter), garnaal (steenbok), pot (waterman), visch-olifant (visschen).

³⁾ Bārāboeđoer-relief Ia 29, 78, Ib 13, 120 enz. (KROM, B. B. monographie).

⁴⁾ De gedaante van deze doos plaatst ons voor een raadsel. De meeste Oudjavaansche doozen zijn rond, ovaal of cylindervormig. Voor het bewaren van een lontar-handschrift of oorkonde-platen zal deze doos, met haar naar buiten hellende wanden, wel niet gediend hebben. Het meest lijkt de vorm nog op die van sommige sirih-doozen, zoodat ik er een sirih-doozen in zou willen zien. Het valt op, dat het reliëf, waarmede de doos is versierd, uit twee helften bestaat, waarvan de eene aan een der korte kanten, de andere aan den tweeden korten kant is aangebracht, terwijl de aansluiting der twee stukken op de lange kanten en het deksel telkens een klein beetje verschilt. Overigens zijn de reliëfs volkomen gelijk, zoodat met twee mallen moet gewerkt zijn. Hoewel de doos bijna geheel gaaf is, vertoont zij toch teveel sporen van ouderdom om aan modern maaksel te doen denken. De vindplaats doet de Madjapahit-periode in aanmerking komen.

De volgende categorie is klein en bevat slechts de scheppers, welke misschien bij het wijwatervaatwerk behoorden en daarvan dan meerendeels door het op hun plat gegraveerd Çrī-teeken blij zouden geven. Het gebruik ervan is onbekend, aangezien men tegenwoordig op Bali alleen de uit een klapperdop vervaardigde of dien vorm dragende scheppers aan een houten steel kent, waarvan onze collectie overigens een zeer fraai Oudjavaansch exemplaar bezit, no. C 217 (Fig. 36).¹⁾ Uit de Wedische offerlepels zullen eerstbedoelde scheppers zich echter zeker niet ontwikkeld hebben, aangezien deze gemeenlijk een tuit bezaten, welke hier geheel ontbreekt. Echter zouden de platte scheppers bij het gereedschap van de priesterschalen behoord kunnen hebben, terwijl de klapperdop-vormige schepper voor grootere hoeveelheden bestemd zou zijn en waarschijnlijk dus bij den verkoop van wijwater in gebruik kwam.

Intusschen dienen wij onze aandacht op iets anders gevestigd te houden, wat de gebruikelijke determinatie dier scheppers als wijwaterscheppers in twijfel zou kunnen doen trekken.

Boven werd reeds aangestipt, dat men op dergelijke scheppers gemeenlijk een Çrī-teeken gegraveerd ziet. Dit teeken komt zelfs tamelijk regelmatig voor, zooals wij het ook tamelijk geregeld vinden op de bekende bronzen deksels, welke gemeenlijk los worden aangetroffen.

Nu is het echter bekend, dat de godin Çrī onder den naam van Dèwi Sri bij de tegenwoordige Javanen en Baliers in het bijzonder als de godin van de rijst geldt, hoewel hare werkzaamheid zich ook in meer algemeenen zin over al het gedijende uitstrekt.

Het is dan ook lang niet uitgesloten, dat het voorkomen van het Çrī-teeken op de scheppers en deksels verband zou kunnen houden met een andere bestemming der voorwerpen, waarop of waaraan het is aangebracht: het bewaren of opscheppen van rijst. Zoo zouden de bedoelde deksels onder meer kunnen hebben gediend om rijstpotten — hetzij van steengoed of aardewerk, hetzij van brons — af te dekken. En zoo zouden dan ook onze scheppers gediend kunnen hebben om de heilige rijst van Çrī op te scheppen.

Daar komt nog iets bij. Op verschillende plaatsen in Java zijn bij Chineezzen nog houten rijstscheppers in gebruik, welker steel ongeveer denzelfden vorm vertoont als die onzer bronzen scheppers, hoewel de gedaante van de eigenlijke schep meer een langwerpige is. In ieder geval zijn zij even plat en weinig hol als de bronzen scheppers.

Ten slotte zien wij op het bekende relief van tjañdi Lârà Djonggrang met de voorstelling van den roof van Sītā door Rāwāṇa onzen lepel, rond, plat en van een korten steel voorzien, naast een omgevallen rijstpot.²⁾

Alles bij elkaar genomen dienen wij dan ook eenige voorzichtigheid te betrachten bij de betiteling der scheppers en hun bestemming op de priesterschaal en behooren wij de mogelijkheid open te laten voor een bestemming als rijstscheppers. Dat zij in dat geval uitsluitend voor het dagelijksch gebruik bestemd zouden zijn geweest, blijft echter te betwijfelen. Het materiaal, brons, pleit eer voor een bestemming in verband met den eeredienst. Dit komt dan goed overeen met het feit, dat nog heden op Bali door de priesters ontbolsterde rijstkorrels worden gebruikt, al dan niet geel gekleurd, welke in een speciaal daarvoor bestemd

¹⁾ Dit is dan de Oudjavaansche vertegenwoordiger van de uit een klapperdop vervaardigde Balische siboeh, de Javaansche siwoer. De kleinere schepper van den priester heet op Bali tjanting.

²⁾ Zie Rāmālegenden und Rāmāreliefs enz. II, plaat 34.

potje, de pawidjaän, worden bewaard. Hierdoor wordt zelfs het vermoeden, dat de scheppers iets met rijst te maken hadden, niet weinig versterkt.

Thans verlaten wij het gereedschap voor den openbaren eeredienst om over te gaan tot de voorwerpen, welke voor ander gebruik bestemd waren — in de eerste plaats de spiegels. ¹⁾ Van deze spiegels zijn twee typen te onderscheiden. Het eerste en waarschijnlijk oudste type bestond uit een ronde, aan één zijde convexe schijf van gepolijst metaal, op den achterkant waarvan rechtstandig een handvat was aangebracht, dat uit één groote krul bestond. Van dit type is ons geen exemplaar bewaard gebleven, zoodat wij het uitsluitend van de Bārāboeðoer-reliëfs kennen. ²⁾ Het tweede type, waarvan tallooze exemplaren zijn opgegraven, bestaat eveneens uit een gepolijste metalen schijf, welke echter aan de concave achterzijde geen handvat heeft. Dit handvat is namelijk aan den spiegelrand vastgesoldeerd en kent twee verschillende vormen: een omgekeerden T-vorm en een I-vorm. Voorts vinden wij bij bijna alle schijven een verhooging in de gedaante van een vrouwenborst in het midden van de concave achterzijde en omgeven door eenige concentrische cirkels. Dat dit ornamentstuk inderdaad zou bedoelen een afbeelding van een vrouwenborst te zijn, wordt aannemelijker als wij zien, dat wij er alle verschillende ontwikkelingsvormen van een borst onder vinden, van die van een kind tot een volwassen vrouw toe.

De versiering van het handvat kan zeer verschillend zijn. Bij de T-vormige stukken treffen wij vaak eenige boven elkaar staande en van onder naar boven te lezen kwadraatletters aan. In de meeste gevallen zijn die echter zoo versleten, dat het woord niet meer te ontcijferen is; in sommige gevallen waren de letterteekens van goud of zilver en in het brons ingelaten. Meestal zijn deze kostbare letters uitgebroken en vindt men in hun plaats een uitholling.

Voorts draagt het T-vormige handvat vaak de relieffiguur eener treurende vrouw, dan wel een éénoog-motief.

De I-vormige handvatten zijn niet zelden van à jour aangebracht ornament voorzien, somwijlen echter eenvoudig en-relief, doch zeer vaak een bepaalde voorstelling uitbeeldend. Wij vinden er herhaaldelijk een op een lotuskussen zittenden asceet, al of niet tusschen twee zich ontkleedende hemelnimfen. ³⁾ Het ligt voor de hand hierin de bekende verleidingsscène uit de Arjunawiwāha te herkennen, doch evenmin is het uitgesloten dat er de verleidingsscène van den Buddha door Māra's dochters mede bedoeld zou zijn. ⁴⁾

Te verwachten is het namelijk dat ook Buddhistische monniken spiegels gebruikt moeten hebben, gezien de vondst ervan in een monnik-stūpa bij Kalasan. ⁵⁾

¹⁾ Oudjav. carmin.

²⁾ Bārāboeðoer-relief Ia 34, IBa 51, O 69. (KROM, B. B. monographie).

³⁾ Dit laatste is het geval bij een spiegelhandvat uit de collectie van Dapperen. Zie foto O. D. 3636.

⁴⁾ Dat men reeds in de oude Indische kunst de verleiding van den Buddha door Māra's dochters somwijlen zeer compact weergaf blijkt uit een relief van Amarāwati, afgebeeld bij COHN, Buddha in der Kunst des Ostens, pag. 15. Op de door de Javanen gevoelde verwantschap van dergelijke motieven, onverschillig of zij in Buddhistische dan wel Brāhmaṇistische verhalen voorkwamen, is vaak genoeg gewezen. Wij weten, dat er zelfs niets tegen was om het Arjuna-verhaal ter versiering van Buddhistische bouwwerken aan te brengen (Djago) en mogen veronderstellen dat dit ook geschiedde in de kluizenarijen van Sélāmanglèng (T. A.) en Goewā Pasir (zie Bijdragen 89 (1932): 267 vlg., T. B. G. LXXIII (1933): 453 vlg., in het bijzonder noot 3 op pag. 458).

⁵⁾ Bedoelde vondst (1929) bestond uit steenen aschkisten met diamantvormig deksel, waarin een aarden dan wel bronzen pot, oorspronkelijk met weefsel bedekt en, van boven af gerekend, het volgende bevattend: de Buddhistische geloofsbelijdenis op een reep van goud, van zilver en van brons, een spiegel van het bekende model, het handvat omgebogen om in de pot te kunnen worden gedaan, een kleine triṇḍa, een naald, een fibula, een scheermesje, eenige halfedelstenen en aschresten. Kist en urn waren volgevoerd met grond. (Mededeeling van Ir. J. L. Moens in 1935).

Dit laatste brengt ons dan weder op de vraag waarvoor deze en dergelijke spiegels bestemd zullen geweest zijn.

Dat spiegels in tempels voorkwamen wordt bewezen door een op steen gegrifte tempelinventaris van het Diëng-plateau. ¹⁾ Dat zij voorts door monniken gebruikt moeten zijn kan blijken uit bovengenoemde vondst, waar de spiegel tusschen de grafbijgaven van een monnik werd aangetroffen. Voorts doet het materiaal, brons, eveneens aan een ritueel gebruik denken, terwijl de afbeeldingen, met name die van de *mislukte* verleidingsscene uit de Arjunawiwāha, minder passend genoemd mogen worden in handen van een vrouw, voor wie wij overigens geneigd zouden zijn dit instrument te reserveeren.

Kan het zijn, zoo vragen wij ons af, dat deze spiegels — waaronder er gevonden worden, wier zwaarte het gebruik door vrouwenhanden zelfs geheel uitsluit — een rol hebben vervuld bij het ritueel of bij de handelingen der monniken en kluizenaars? ²⁾ Dit laatste vooral zou goed overeenkomen met het feit, dat precies dezelfde verleidingsscenes uit de Arjunawiwāha een geliefd ornament van kluizenarijen blijken uit te maken.

Mocht er in deze gissing waarheid schuilen dan zouden wij mogen verwachten, dat men die spiegels gebruikte als meditatie-middel, wat bij de tantrische secten van Java zooveel beteekenen zou als toovermiddel tot het oproepen van een geest of godheid.

Nu zijn er twee dingen, die daarvoor kunnen pleiten.

Het eerste is het feit, dat heden te dage de Balische doekoen onder de midelen tot het oproepen van geesten ook kent het gebruik van de spiegelende oppervlakte van water in een kom, waarin de opgeroepen geest dan verschijnt.

Het tweede is het voorkomen van een natuurgetrouw afgebeelden spiegel aan een der monumenten van Soekoeh, in welks ronde spiegelschijf men een tantrischen Çiwa ontwaart. ³⁾

Dit laatste vooral is naar mijn meening een sterke aanduiding, zoodat wij goed zullen doen bij de bronzen spiegels niet steeds aan vrouwen als de gebruiksters — tenzij nonnen en kluizenaresen — doch ook aan kluizenaars en monniken als de gebruikers te denken. Dat daarbij de verhooging in de gedaante van een vrouwenborst bij tantrische secten niet bevreemden mag, volgt uit het kennelijk erotisch karakter, dat de riten dier secten vaak hadden.

Wat zeggen nu de opschriften, welke wij op enkele spiegelhandvatten kunnen aantreffen?

Om dit te kunnen bepalen dient men uiteraard de beschikking te hebben over alle bestaande opschriften, hetgeen een vrome wensch moet blijven, aangezien niet bekend is hoeveel er zijn en waar die zich bevinden. Daarenboven is het beter niet af te gaan op de lezingen van Brandes, aangezien in diens tijd de kennis van het voor deze opschriften gebezigde schrift, een kwadraatschrift, al of niet gefigureerd, nog niet zeer ver ging. Ik dien mij dus te bepalen tot die opschriften, welke ik persoonlijk onder oogen kreeg, dan wel waarvan ik duidelijke afwrijfsels zag.

Laten wij die de revue passeeren, dan valt het op, dat er vele woorden bijzijn, die op lief talligheid, vrouwelijke schoonheid, liefde, mingenot enz. be-

¹⁾ Zie Oud-Javaansche Oorkonden (BRANDES): XCVI, zijde b, regel 5.

²⁾ Aldus in Djāwā 1934: 173. Reeds GROENEVELDT vermoedde dat in zijn catalogus pag. 265 vlg. Zie nog BOSCH in T.B.G. 1924: 232 noot 1.

³⁾ Foto O. D. 7193.

trekking hebben of tenminste kunnen hebben — alle opschriften op spiegelhandvatten bestaan slechts uit één woord, zoodat zij veel aan duidelijkheid te wenschen overlaten. In ieder geval kreeg ik niet den indruk, dat zij slechts namen der bezitters of bezitsters zouden bevatten, zooals wel gemeend wordt. ¹⁾ Termen als umangus (van pangus, vrouwelijk schoon) ²⁾, pangraras (van raras, bekoorlijkheid, bekoring) ³⁾, yayang (= yangyang? slank van taille) ⁴⁾, kängën (verlangen) ⁵⁾, doen eerder aan als epitheta ornantia van een liefvallig, liefde-wekkend wezen. Lezen wij daarbij nog van pamasang (van pasang, koppel?) ⁶⁾, dan zijn wij geneigd deze opschriften in verband te brengen met den spiegel in de hand van het Lakṣmī- of Çrī-beeldje no. A41 (Fig. 12). ⁷⁾

Is het mogelijk, zoo vraag ik mij dan af, dat de spiegel onder meer een symbool der schoonheids- en liefvalligheidsgodin Çrī was? Mogen wij de borsten, waaruit deze godin als spuiërbeeld het bronwater laat vloeien, met de borsten der spiegels in verband brengen? Moeten wij de opschriften opvatten als epitheta ornantia van die godin, die tot op heden in het hart van den Javaan is besloten gebleven en wier altaar, de paṣrèn, thans nog plechtig in gebruik gesteld wordt bij de sluiting van het huwelijk volgens de vóór-Moslimsche riten?

En moeten wij het éénoog-motief (een variant van het Çrī-teeken) en de treurende vrouw van vele spiegelhandvatten ook met haar in verband brengen? Als dat alles zoo is — nader onderzoek zal het moeten uitmaken — dan zou onze spiegel dus niet in de eerste plaats een nuchter gebruiksvoorwerp geweest zijn, doch, geheel als de fraaie spiegel der Javaansche bruiden, ook thuis hebben gehoord op het altaar van Çrī.

Intusschen biedt onze collectie geen bijzonder belangrijke exemplaren, al wil ik niet nalaten in het voorbijgaan te wijzen op het spiegelhandvat no. C264 (Fig 35), dat een voorstelling laat zien van een staf of boom, waaromheen zich iets windt, dat er als een slang of slingerplant — doch dan zonder bladeren — uitzielt, terwijl zich aan weerszijden een persoon bevindt, beiden met kaalgeschoren hoofd zooals de monniken. Vergis ik mij niet, dan houdt de eene figuur een bedelnap in de hand.

Een merkwaardig stuk dus, daar uitbeeldingen van monniken, behalve op de reliefs van Bārāboedoer, zeer zeldzaam zijn.

Monniken moeten het ook geweest zijn, die op hun bedeltochten de rinkelars ⁸⁾ omdroegen waarvan onze collectie in no. C. 283 een eenvoudig voorbeeld

¹⁾ Aldus in Oudh. Verslag 1929: 273.

²⁾ Spiegelhandvat in het bezit van Ir. Moens, Jogjakarta. Thans no. C. 224 van deze collectie.

³⁾ Spiegelhandvat te Weenen. Zie HEINE GELDERN plaat 30. Op een handvat in de collectie Resink-Wilkens lees ik raras.

⁴⁾ Zie no. C. 223 der collectie.

⁵⁾ Spiegelhandvat in het bezit van Ir. Moens, Jogjakarta.

⁶⁾ Spiegelhandvat in het British Museum no. 12⁵⁹/₁₃₇28. Op een exemplaar in het bezit van Ir. Th. Resink Jr. staat dit woord aldus geschreven: pamasan. Als papasang komt het voor op het exemplaar no. 3307 in het museum te Leiden. Vergelijk nog den naam van een voorspoed (gedijen=Çrī!) brengend paardentype: sēkar sapasang (MAYER, Blik enz. I: 151).

⁷⁾ Onduidelijk blijven nog de woorden gagal (handvat coll. Van Vloten, Sēṇṭālā), sapang (Museum Batavia no. 1108a en coll. M. N. no. C. 260), palang (Museum Batavia no. 1108). Van de overige zijn de lezingen hoogst onzeker.

⁸⁾ Sanskrit khakkhara. Tot de attributen van den monnik behoorden, behalve de genoemde rinkelars, de bedelnap (pātra), een scheermes (wāsi), een naald (sūci), een zeef (paṣirāwaṇa). De pātra werd wel in een soort van net of tasch gedragen (zie Bārāboedoer-relief Ia 85, 87).

C 283.

laat zien. ¹⁾ Zij dienden om de komst der tot zwijgzaamheid verplichte monniken voor de poort der particuliere erven aan te kondigen, waarop de bewoners eenig rijstvoedsel in de uitgestoken bedelnap ²⁾ deden. Ook deze nappen zijn in de collectie vertegenwoordigd, hoewel het nog niet geheel zeker is, of zij inderdaad uitsluitend voor Buddhistische monniken bestemd waren. Het is namelijk allerminst uitgesloten dat ook andere secten, van Brāhmaṇistische herkomst, het bedelen van voedsel voorschreven, waarop zelfs het voorkomen van het Çrī-teeken en van een angkuṣa tusschen twee bloemfiguren bij no. C 292 zou kunnen wijzen. Bekend is het in ieder geval, dat speciaal op Java het sectewezen gebloeid moet hebben en dat zich daar vele lieden bevonden, die leefden van hetgeen de gemeenschap op straffe van het opwekken van hun magisch-gevaarlijken toorn verplicht was af te staan. Voor het meerendeel waren dit kluizenaars, die ergens in de bergen een grot of hutje als kluis bewoonden en die naar alle waarschijnlijkheid vanuit de het dichtstbij gelegen dorpen van voedsel voorzien geweest zullen zijn.

C 292.

Ring en
banden.
(Cat. k.)

Thans zijn wij dan genaderd tot de belangrijkste categorie der verzameling, die der ringen ³⁾, banden en hangers, kortom die der voornaamste lijfsieraden ⁴⁾.

Indeeling.

Het is voor hen, die de catalogi van Batavia en Leiden op het stuk lijfsieraden doornemen, duidelijk, dat de daar gegeven indeeling niet geheel bevredigt. De oorzaak daarvan zal wel gezocht moeten worden in het feit, dat de beschikbare voorraad bij de samenstelling dier beide catalogi niet omvangrijk genoeg was om belangrijke conclusies te doen trekken tenopzichte van het gebruik dier sieraden. Het in de collectie van Z. H. Mangkoe Nagoro VII aanwezige materiaal stelt ons echter in staat om systematisch te werk te gaan en een indeeling op te stellen, niet naar hetgeen men meent dat de beteekenis zou kunnen zijn, doch naar de gedaante der voorwerpen. Op deze wijze geloof ik dat wij misschien iets verder kunnen komen.

In de eerste plaats kunnen wij het materiaal in enkele groepen verdeelen, een groep A van gesloten ringen, bestemd om aan een vinger of teen gestoken te worden (*Fig. 38, 39, 40*), een groep B van aan een zijde open ringen, bestemd om door een opening van het oor te worden gehaald (*Fig. 41 — 48*), een groep C van armbanden en enkelringen en een groep D van hals- en andere kettingen.

Groep A.
Gesloten
ringen.
Type a.

Groep A laat zich dan weer verdeelen in verschillende typen, waarvan de eerste is de gladde ronde ring, meestal in dikte naar den bovenkant toenemend, al of niet van gegraveerd ornament dan wel een enkele maal van relief-lofwerk voorzien (a; No. 293 — 305).

Type b.

Het tweede type is in bouw geheel gelijk aan type a, doch heeft in stede van de gravure op het bovengedeelte een inkassing, waarin een ronde, ovale of langwerpige steen is gevat (b; No. 306 — 310).

¹⁾ Is de rammelende, van een conservenblik voorziene staf van den hedendaagschen toekang pidjēt daar de nazaat van? Lang niet onmogelijk indien wij bedenken, dat de geneeskunde en alles wat daartoe behoorde door monniken werd uitgeoefend.

²⁾ Sanskrit pātra. Zie Bārāboeḍoer-relief IBa 18.

³⁾ Voor ringen waren zeer uiteenlopende termen in gebruik. In de oorkonden wordt gesproken van singsing, welke ring blijkens bijstellingen in verschillende soorten voorkwam.

⁴⁾ Sanskrit-Oudjav. bhūṣaṇa; uiteraard kende men voor elke afzonderlijke soort ook speciale namen.

c. Het derde type is eveneens in algemeenen bouw gelijk aan type a, doch heeft over de grootste helft op geregelde, naar boven toe in grootte toenemende afstanden insnoeringen, waartusschen de ring zich tot kussens verdikt. Van deze insnoeringen, meestal door een parelrandje, touw-lijstje of glad bandje aangeduid, telt men er gemeenlijk 8, een enkele maal 6 of minder, zoodat er hetzij 7, hetzij 5 „kussens” aan de ringen van dit type te tellen zijn, waarvan het middelste (en bovenste) tevens het grootste is (c; No. 311 — 322).

d. Het vierde type is geheel anders van bouw en bestaat uit een ook aan de binnenzijde ronden, gladden ring, over eenigen afstand onderbroken door een afzonderlijke zegelplaat, rond, ovaal, vierkant of zeshoekig van vorm en al of niet een zegel in letters of figuren dragende (d; No. 323 — 342).

e. Het vijfde type is weer gelijk aan het voorgaande, doch met dit verschil, dat er zich in stede van een zegelplaat een inkassing met steen tusschen de uiteinden van den onderbroken ring bevindt (e; No. 343 — 348).

f. Bij het zesde type is de ring wederom onderbroken, vaak aan de buitenzijde over de lengte gegroefd en tusschen de iets uitstekende uiteinden (schouders) een sierstuk dragend van ronden ovalen, vierkanten of rhomboiden vorm en met een parellijstje of eenvoudig bandje aan de uiteinden van den onderbroken ring verbonden. Daar dit sierstuk horizontaal ligt en de uiteinden van den onderbroken ring verticaal naar boven gericht zijn, krijgt het geheel een omgekeerd-stijgbeugel-vormige gedaante (f; No. 349 — 363).

g. Het zevende type is gelijk aan het zesde, doch draagt het sierstuk in den vorm van een op een hals geplaatsten kop op het midden van een, de beide uiteinden van den onderbroken ring verbindenden beugel (g; No. 364 — 369).

h. Het achtste type is weer gelijk aan het zesde, doch heeft een ingekasten steen tot sierstuk (h; No. 370 — 377). Kenmerkend zijn ook hier weer de „schouders”.

i. Het negende type heeft eveneens een ingekasten steen als sierstuk tusschen de „schouders”, doch vertoont aan den buitenkant de insnoeringen van type c (i; No. 378 — 383).

j. Het tiende type heeft het sierstuk, een ingekaste steen, op een afzonderlijken hals, komt dus geheel overeen met type g, met uitzondering van dien steen. De ring zelf is meestal glad (j; No. 384 — 389).

k. Het elfde type is eveneens glad aan den buitenkant, heeft „schouders” en draagt daartusschen een schuitvormig stuk, waarop een gelijkvormige zegelplaat ligt, al of niet van een zegel in teekens of figuren voorzien (k; No. 390 — 399).

l. Het twaalfde type is gelijk aan het voorgaande, doch heeft in de plaats van het zegelstuk een lotuskussen, waarvan de zaadbodem meestal van een graveering voorzien is (l; No. 400 — 407).

m. Het dertiende type vertoont wederom denzelfden bouw, heeft geen lotuskussen tot sierstuk, doch een ronde plaat, al of niet met een zegel dan wel met een met een zegel gegraveerden steen (m; No. 408 — 415).

n. De veertiende onderverdeeling van groep A ten slotte vormt niet één bepaald type, doch geldt als verzamelgroep der diversen, waaronder alle niet in een der voorgaande typen onder te brengen gedaanten vallen. Daartoe behooren ringen met afzonderlijke voorstellingen als sierstuk, zooals een wajra of çangkha, zegelringen met bijzondere zetting en dergelijke, waaronder er niet weinige gevonden worden, die misschien niet tot de eigenlijke Hindoejavaansche oudheden gerekend mogen worden en van later datum kunnen zijn (n; No. 416 — 446).

Overzien wij groep A nog eenmaal, dan kunnen wij opmerken, dat zij zich laat verdeelen in een groep van ringen van ronden vorm of den ronden vorm en aderend en een groep van ringen, die een omgekeerd-stijgbeugelvormige gedaante hebben. De eerste ondergroep omvat de typen a - e, de tweede de typen f - m. Het schijnt alsof de algemeene ontwikkelingsgang — als wij daarvan mogen spreken — aldus is geweest, dat de ronde ring (een eenvoudiger vorm hebbende dan de overige typen en overeenkomende met de ringen van praehistorische vondsten) aan den aanvang dier reeks stond.

Door de noodzakelijkheid om een omvangrijken steen dan wel een eveneens omvangrijke zegelplaat aan te brengen in de plaats van den kleinen, gewoon in den ring ingelaten steen of de graveering aan de bovenzijde daarvan, heeft men blijkbaar den ring onderbroken en de beide uiteinden op eenigen afstand van elkaar aan de inkassing of de zegelplaat gelascht. Een stap verder deed de uiteinden nog meer uit elkaar buigen en steen, zegelplaat of ander sierstuk tusschen die uiteinden — die intusschen als „schouders” kwamen uit te steken — invoegen. Waarna dan de neiging ontstond om het aldus min of meer verzonken sierstuk weer op te halen door het als een kop op een hals te plaatsen. Het spreekt intusschen vanzelf, dat wij ons dezen ontwikkelingsgang niet aldus moeten voorstellen, dat er geen ringen van het eerste type meer gemaakt werden toen men de schouderringen vervaardigde; alle typen zullen ten slotte tegelijkertijd vervaardigd en gebruikt zijn. ¹⁾

Naar het mij voorkomt geeft de bovenstaande indeeling nog de meeste kans op een systematische rangschikking van het materiaal, waarbij aan de speciale eigenaardigheden recht wordt gedaan. Verdeelt men de ringen bijvoorbeeld naar de steenen of zegels, dan komt men tot geen resultaten, aangezien deze op ringen van allerlei typen kunnen voorkomen.

Wat de steenen betreft, zoo valt het op, dat geen der steenen in facetten geslepen is, hetgeen overeenkomt met hetgeen wij van elders weten, namelijk dat het slijpen in facetten van later tijd moet dateeren. ²⁾

Wel vinden wij enkele groote en fraaie steenen met groote zorgvuldigheid rond, ovaal of vierkant geslepen, in overeenstemming met hun grondvlak, dus als hemisfeer, halve ellipsoïde of kubus. De steenen zelf zijn meerendeels half-edelsteenen, zooals robijn, coraalijn, agaath, saphier, smaragd, amethyst en kristal ³⁾ — niet zelden zijn zij zeer onregelmatig van vorm, alsof het met de hand bijgeslepen steenen van willekeurige gedaante waren. Wij moeten hierbij echter bedenken, dat het niet in de eerste plaats de fraaie kleur of vorm der steenen was, die de bezitters ertoe moet gebracht hebben ze in een ring te dragen, doch dat vooral de magische beteekenis der steenen een rol zal hebben gespeeld. Zoo zullen wij ons niet moeten verbazen als wij een in onze oogen vormeloozen en vol fouten zittenden steen in een fraaien ring gezet zien en wij mogen in zulk een geval wel aannemen dat de steen de rol gespeeld heeft van fetis, talisman, djimat of wat niet al. In meer algemeenen zin zal men daarenboven aan elk der drie meest voorkomende kleuren — wit, rood en donker — een speciale werking hebben toegeschreven in verband met

¹⁾ Ook mogen wij wel niet veronderstellen, dat de verschillende vormwijzigingen alle origineel zijn; in dergelijke gevallen speelt meestal beïnvloeding van buiten een rol.

²⁾ De in facetten geslepen steenen van no. C. 815 zijn er na de vondst van het stuk ingezet.

³⁾ De steenen zijn naar de kleur gedetermineerd en niet mineralogisch onderzocht. Zie de opmerkingen dienaangaande onder „Determinatie” in deze Inleiding.

de overeenkomstige kleuren der drie goden Ćiwa, Brahmā en Wiṣṇu. Op Bali spelen deze drie kleuren nog immer een groote rol, waarbij Wiṣṇu's kleur kan worden uitgedrukt door alle donkere kleuren zooals zwart, bruin-grauw, blauw, groen enz. Nog steeds treft men op Java het geloof aan dat bepaalde steenen—meestal aan de kleur te onderscheiden—een invloed uitoefenen op de verhouding van den bezitter tot zijn omgeving. Zoo kent men steenen, die aanzien bij den chef bevorderen en dus tot promotie leiden, steenen die geluk in de liefde geven, kortom men beschikt over een gansche lapilogie. Voorzoover ik dat kon nagaan bleek deze wetenschap sterk verwaterd en vindt men niet zelden groote tegenstrijdigheden. ¹⁾

Van de steenen afstappend past ons nog een woord over de ingegraveerde teekens.

Zooals uit de bijgaande plaat kan worden opgemerkt, bestaat het meerendeel der gravures uit een Ćrī-teeken (A 1° rij), dat op allerlei wijzen vervormd kan worden of met andere zaken verbonden. Het verwisselen van de rechter- met de linkerzijde bij het aanbrengen van de tjākrā zal wel zijn oorsprong hebben gehad in het spiegelbeeld van zegelringen, of liever in het feit, dat men een enkele maal een dergelijk teeken graveerde zonder de bedoeling het als zegel te gebruiken (A 2° rij). Het aanbrengen van twee tjākrā's schijnt om redenen van symetrie geschied te zijn (A 3° rij), heeft echter aanleiding gegeven tot een kleine Spielerei. Keert men namelijk zulk een teeken om, dan krijgt men iets, wat lijkt op een bloemvaas, waaruit twee ranken (= de tjākrā's) hangen (A 4° rij). Nu is zulk een motief vanouds bekend geweest en werd druk toegepast op priesterschalen en tempelpaneelen. Waar voorts de lotus dier bloemvaas-motieven een symbool van Ćrī kan zijn heeft de naar correspondenties zoekende Javaansche geest geen bezwaar gezien het Ćrī-teeken op die wijze te vervormen. De behoefte aan een symetrisch beeld heeft tenslotte de verdubbeling in het leven geroepen, die enkele ringen toonen (A 5° rij).

Een nieuw leven wordt dan aan het teeken ingeblazen door het geheel te associeeren met het kāla-motief en wel het éénoog-motief. Het bijplaatsen van twee angkuça's verschaft de ooren, de tjākrā's geven de mondlijn aan met de opgetrokken mondhoeken, de ça is het eene oog, terwijl de oeloe de haarkuif aangeeft (B 1° rij). Ik geloof dat dit motief, in onze collectie bij no. C393 te vinden, bijzonder leerzaam is in verband met de nog steeds niet geheel verklaarde toepassingen van bedoeld éénoog-motief als ornament zoowel als aan beelden in den vorm van een masker. De associatie op den ring met het Ćrī-teeken is, als ik mij niet vergis, een belangrijke aanwijzing dat wij ons op den goeden weg bevinden, indien wij dat motief met het Tantrisme in verband brengen, aangezien de godin Ćrī daarmee nauw verbonden is.

Overigens leidt de eigenaardige vorm van de oeloe in de bovenbeschreven variant tot associatie met de çangkha, een Wiṣṇu-motief, dat uiteraard met Ćrī samenhangt. De tjākrā's associeeren zich daarbij dan weer met de vleugels van dat schelpmotief (B 1° rij).

Bij de volgende varianten, al of niet met gebruikmaking van een angkuça door verdubbeling symetrisch gemaakt, vraag ik mij af in hoeverre hier een as-

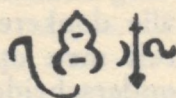
¹⁾ Mijn ervaring is, dat op Java de oude opvattingen ten deze sterk zijn gewijzigd door de leerstellingen der Arabische handelaars in edelsteenen inzake de kaksijts der verschillende gesteenten.

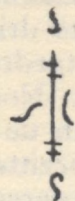
C 390

C 356

C 392

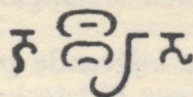
C 293

C 354

C 328

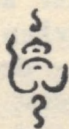
C 391

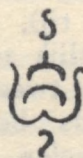
C 327

C 570

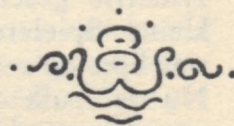
C 294

C 295

C 357

C 394

C 341

C 427

C 322

C 324

C 297

C 300

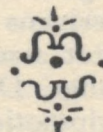
C 339

C 326

C 411

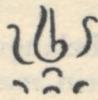

C 409

Plaat A. Geluksteekens op ringen.

C 393

C 405

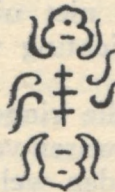
C 404

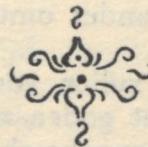
C 400

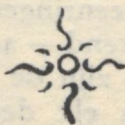
C 296

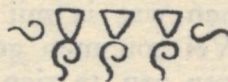
C 395

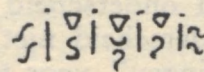
C 323

C 302

C 397

C 396

Plaat B. Geluksteekens op ringen.

sociatie met de wajra moet worden gezien (B 2° rij). Duidelijk is die dan echter allerm minst.

Ik behoef er wel niet meer den nadruk op te leggen dat dergelijke toespeelingen en verborgenheden voor den Javaanschen smaak een groote bekoring hebben, ja de eigenlijke kern der kunst uitmaken. Waar wij Westerlingen meereendeels niet in staat zijn tot die kern door te dringen aangezien ons meestal het juist gevoel voor die eigenaardigheden ontbreekt, kan het zijn waarde hebben er hier nog eens uitvoerig op te wijzen. ¹⁾

Met nadruk moge ik verwijzen naar het belangrijke artikel dat Bosch aan de Çrī-teekens der ringen heeft gewijd en waarin men veel van het bovenstaande uitvoerig gedocumenteerd kan aantreffen. ²⁾

De opschriften der ringen in Madjapahit-schrift zijn belangrijk omdat enkele dier stukken in het Zuidergebergte zijn gevonden en dus dezelfde taal spreken als de Çrī-spuier en verschillende spiegelhandvatten. Zij zeggen ons, dat in de 14e en 15e eeuw invloeden van Madjapahit en Kaḍiri krachtig in Midden-Java hebben gewerkt. Wat de zin dier opschriften is kan nog niet steeds met zekerheid gezegd worden. Dat wij thans echter reeds kunnen opmerken dat de inhoud van enkele dier opschriften geheel overeenkomt met de waarde, die wij aan het Çrī-teeken moeten toekennen: „geluk” in den zin van het ontbreken van tegenspoed, dus voorspoed (maar dan niet uitsluitend in financieelen zin), dat zegt reeds een en ander omtrent de richting waaruit wij de oplossing dienen te verwachten ³⁾.

Priesterringen zullen voorts wel die ringen geweest zijn, welke, evenals de priesterschellen, met goden-attributen waren versierd, zooals een in haut- of bas-relief als sierstuk aangebrachte wajra, dan wel een gevleugelde çangkha, dan wel een steen, waarin de Nandi gegraveerd is. Wat de eveneens in een steen gegraveerde krabbe te beteekenen heeft — hij komt misschien tweemaal voor — ontgaat mij ⁴⁾.

Teenringen.

Ten slotte nog de opmerking, dat vele van de boven aangegeven ringen niet als vingerringen, doch misschien als teenringen zijn gedragen; dat volgt reeds uit het feit, dat zeer vele Oudjavaansche godenbeelden teenringen bezitten. Of daar een bepaald onderscheid tusschen was is mij onbekend — aan de beelden valt zulk een onderscheid niet op. Wel zou men geneigd zijn de stijgbeugelvormige „schouderringen” voor teenringen aan te zien, doch elk deugdelijk bewijs daarvoor ontbreekt.

¹⁾ Ik moet hier echter waarschuwen tegen de voorstelling, als zouden de verschillende vormen van het Çrī-teeken een of ander *genetisch* verband tusschen de genoemde symbolen en het teeken beduiden. Het is duidelijk, dat men slechts door geringe tot vergaande wijzigingen in het Çrī-teeken een toespeling heeft willen maken op de symbolen, welke categorisch daarmede verwant waren, zooals de lotus, de çangkha, angkuca en dergelijke meer. Immers, deze symbolen stonden zonder meer voor de godin Çrī-Lakṣmī en het was niet meer dan vanzelfsprekend, dat men de *beteekenis* van de syllabe ook in den *vorm* trachtte duidelijk te maken.

²⁾ Djāwā VII (1927): 305 vlgg. Zooals men zien zal wijk ik van de zienswijze van Dr. Bosch af inzake het lotusvaas-motief. Dr. Bosch ziet er een waterpot in (blz. 315) en beschouwt het motief als uit de verdubbelde Çrī-syllabe ontstaan, doch zonder omkeering. Daardoor blijven de tjākrā's echter zonder betekenis, zoodat ik er de ranken in wil herkennen, welke uit de lotuspotten der bekende tempelpaneelen omlaag hangen. Doch dan is de lotusrozet, welke Dr. Bosch voor een in de pot staanden lotus houdt, eer het lotuskussen, waarop de pot staat; hetgeen ook beter overeenkomt met het voorkomen van ditzelfde onderdeel onder een visch of olifant (zie plaat IX — XI van Bosch' artikel).

³⁾ De opschriften der ringen uit onze collectie luiden: çrī hana (Çrī moge aanwezig zijn), çraya (bescherming), gahan (luisterrijk), ghurnata (?), dharmma hyang (geschenk aan (van) de voorouders).

⁴⁾ Nl. bij no. C 307 en 309. De krabbe van no. C 307 zou echter ook een pot met ranken kunnen zijn, hoewel die ranken er dan wel wat vreemd uitzien.

p B.
a rin-
en
fers.
e a.
e b.
e c.
e d.
e e.
e f.
e g.
e h.

Thans kunnen wij overgaan tot de volgende groep, die der open ringen, bestemd om met een der uiteinden door een opening in het oor te worden gestoken, welk einde dan, in het geval deze soort zich tot regelrechte hangers ontwikkelt, de gedaante van een haak aanneemt. Ook hier vallen verschillende typen te onderscheiden. (Fig. 41 — 48)

Type a gaat uit van den eenvoudigen, ronden ring, die door afvlakking, insnoering dan wel toevoeging op symetrische wijze versierd wordt. De ring schijnt dan te zijn samengesteld uit regelmatige veelvlakken, rechtstandig tegen elkaar geplaatste ronde schijven, dan wel kogels. De bouw van den ring is alzijdig symetrisch (No. 447 — 491).

Type b is eveneens symetrisch van bouw en bestaat uit de tweevoudige dan wel drievoudige herhaling op verschillende schaal van type a en wel zóó dat twee of drie ringen boven elkaar geplaatst worden en een kegelvormigen koker vormen, aan een zijde over de geheele hoogte gespleten (No. 492 — 521).

Type c is eenzijdig symetrisch van bouw en heeft de opening steeds in de as, zoodat beide helften geheel aan elkaar gelijk zijn. Vaak is dit type aan de zijde der opening dikker dan aan den tegenovergestelden kant en neemt de dikte naar die opening regelmatig toe. Ook hier bestaat de mogelijkheid door afvlakkingen, insnoeringen als anderszins aan den ring een meer gecompliceerde gedaante te verschaffen. Het zwaartepunt blijft echter steeds bij de opening liggen (No. 522 — 552).

Type d is asymetrisch doordat de opening terzijde van het sierstuk van den ring is aangebracht, hoewel de bouw eenzijdig symetrisch is, aangezien deze ringen beantwoorden aan de ringen van groep A (No. 553 — 574).

Type e is niet alleen asymetrisch door de opening, doch ook van bouw en beantwoordt aan geen enkel type van groep A. Een der uiteinden vertoont bij dit type vaak de gedaante van een haak, die naar binnen omkrult, terwijl het andere uiteinde degenereert en ten slotte geheel verdwijnt. Het sierstuk daarentegen hypertropheert somwijlen zoo sterk, dat de haak daarbinnen nauwelijks zichtbaar blijft. In dat geval is de oorsprong (een ring) niet meer duidelijk te zien en heeft het geheel het karakter van een hanger aangenomen (No. 575 — 607).

Type f is een stap verder op dezen weg voortgegaan en heeft den ringvorm geheel verloren. Het sierstuk, dat bij de ringen gemeenlijk zijn hoofdas dwars op het vlak van den ring heeft staan, is hier geheel in het ringvlak gelegen en loopt naar beide einden in punten uit. Aan den bovenkant der achterzijde van dat stuk is een haak bevestigd, waarvan de versiering en vorm geheel los staan van het sierstuk en die aan het uiteinde naar binnen toe omkrult. Dit zijn de langwerpige, van fijn ornament in haut-relief voorziene oorhangers der Oost-Javaansche beelden (No. 608 — 647).

Type g gaat wederom uit van een eenvoudigen ring, die echter het sierstuk niet in het ringvlak draagt, doch dwars daarop en wel zóó, dat het geheel of tenminste voor het grootste deel aan één zijde daarvan uitsteekt. Deze ringen — die kennelijk dienden om terzijde van de oorlel gedragen te worden (zie No. A 45) — zijn alle zeer klein (No. 648 — 683).

Type h geeft geheel hetzelfde, doch gaat uit van den stijgbeugelvormigen ring, waarbij de ring zelf een eigen sierstuk draagt, niet zelden van een inkassing voor een steen voorzien. Dwars op dit sierstuk staat dan een tweede sierstuk, dat parallel aan den oorletrand gedragen werd (No. 684 — 718).

Type i.

Type i gaat wederom uit van den ronden ring, heeft het sierstuk in dwars-richting op het ringvlak staan, doch aan beide zijden daarvan uitstekend, terwijl het bestaat uit een plaatselijke verbreeding van dien ring en niet — zooals bij de beide voorgaande typen — uit een afzonderlijk ornamentstuk. Deze verbreeding vertoont de neiging zich naar één zijde komvormig naar binnen uit te breiden (No. 719 — 742).

Ziedaar de indeeling van de geopende ringen en hangers van groep B. Neemt men deze ringen nu voor zich en wel zoodanig, dat men de voorstelling van het sierstuk in den voor het bezichtigen juisten stand houdt, dan blijkt dat de daarbij behoorende ring of haak in verticalen stand gedragen werd bij het type f, in horizontalen stand bij de typen g — i. Bij de overige typen met sierstuk (d en e) en die zonder sierstuk (a — c) was de stand onverschillig, zoodat zij zoo-wel horizontaal terzijde van de oorlel gedragen als bij wijze van hanger gebruikt kunnen geweest zijn. De kleine afmetingen van vele hunner doet echter het eerste veronderstellen.

Wat de versiering der ringen van deze groep betreft, zoo valt daaromtrent in de eerste plaats hetzelfde als voor groep A op te merken, aangezien zeer vele daarvan niet veel anders dan doorbroken exemplaren dier groep zijn. De bijzondere aandacht worde gevestigd op de hangers van type f, waaronder zich een groep kālā-koppen of makara's bevindt, al of niet verstyleerd, welke groep de meest verrassende staaltjes van geraffineerde edelsmeedkunst vertoont. Niet minder geldt dit echter voor de typen g en h, met hunne „opzetstukken” in de gedaante van wajra's, die een kristallen of amethysten, cornalijnen of anderen kogel met hun tanden omvatten, daarbij vaak weder op een miniatuur-lotus zijn gemonteerd, welke dan weer op een sierstuk rust, waarin een of andere steen is ingekast. En dat alles bij een totale hoogte van nog geen 2 cm. ! Voorts vertoont dit type allerlei andere opzetstukken in de gedaante van een kroon met ornament in fracties van millimeters, in vruchtvorm en wat niet al. Inderdaad, hier heeft de liefde van den hoofschon Javaan voor het kleine, geraffineerd-fijne wonderen verricht.

Naar de beteekenis van al die sierstukken laat zich slechts gissen. Wajra en lotus zouden op een Buddhistischen bezitter kunnen duiden, doch wij weten reeds, dat dit misschien zelfs niet voor de priesterschellen opgaat.

**Groep C.
Armbanden.**

Tot dezelfde categorie k (ringen en banden) behooren, zooals wij zagen, nog enkele andere lijfsieraden, zooals armbanden en enkelringen, waarvan de collectie slechts weinige bezit (groep C). Wat er aanwezig is, is overigens interessant genoeg door de merkwaardige en vernuftige spagnoletsluiting, waarmede de twee gedeelten van een armband aan elkaar bevestigd worden bij no. C 743 (Fig. 48).

C 743.**Groep D.
Kettingen.**

De laatste groep van categorie k, die der kettingen, bevat enkele fraaie stukken, welke vooral door het fijne werk opvallen.

Het verdient afzonderlijke vermelding, dat vele dier kettingen blijkbaar niet met een slot gesloten werden, doch dat zij aan elk der uiteinden een zwaren knop dragen, die ons doet vermoeden dat de ketting los om den hals werd geslagen en de uiteinden vervolgens in een lossen knoop werden vereenigd, waarna de knoppen afhingen. Deze knoppen hebben gemeenlijk de gedaante van vruchten en doen sterk denken aan Indische rammelaars, 754, 756, 757, (Fig. 52). Het

C 754-757.

is niet uitgesloten, dat dergelijke kettingen voor jeugdige personen bestemd waren, welke veronderstelling nog wordt versterkt door het feit, dat wij ze nimmer aan de godenbeelden kunnen constateeren. Of zijn zij van later datum?

Dat de kettingen no. C 759 — 764 halskettingen geweest zouden zijn, lijkt mij weinig aannemelijk. Het komt mij voor, dat wij hierin de kettingen moeten zien, die wij van vele beelden en reliëfabeeldingen van kluizenaars kennen en die zeker dienden om de schaamplaat op zijn plaats te houden. Zij werden om het middel gedragen. ¹⁾

De bestemming der overige lijfsieraden, welke in de collectie gevonden worden, is niet altijd zeker. Als zeker kunnen wij aannemen dat de schildpadden en palmetten van de no's C 772 — 787 (Fig. 49) eenmaal, aan een snoer geregen, een halssieraad hebben gevormd, dat tevens als amulettensnoer dienst deed.

Dit mogen wij afleiden uit het voorkomen van dergelijke sierstukken aan verschillende beeldjes en beelden. ²⁾ Interessant is het daarbij te zien hoe de asymmetrische palmet ook tot de vormenschat der Oudjavaansche ornamentiek blijkt te behooren, hoewel wij naar dit Perzisch aandoende motief in de tempelornamentiek tevergeefs zoeken. Het komt mij voor, dat deze stukken met hun afzonderlijke kokertjes, waarmede zij aan het snoer bevestigd waren, nog duidelijk hun oorsprong toonen in amuletten, zooals tijgernagels e. d., waaruit zich vele van dergelijke hals- en borstsieraden zullen hebben ontwikkeld. ³⁾

Eveneens zeker lijkt mij de bestemming van het groote hartvormige stuk no. C 818 (Fig. 59), welks vorm wij kennen van vele kluizenaarsbeelden.

Het is een schaamplaat, zooals door kluizenaars gedragen werd en, gezien het materiaal en het buitengewoon fraaie drijfwerk, waarschijnlijk een exemplaar dat aan een of andere vorstelijke kluizenaar of kluizenares toebehoorde. ⁴⁾ De voorstelling is onbekend, doch doet sterk denken aan die van een der reliëfs van Djälatoendā, waarop de roof van een vrouw door een vliegenden daemon of Garuda (het reliëf is geschonden) staat afgebeeld. ⁵⁾ Deze overeenkomst wordt sprekkender, indien wij er op letten dat in het drijfwerk-ornament van ons stuk duidelijk de veeren van vleugels te herkennen zijn en er zich in de bolvormige verhooging, waarop de vrouw knielt, een gaatje bevindt, waarin eventueel de kop van een monster of mythischen vogel zou kunnen zijn vastgehecht. Voor de verklaring van deze scene moet ik naar de door Dr. Bosch te publiceeren reliëfs van Djälatoendā verwijzen.

Niet geheel zeker is de bestemming der sierstukken van langwerpigen vorm, met drijfwerk versierd en met edelsteen bezet, aan weerskanten een oog dragend of gedragen hebbend; no. C 815-817 (Fig. 56). Deze oogen doen veronderstellen, dat het sierstuk in een ketting of snoer gehaakt werd, terwijl de geheel vlak gehouden achterzijde den indruk wekt opzettelijk niet van drijfwerk voorzien te zijn om schaving van de huid te voorkomen. Zoekend naar ongeveer gelijksoortige sierstukken aan de Oudjavaansche beelden vinden wij die in de

¹⁾ Zie hiervoor nog T. B. G. LXXIII (1933): 462 vlg.

²⁾ Zie o.a. den zilveren Mañjuçrī te Batavia in Feestbundel Kon. Bat. Gen. deel I, plaat tegenover pag. 40.

³⁾ JUYNBOLL spreekt in Catalogus V pag. 191 van een hoofdband of diadeem. Ik kan hem hierin niet volgen.

⁴⁾ Zie voor dergelijke schaamplaten en de daarbij behorende kettingen nog T. B. G. LXXIII (1933): 462 vlg. en no. B24 van deze collectie.

⁵⁾ Zie de afbeelding in Cultuurgeschiedenis van Java in beeld, fig. 77. Onder afb. 136 staat abusievelijk Museum Batavia. Het is ten rechte no. C 818 der coll. M. N.

gordelkettingen en upawīta's der vorstenbeelden, waarvan er enkele gevonden kunnen worden, die sterk met de onze overeenstemmen. ¹⁾ Ik zou de stukken dan ook als gordel- of upawīta-sluitstukken willen beschouwen.

C 788-814.

Geheel onzeker is de bestemming van de reeks van penvormige sieraden, die misschien tot een halskraag aaneengeregen werden; no. C 788-814 (*Fig. 51*). Een daarop gelijkend halssieraad kwam vroeger op enkele Polynesische eilanden voor. ²⁾ Dat ze een diadeem zouden gevormd hebben is natuurlijk ook zeer goed mogelijk; in dat geval zouden wij zelfs kunnen denken aan de Madjapahitsche stralenkrans-diademen van vele vorstenbeelden.

C 826-830.

De knippen tenslotte, C 826-830 (*Fig. 47*), zouden kunnen gediend hebben om er een streng haar doorheen te halen en eigenlijk haarsieraden zijn, hoewel gezegd moet worden dat mij deze sieraden niet van beelden of reliëfs bekend zijn. ³⁾

Munten en
pennin-
gen.
(Cat. m.)

Omtrent het Oudjavaansche muntwezen zijn wij nog steeds uitermate slecht ingelicht. Wel weten wij, dat men stukken goud of zilver van een stempel voorzag en dat zulke stukken een bepaald gewicht vertegenwoordigden en dus een bepaalde waarde hadden. Bij grotere waarden hakte men een stuk van een gouden of zilveren staaf af. Of bij dit alles echter eenige staatscontrôle werd uitgeoefend is onbekend. Wel zijn er mallen gevonden, waarin men kleine komvormige muntjes kon gieten of stampelen ⁴⁾, zooals no. C 1097 (*Fig. 60*) ons een laat zien. ⁵⁾ Ook is het bekend dat men voor pasmunt Chineesche duiten gebruikt moet hebben, zooals tegenwoordig nog op Bali het geval is. ⁶⁾

C 1097.

C 1098-1108.

Zeker geen munten zijn de penningen met een vierkant gat en met allerlei voorstellingen en-relief versierd (C 1098-1108). Ik geloof dat wij daar gerust amuletten in mogen herkennen, ook al is ons omtrent het gebruik niets bekend en blijven de meeste hunner voorstellingen een raadsel. Niettemin zou ik willen vermoeden, dat het gebruik zich hier heeft ontwikkeld uit dat van de Chineesche en wellicht ook Indische amulettenpenningen, waarop men de afbeelding van een Buddhistische godheid aantreft, omringd door de daarbij behoorende mantra's of andere mystieke spreuken en syllaben. Veelal hebben die penningen ook een vier-

¹⁾ Zie de sluitstukken der gordelkettingen bij de beelden van tjanđi Banon in Oudh. Rapport 1905, plaat 81,83 en vooral 84. en de sluitstukken der upawīta's aan de beelden van tjanđi Djago bij BRANDES, Djago-monographie. Het is intusschen interessant op te merken dat het woord upawīta geheel uit de taal is verdwenen. terwijl ook het gebruik van het kastenkoord niet meer op Bali wordt aangetroffen. Het is dan ook niet uitgesloten, dat de kostbare snoeren, welke men gemeenlijk met dat woord aanduidt, dynastische rangteekens waren, welke weliswaar uit het kastenkoord waren ontstaan, doch een meer specialiseerende beteekenis hadden gekregen en een geheel anderen naam droegen.

²⁾ Zie SNELLEMAN, De Volken der Aarde, deel I, afb. op pag. 41, 44, 49.

³⁾ JUYNBOLL, Catalogus V pag. 185 spreekt van oorsieraden. Wij moeten ons dan voorstellen, dat het sluitstuk om den buitensten rand van de oorleloping sloot, zoodat zij dan eigenlijk behooren tot de ringen van serie B categorie f. Waarom men in dat geval dan niet volstaan heeft met een eenvoudige gleuf in den ring, is hiermede nog niet verklaard. Juynbolls opvatting is waarschijnlijk gebaseerd op Catalogus GROENEVELDT pag. 297 vlg. Deze stukken schijnen van Oost-Java te komen. Hun filigrain-achtig ornament maakt een Oudjavaansche herkomst onzeker.

⁴⁾ Bijvoorbeeld coll. van het Bat. Genootschap no. 6019 (vierkant muntstempel met 12 holten; dit getal komt overeen met dat van den stempel in onze collectie).

⁵⁾ Naar het mij voorkomt werden de munten eerst in de uithollingen van den vorm gegoten, waardoor aan eene zijde het bekende mā-teeken en-relief gevormd werd, daarna met een stempel aan de andere zijde gestempeld. Zie voor dit laatste MOQUETTE in T. B. G. XLII (1900): 1 vlgg. Door den stampelslag kregen zij dan van boven de komvormige gedaante welke van de bestaande exemplaren overbekend is.

⁶⁾ Het vraagstuk van het Oudjavaansche muntwezen wacht op een systematische behandeling. Veel materiaal vindt men in de Chineesche berichten, verzameld en vertaald door Groeneveldt en anderen. Zie hiervoor KROM, Geschiedenis² pag. 28 vlgg.

kant gat in het midden, waardoor zij aan een snoer om den hals gehangen konden worden. Ik geloof dat een gezet onderzoek in deze richting misschien veel ophelderen kan. ¹⁾

De laatste categorie van serie C bevat, zooals de naam reeds aanduidt, zaken van zeer uiteenloopenden aard, meereendeels zaken, die niet in een der vorige categoriën konden worden ondergebracht en te gering in aantal waren om er een afzonderlijke groep uit samen te stellen. Zoo vinden wij er enkele voorwerpen onder, welke waarschijnlijk uit de steenen aschkisten van tjañdi's afkomstig zijn, zooals een gouden çangkha en pad of schildpad; no. C1110, 1111 (Fig. 49).

Voorts lotusbladen van goud, C1112, 1113, misschien met de lijkverbrandingsceremoniën samenhangende of wel van een wijgeschenk afkomstig. Voorts een aantal sierstukken van meerendeels onbekende bestemming, misschien topstukken of knoppen van hoofddeksels, pajoengs of staven (Fig. 57), een Madoe-reesche (?) krisgreep van later datum in de gedaante van een hurkenden rākṣasa (Fig. 54), een moderne krisplaat (Fig. 55), eenige oorkondeplaten en ten slotte enkele schijven klokspijs. De determinatie van de vele nog onzekere stukken uit deze categorie aan de scherpzinnigheid van den lezer overlatende ²⁾, wil ik hier nog slechts enkele opmerkingen maken in verband met de oorkondeplaten.

Zooals men weet, werd door de vorsten herhaaldelijk vrijdom van belasting gegeven aan die dorpsgemeenschappen, op wier gebied een vorstelijke bijzettingplaats gelegen was. De bedoeling was, dat die dorpen de bijzettingsheligdommen zouden onderhouden. Om nu de daaraan verbonden rechten ook door volgende vorsten der dynastie te doen eerbiedigen, werd het proces-verbaal der uitvaardiging, behalve op de voor paleisarchief en dorpsarchief bestemde lontars, nog — waarschijnlijk op kosten van belanghebbenden — op een grooten steen gebeiteld, die ter plaatse werd opgesteld, en ten slotte in een stel bronzen of koperen platen gegraveerd. Van deze steenen en platen zijn er tientallen gevonden en moeten er nog veel meer geweest zijn, gezien het feit, dat er onder al deze tientallen nog maar betrekkelijk weinige werden aangetroffen, die dezelfde oorkonde bevatten. In sommige gevallen is men erin geslaagd te weten te komen op welke heiligdommen, tjañdi's of andere zaken deze oorkonden betrekking hebben, hoewel de inmiddels gewijzigde namen van dorpen en bouwwerken daarbij vele moeilijkheden in den weg hebben gelegd. Gezien het feit, dat dergelijke heiligdommen de bijzettingmonumenten van vorsten waren, hebben deze documenten dus een groote historische waarde.

Voor den inhoud der in onze collectie aanwezige stukken zij naar de daaraan elders gewijde studies verwezen.

Over de laatste serie, die der bouwfragmenten (D), kunnen wij kort zijn. Ook hier is geen sprake geweest van eenig opzettelijk verzamelen, zoodat men er voornamelijk stukken vindt van op Mangkoenagârāsch gebied gelegen tjañdi's,

¹⁾ In de wajang-wong ziet men soms dergelijke penningen, doch dan zeer groote, aan een snoer om den hals der pānākawans hangen. (Zie Cultuurgesch. van Java in beeld fig. 244) Ook dit wijst erop, dat zij als amuletten werden gedragen. Ook het gebruik van de in bouw gelijkwaardige Chineesche duiten (kē-pēngs) op Bali, waaruit men somwijlen tweedimensionale godenbeelden (ramboet sēdana) maakt, wijst in deze richting. Ook offermandjes (tēhēnan) en tempelhangers (salangs) versiert men daarmede.

²⁾ Onderzoek in de collectie van het Bat. Genootschap bracht aan het licht, dat no. C1124 (fig. 57.) een onderdeel is van een op een houten steel gemonteerd staatsievoorwerp, waarschijnlijk een lotusspruit voorstellend. Dat voorwerp zou echter ook de versierde knop van een zwaard of ander staatsiewapen kunnen zijn.

welke tengevolge van werkzaamheden ter plaatse gevaar liepen geheel verloren te raken. Wij vinden hier onder meer fragmenten van de tjañdi's bij Noesoekan uit het Bandjirkanaal.

D 1, 2.

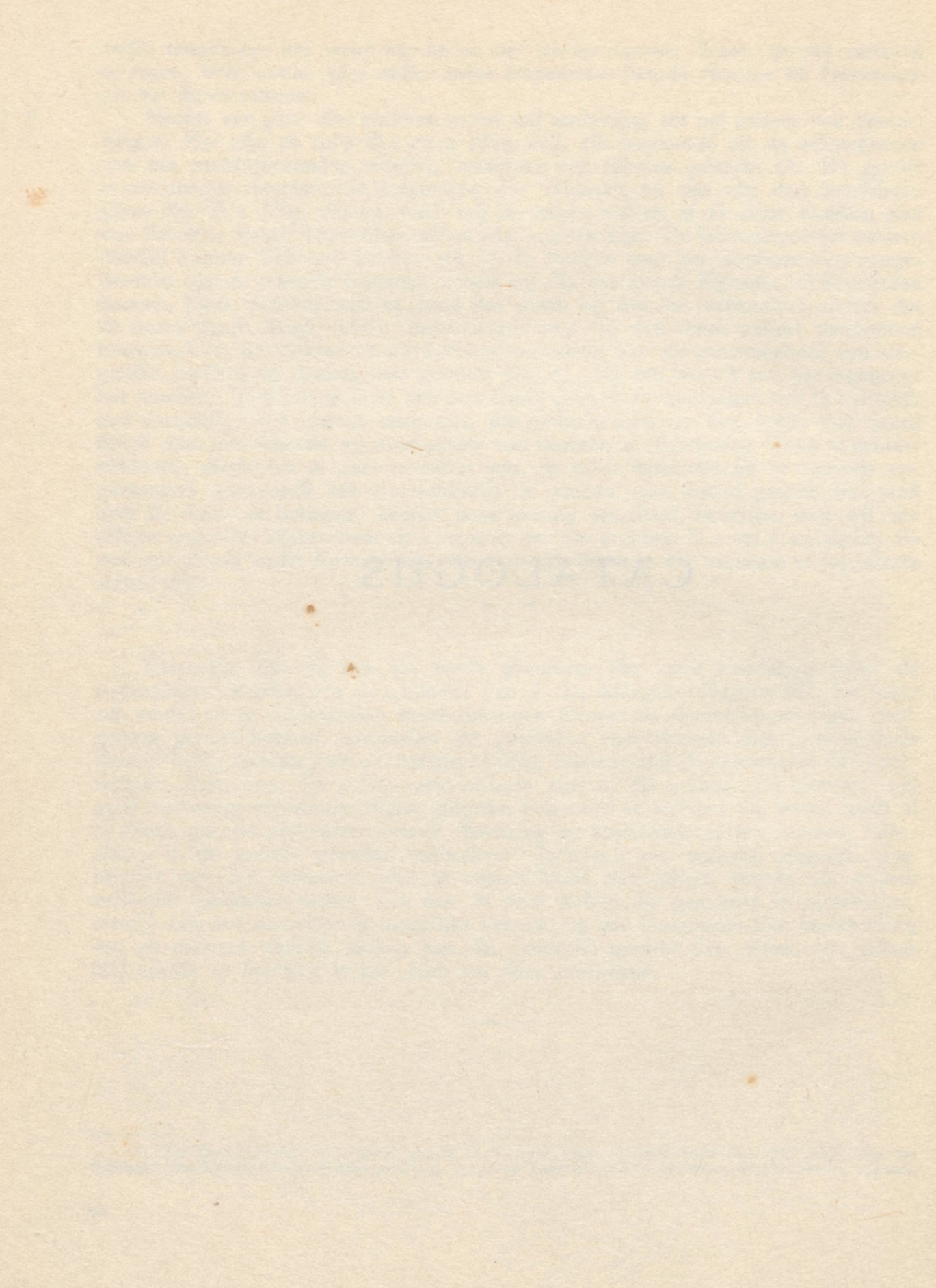
Slechts een paar dier stukken geven mij aanleiding tot het maken van opmerkingen. Het zijn de no's D 1 en 2 (Fig. 20), elk bestaande uit de achterpooten van een rechtopstaanden singha, waarvoor een rākṣasa gehurkt zit. De groote overeenkomst tusschen de bewerking der rākṣasa's en die van den prachtigen Ćiwa No. B 1 (Fig. 18,19) deed mij de vraag stellen of al deze stukken niet van dezelfde tjañdi Noesoekan afkomstig kunnen zijn. De leeuwenpooten zouden daarbij kunnen behoord hebben tot op de hoeken van het soubasement aangebrachte, groote staande leeuwen, zooals wij die van tjañdi Ngawèn bij Moentilan kennen. Deze veronderstelling deed ten slotte bij mij het vermoeden rijzen, dat de naam tjañdi Singā, welke zooals men weet bij een thans geheel verdwenen bouwwerk in de vlakte van Sārāgēdoeg behoorde, aan de aanwezigheid van dergelijke stukken te danken kan geweest zijn.¹⁾ Bij een bezoek aan het tegenover het landhuis Tandjoeng Tirtā aan den Opak gelegen Grimbiangan trof ik namelijk een dergelijk, doch kleiner stuk aan, dat wellicht daar op den tocht van tjañdi Singā naar de bekende verzamelplaats van beelden te Tandjoeng Tirtā is achtergebleven, omdat het te zeer verminkt was om in de keurcollectie te worden opgenomen; men heeft het waarschijnlijk de moeite niet waard geacht het stuk over de rivier te brengen. Mocht deze gissing waarheid bevatten, dan wil dat echter nog niets zeggen over de herkomst van de stukken D 1 en 2 aangezien die van een geheel ander formaat zijn dan bedoeld, thans in het museum te Jogjakarta staand stuk.

* * *

Hiermede zijn wij aan het einde gekomen van onze wandeling langs de voornaamste stukken uit de collectie van Z. H. Mangkoe Nagoro VII. De lezer zal, onder meer, stijlkundige beschouwingen zoowel als dateeringspogingen vaak genoeg gemist hebben, aangezien de gemaakte opmerkingen zich grootendeels slechts bezig hielden met de oorspronkelijke bestemming en beteekenis der voorwerpen. Voor hen, die geen vreemdelingen zijn op dit gebied, zal hiervoor wel geen uitvoerige verontschuldiging gegeven behoeven te worden. Zij weten maar al te goed, dat de gegevens, waaruit dateering en stijlcritiek putten moeten, vooralsnog in de meeste gevallen ontbreken. Eerst een zoo volledig mogelijke publicatie van het materiaal, dat in verschillende particuliere zoowel als andere collecties gevonden wordt, kan ons in staat stellen die gegevens te verzamelen, terwijl een zoo nauwkeurig mogelijke benadering der oorspronkelijke bestemming van de stukken daarbij helpen kan. In beiderlei opzicht den stand van zaken iets verder te brengen is het doel van deze publicatie.

¹⁾ Zie Oudh. Rapp. 1911, plaat 173 en O. V. 1927, plaat 13 (voor Ngawèn); voor tjañdi Singā zie IJZERMANN, Beschrijving der oudheden enz. pag. 117, waar Junghuhn wordt geciteerd, die de leeuwen nog zag.

CATALOGUS

I N H O U D.

A.	Beelden van metaal	A1 — A47
B.	Beelden van steen	B1 — B29
C.	Gebruiksvoorwerpen van metaal	C1 — C1138
a.	Lampen	C1 — C24
b.	Priesterschalen	C25 — C64
c.	Priesterschellen	C65 — C111
d.	Hangklokken	C112 — C160
e.	Wierookbranders	C161 — C167
f.	Wijwatervaatwerk	C168 — C194
g.	Vaatwerk van onbekende bestemming	C195 — C212
h.	Scheppers	C213 — C218
i.	Spiegels	C219 — C282
j.	Buddhistische attributen.	C283 — C292
k.	Ringen en banden	C293 — C771
A.	Gesloten ringen	C293 — C446
a.	rond, met gravure of relief	C293 — C305
b.	rond, met steen	C306 — C310
c.	rond, met insnoeringen	C311 — C322
d.	rond, door zegelplaat onderbroken	C323 — C342
e.	rond, door steen onderbroken	C343 — C348
f.	met schouders en horizontale sierplaat	C349 — C363
g.	idem, sierplaat op hals	C364 — C369
h.	als type f, met steen	C370 — C377
i.	idem, met insnoeringen	C378 — C383
j.	als type g, met steen	C384 — C389
k.	als type f, met schuitvormige zegelplaat.	C390 — C399
l.	als type f, met lotuskussen	C400 — C407
m.	als type f, met ronde zegelplaat	C408 — C415
n.	varia	C416 — C446
B.	Open ringen en hangers.	C447 — C742
a.	ringvormig, symetrisch	C447 — C491
b.	kussenvormig, verdubbeld	C492 — C521
c.	ringvormig, eenzijdig symetrisch, opening in de as	C522 — C552
d.	ringvormig, asymetrisch	C553 — C574
e.	idem, met haak (hanger)	C575 — C607
f.	hangers	C608 — C647
g.	ringvormig, rond, klein, met haaks opgezet sierstuk	C648 — C683
h.	ringvormig, met schouders, klein, met haaks opgezet sierstuk	C684 — C718
i.	ringvormig, rond, opgezet sierstuk aan beide zijden uitstekend	C719 — C742
C.	Arm- en enkelbanden	C743 — C750
D.	Kettingen	C751 — C771
l.	Andere lijfsieraden	C772 — C830
m.	Munten en penningen	C831 — C1109
n.	Diversen.	C1110 — C1138
A.	voor ritueel gebruik	C1110 — C1113
B.	sierstukken	C1114 — C1128
C.	oorkonden	C1129 — C1135
D.	van onbekende bestemming	C1136 — C1138
D.	Bouwfragmenten en voorwerpen van terracotta	D1 — D31

A. Beelden van metaal. ¹⁾

A1. Buddha, staande. 2-armig, rechterhand in witarka-mudrā vooruitgestoken, in de linkerhand de slip van de monnikspij houdende, welke den linkerschouder bedekt en den rechter-schouder ontbloot laat, zich zeer eng aan het lichaam aansluitende, zoodat de vormen daarvan goed te zien zijn. Lage uṣṇīṣa, geen ūrṇā, langgerekte ooren, gelukspluimen in den hals. Achter den rug overblijfselen van een ringvormige prabhāmaṇḍala. Geen lotuskussen of voetstuk. Brons met recent verguldsel. Hoog 12 cm. Foto O.D. 8753. (Çākyamuni) ²⁾

A2. ³⁾ Maṇḍala, bestaande uit een zittende buddha en links en rechts van dezen op hetzelfde onderstuk een zittende bodhisattwa. Het gezamenlijke onderstuk is langwerpig rechthoekig, van voet en kroonlijst voorzien en op de vier hoeken door een zittenden leeuw gesierd. Lengte van het onderstuk 19 cm. De drie nisvormige, van vlammenrand voorziene achterstukken zijn op één band bevestigd, welke middels twee tongen aan de binnenzijde van het voetstuk in beugels is vastgezet. ⁴⁾ Totale hoogte van onderstuk plus middelste achterstuk 12 cm. ⁵⁾ De drie figuren zijn:

a. Buddha, in wajrāsana zittende op een ovaal lotuskussen. Uṣṇīṣa, gerekte ooren, slip van de monnikspij over den linkerschouder. Rechterhand in wara-mudrā, linkerhand in dhyāni-mudrā. Hoogte beeld 6 cm., beeld plus lotuskussen 7.5 cm. (Çākyamuni) ⁶⁾

b. Bodhisattwa, aan de rechterzijde van a. in paryangkāsana gezeten op een ovaal lotuskussen. 2-armig, de rechterhand in wara-mudrā, de linkerhand naar links gestrekt en een vanuit het lotuskussen ontspruitende lotusstengel houdende, waarvan de bloem is afgebroken. Hoofd naar rechts gebogen. Haartooi in tressen opgemaakt en een dhyāni-buddha bevattende (Amitābha). Geen oorhangers, doch halssieraad, priesterband ⁷⁾ (geen upawīta), boven- en onderarmbanden, kain, enkelringen. Hoogte als a. (Padmapāṇi) ⁸⁾

c. Bodhisattwa, aan de linkerzijde van a. in paryangkāsana gezeten op een ovaal lotuskussen. 2-armig, de rechterhand afgebroken, doch, naar de houding van den arm te oordeelen, oorspronkelijk in witarka-mudrā, de linkerhand een lotusstengel met utpala, waarop een kogeltje ⁹⁾, houdende. Hoofd naar links gebogen, kroon, oorhangers, halssieraad, upawīta, udarabandha, boven- en onderarmbanden, kain, enkelringen. Hoogte als a. (Ratnapāṇi?) ¹⁰⁾

Het geheele stel van brons met blauwgroen patina. Chattra's der achterstukken afgebroken ¹¹⁾. Van Bantoel. FIGUUR 1.

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Hoewel ik de mogelijkheid niet uitgesloten acht, dat deze figuur een afbeelding van een van Buddha's voorgangers zou zijn, met name van Dīpaṃkara, acht ik de kans grooter dat het een Çākyamuni is. Men vergelijkte de sterk overeenkomende Leidsche figuur 2463, afbeelding bij WITH, Java: pl. 86 en BERNET KEMPERS, Nālandā: pl. 26, alsmede de figuur bij HEINE GELDERN, Weenen: pl. 2 (met hooger uṣṇīṣa).

³⁾ Zie de Inleiding.

⁴⁾ De tongen gaan door twee spleetvormige openingen in het bovenvlak.

⁵⁾ De beide buitenste achterstukken zijn eenige millimeters lager, waarschijnlijk in overeenstemming met het verschil in rang der daarvoor gezeten figuren.

⁶⁾ Ware dit beeldje afzonderlijk gevonden, zoo zou het ongetwijfeld voor een Ratnasambhawa gehouden zijn. In een trits dienen wij er echter wel in de eerste plaats een Çākyamuni in te zien. Zie de Inleiding.

⁷⁾ Zie de opmerking omtrent dit onderdeel in de Inleiding (pag. 17).

⁸⁾ Hoewel het eigenlijke attriboot, de padma, is afgebroken, geloof ik toch dat wij op grond van het voorkomen van de figuur in den haartooi tot deze determinatie mogen besluiten.

⁹⁾ Het is denkbaar dat de op de utpala liggende kogel niet een ratna, doch het aanhechtsel van een afgebroken wajra kan zijn. Staande wajra's komen weliswaar voor, doch zijn zeldzaam.

¹⁰⁾ Zie voor de determinatie van deze figuur de Inleiding.

¹¹⁾ Het is merkwaardig dat, terwijl bij de achterstukken van a en c sporen van de aanhechting van een chattra duidelijk te zien zijn, de overeenkomstige plaats bij b volkomen glad is.

A3. Buddha, in wajrāsana gezeten, zonder lotuskussen of voetstuk. 2-armig, rechterhand in wara-mudrā, linkerhand in dhyāni-mudrā. Uṣṇīṣa, geen ūrṇā, rechterschouder ontbloot. Goud. Hoog 4 cm. Foto O. D. 8767, 8768. (Ratnasambhawa) ¹⁾

A4. Buddha, in wajrāsana gezeten, zonder lotuskussen of voetstuk. 2-armig, rechterhand in bhūmisparça-mudrā, linkerhand in dhyāni-mudrā, waarin een kleedslip gehouden wordt. Zeer hooge uṣṇīṣa, geen ūrṇā, ringvormige prabhāmaṇḍala voor de helft afgebroken, kleed over den linkerschouder. Zilver. Hoog 5 cm. (Akṣobhya)

A5. Buddha, in wajrāsana op een kussen gezeten, zonder lotus of voetstuk. 2-armig, rechterhand in bhūmisparça-mudrā, linkerhand in dhyāni-mudrā. Uṣṇīṣa, ūrṇā door breuk onzichtbaar, gerekte ooren, geluosplooien, rechterschouder ontbloot. In rug en achterhoofd een gat, waarschijnlijk om er een prabhāmaṇḍala in te bevestigen. Brons met zwart patina en sporen van zwaar verguldsel. Door ruil verkregen uit de collectie van het Museum te Batavia (aldaar No. 5853). Hoog 15 cm. Foto O. D. 8753. (Akṣobhya)

A6. Buddha, in wajrāsana gezeten op een lotus ²⁾, welke zich op een stengel boven het thans ontbrekende voetstuk heeft verheven, tegen een van boven rond verloopend, van parelrand en antefixen voorzien achterstuk, dat ter hoogte van den lotusstengel open is en aan de achterzijde een van de buddhistische geloofsbelijdenis voorzien zegel draagt ³⁾. 2-armig, rechterhand in bhūmisparça-mudrā, linkerhand in dhyāni-mudrā. Uṣṇīṣa, ūrṇā. Brons met blauwgrijs patina. Hoog 10.5 cm., beeld 5 cm. Van Simāsālā, Wānāgiri. (Akṣobhya) ⁴⁾ FIGUUR 2.

A7. Buddha, in wajrāsana gezeten zonder lotuskussen of voetstuk. 2-armig, rechterhand en linkerhand in dhyāni-mudrā in den schoot. Uṣṇīṣa, geen ūrṇā, rechterschouder ontbloot. Tegen den rug sporen van een prabhāmaṇḍala, die geheel is weggebroken, doch uit een eenvoudigen ring heeft bestaan. Brons met zwartgroen patina. Hoog 9 cm. Foto O. D. 8753. (Amitābha)

A8. Buddha, in wajrāsana gezeten op een ovaal lotuskussen, dat op een rechthoekig voetstuk zonder kroonlijst ligt. Tegen een nīsvormig achterstuk, van vlammenrand voorzien en door een chattra bekroond, welke een zeer hooge ratna draagt. 2-armig, rechterhand en linkerhand in dhyāni-mudrā in den schoot, met de duimen tegen elkaar. Brons met blauwgroen patina, zeer verweerd. Hoog 13 cm., beeld 4.5 cm. Van Bantoel. (Amitābha)

A9. Buddha, in wajrāsana gezeten op een ovaal lotuskussen, dat op een rechthoekig voetstuk met voet en kroonlijst ligt. 2-armig, rechterhand in abhaya-mudrā vooruitgestoken (vingers afgebroken), linkerhand in dhyāni-mudrā in den schoot. Uṣṇīṣa, geen ūrṇā, gerekte ooren, rechterschouder ontbloot. Tegen den rug sporen van een ringvormige prabhāmaṇḍala, in den bovenkant van het voetstuk aan de achterzijde een gat, waardoor de tong van een achterstuk diende geschoven te worden. Brons met zwart patina. Hoog 12 cm., beeld 8 cm. Foto O. D. 8754. (Amoghasiddha)

A10. Buddha, in wajrāsana gezeten op een ovaal lotuskussen, dat op een rechthoekig voetstuk zonder kroonlijst ligt. Tegen een nīsvormig achterstuk, van vlammenrand voorzien en door een chattra bekroond, welke een ratna draagt. 2-armig, rechterhand in abhaya-mudrā vooruitgestoken, linkerhand in dhyāni-mudrā in den schoot. Uṣṇīṣa. Brons met blauwgroen patina, zeer verweerd, sporen van verguldsel. Hoog 13 cm., beeld 6 cm. Van Bantoel. (Amoghasiddha)

A11. Buddha, in wajrāsana gezeten op een ovaal lotuskussen, dat op een rechthoekig voetstuk ligt, van voetlijsten, kroonlijst met antefixen op de hoeken en in het midden der zijden voorzien, terwijl de wanden daarvan à jour bewerkt zijn en tusschen de hoekpilasters nog twee smallere pilasters en een daartusschen geplaatst, van vier ronde gaten voorzien bloemmotief bevatten. Achterstuk (troonleuning) afgebroken, doch achter het achterhoofd een uivormige prabhāmaṇḍala. 2-armig, beide handen elkaar voor de borst in de dhvaja-mudrā omvattend (rechterhand om en over de linkerhand). Zeer hooge uṣṇīṣa, ūrṇā, gerekte ooren, geluosplooien, geplooid kleedslip over den linkerschouder, rechterschouder ontbloot, kleedslip

¹⁾ Het modelé van dit beeldje is gebrekkig, zoodat ik geen zekerheid heb inzake de rechterhand. Mocht wat door mij voor een duim gehouden wordt een mislukte pink zijn, dan wordt het van een Ratnasambhawa tot een Akṣobhya.

²⁾ Waarvan alleen de bloembodem over is; alle bloembladen zijn weggebroken.

³⁾ Het schrift is een sterk naar voren hellend prae-nāgarī, op de eerste letters na door afslijting onleesbaar.

⁴⁾ Zie de Inleiding.

tusschen de beenen op het lotuskussen vallend. Brons met blauwgroen patina. Hoog 14.5 cm., beeld 8 cm. Foto O. D. 8752. (Wairocana) ¹⁾

A12. Buddha, in wajrāsana gezeten op een rond lotuskussen, dat op een vierkant voetstuk ²⁾ zonder kroonlijst ligt. Achterstuk als troonleuning geprofileerd en van een spits toeloopende, nisvormige, met vlammenrand en makara-achtige uitloopers gesierde prabhāmaṇḍala voorzien. Chattra afgebroken. 2-armig, beide handen elkaar in dhvaja-mudrā omvattend. Hooge uṣṇīṣa, ūrṇā, gerekte ooren, geluusplooien, geplooid kleedslip over den linkerschouder, rechterschouder ontbloomt, kleedslip tusschen de beenen afhangend. Brons met zwartgroen patina. Hoog 12 cm., beeld 6 cm. (Wairocana)

A13. Bodhisattwa, staande, lotuskussen en voetstuk afgebroken. 2-armig, rechterhand in wara-mudrā, linkerhand in witarka-mudrā. Haartooi in tressen opgemaakt, tegen de voorzijde waarvan in een kleine nis een stūpa is aangebracht, diadeem met antefixen, horizontaal gedragen oorschelppringen, geen ūrṇā, geluusplooien, haarlokken over de schouders afhangend, halssieraad met bloemmotief, versierde boven-, gladde onderarmbanden, geen upawīta, priesterband, gordels om de heup met afhangende slippy, kain zonder patroon, geen enkelringen. Op den rug een beugel (voor chattra). Brons met bronskleurig patina. Hoog 25 cm. (Maitreya)

A14. ³⁾ Bodhisattwa, staande, bij de voeten afgebroken. 2-armig, rechterhand in wara-mudrā naar beneden gestrekt, linkerhand in witarka-mudrā naar voren gestrekt, welke tevens een vanaf de voeten langs het lichaam oprijzenden, tot aan de schouders reikenden lotusstengel houdt, welks bloem is afgebroken. Geen achterstuk of prabhāmaṇḍala, haartooi in tressen opgemaakt en met een Amitābha-beeldje aan de voorzijde gesierd, haarlokken in acht strengen op rug en schouders afhangend, diadeem met drie antefixen, horizontale oorschelppringen, halssieraad, geen upawīta, priesterband met diagonale banen, boven- en onderarmbanden, gordel met slippy en sluitstuk ⁴⁾, kain met een patroon, bestaande uit parallel loopende banden, waartusschen rijen van door punten omgeven kleine cirkels. Brons met zwartgroen patina. Hoog 12 cm. (Padmapāṇi) FIGUUR 3 EN 4.

A15. Bodhisattwa, staande, bij de voeten afgebroken. 2-armig, rechterhand in wara-mudrā, linkerhand den stengel van een lotus houdende, welke is afgebroken. Ringvormige prabhāmaṇḍala afgebroken. Haartooi in tressen opgemaakt, waarvoor een Amitābha-beeldje. Geen oorhangers; halssieraad, priesterband, boven- en onderarmbanden, gordels met slippy en lussen, kain. Op den rug afhangende haarkrullen en losse einden van den priesterband. Brons met koperkleurig patina. Hoog 10.5 cm. (Padmapāṇi)

A16. Bodhisattwa, staande op een rond lotuskussen op vierkant voetstuk zonder kroonlijst, tegen een ovaal achterstuk. Zeer verweerd. 2-armig, rechterhand afgebroken, linkerhand afgebroken, doch de padma van den in de linkerhand gehouden lotusstengel tegen het achterstuk gespaard gebleven. Ornaat onherkenbaar. Brons met kopergroen patina. Hoog 9.5 cm. (Padmapāṇi)

A17. Bodhisattwa, zittend in paryāṅkāśana zonder lotuskussen of achterstuk, ringvormige prabhāmaṇḍala tegen het achterhoofd bevestigd. 2-armig, rechterhand in wara-mudrā op de knie, linkerhand in witarka-mudrā vooruitgestoken. Haartooi in tressen opgemaakt met een Amitābha-beeldje in een nisje aan de voorzijde. Diadeem, oorhangers, haarkrullen op de schouders afhangend, halssieraad, priesterband, boven- en onderarmbanden, gordels, kain. Met een pin aan de onderzijde om ergens in te bevestigen. Goud. Hoog 5 cm., met pin 6 cm. (Avalokiteśvara) ⁵⁾ FIGUUR 6.

A18. Bodhisattwa, zittend in paryāṅkāśana op een ovaal lotuskussen, dat op een recht-hoekig voetstuk ligt. Geen achterstuk of prabhāmaṇḍala. 2-armig, rechterhand in wara-mudrā, linkerhand tot steun van het lichaam dienend en een lotusstengel houdend, waarvan de knop tegen den schouder rust. Haartooi in tressen opgemaakt en met een Amitābha-beeldje aan

¹⁾ Zie voor het ovale lotuskussen de Inleiding.

²⁾ In het voetstuk werd een slechts gedeeltelijk bewaard gebleven en slecht leesbare inscriptie gevonden op een gouden en een zilveren plaatje, waarschijnlijk een aan Wairocana toekomende spreuk bevattende. Zie hiervoor de Inleiding.

³⁾ Zie de Inleiding.

⁴⁾ Uit den gordel steekt aan de voorzijde, naar rechts hellend, een voorwerp, dat er zoowel als een door den gordel gehaalde slip als het heft van een wapen uitziet. Het laatste lijkt mij echter bij een beeldje als dit uitgesloten.

⁵⁾ Dit is dus de houding van den Avalokiteśvara van tjaṇḍi Měndoet, met dit verschil echter, dat het gouden beeldje niet in lalitāsana gezeten is, zooals in de Měndoet het geval is.

den voorkant. Diadeem, ūṇā, horizontale oorschelpringen, oorhangers, drie haarkrullen afhangend, halssieraad, priesterband, gordel, boven- en onderarmbanden, kain. Zilver. Het voetstuk is grotendeels vergaan. Hoog 8 cm. Van Bantoel. (Padmapāṇi) FIGUUR 8.

A19. Bodhisattwa, in paryangkāsana zittende op een ovaal lotuskussen, dat op een rechthoekig voetstuk met kroonlijst ligt, tegen een nisvormig van vlammenrand voorzien achterstuk, door een chattra met ratna bekroond. 2-armig, rechterhand in wara-mudrā, linkerhand een langgesteelde padma houdende, waarop een boek gelegen is. Ornaat door verwerking niet geheel meer te herkennen. Brons met blauwgroen patina. Hoog 11 cm., beeld 5.5 cm. Van Bantoel. (Padmapāṇi ?) ¹⁾

A20. Bodhisattwa, in lalitāsana zittende op de voorste helft van een ovaal lotuskussen zonder voetstuk of achterstuk. Ringvormige prabhāmaṇḍala afgebroken. 2-armig, rechterhand in wara-mudrā, linkerhand, waarop gesteund wordt, een lotusstengel houdend, die aan de onderzijde van het lotuskussen ontspruit, doch waarvan de bloem is afgebroken. Haartooi in tressen opgemaakt met Amitābha-beeldje, haarkrullen op den rug afhangend, diadeem, oorhangers, halssieraad, priesterband, gordels, kain, boven- en onderarmbanden, afhangende voet op een afzonderlijken lotus. Brons met olijfgroen patina. Hoog 9 cm., beeld 6.5 cm. (Padmapāṇi) ²⁾ FIGUUR 5.

A21. Bodhisattwa, zittend in lalitāsana met opgetrokken rechterbeen (chinese zitwijze) op ovaal lotuskussen, dat op een rechthoekig voetstuk ligt, van voet en kroonlijst voorzien en aan de zijden à jour bewerkt, een en ander tegen een nisvormig achterstuk met vlammenrand. 4-armig, rechts-voor afgebroken, links-voor met ratna in de handpalm, rechts-achter het hoofd ondersteunend, links-achter pustaka. Om de rechter-achterhand is de akṣamālā gewonden. Haartooi in tressen opgemaakt met Amitābha-beeldje, vier op de schouders afvallende haarkrullen, diadeem, gerekte ooren met horizontaal gedragen oorschelpringen, halssnoer, priesterband, boven- en onderarmbanden, de bovenste met antefixen, de onderste met parelrand, kain. Chattra afgebroken. Brons met zeegroen patina. Hoog 13.5 cm., beeld 8.5 cm. Foto O. D. 8752. (Awalokiteśvara) ³⁾

A22. Bodhisattwa, zittend in lalitāsana met opgetrokken rechterbeen op ovaal lotuskussen, dat op een rechthoekig voetstuk met voet en kroonlijst ligt, een en ander tegen een nisvormig, van vlammenrand voorzien en door een groote chattra bekroond achterstuk. 4-armig, rechts-voor afgebroken, links-voor in de gesloten, ter hoogte van de maagstreek gebrachte hand een ratna houdend, rechts-achter het hoofd ondersteunend (akṣamālā om de hand gewonden), links-achter pustaka. Haartooi in tressen opgemaakt en met Amitābha-beeldje (?), diadeem, haarkrullen op de schouders, halssieraad, priesterband, boven- en onderarmbanden, kain. Brons met zwart patina, sporen van verguldsel. Hoog 9 cm., beeld 5 cm. Foto O. D. 8763. (Awalokiteśvara) ⁴⁾

A23. Bodhisattwa, zittend in paryangkāsana zonder lotuskussen of voetstuk, achterstuk of prabhāmaṇḍala. 2-armig, rechterhand op de rechterknie een staafvormige wajra dragend, op de linkerhand steunend, terwijl een lotusstengel langs den het lichaam steunenden linkerarm oprijst, welks bloem thans ontbreekt. Makuṭa met bloem-antefixen en (afgebroken) ratna-knop ⁵⁾, haar in vier strengen langs de schouders vallend, haarlint op den rug afhangend, oorhangers in bloemvorm, halssieraad, upawīta met bloemvormig sluitstuk, boven- en onderarmbanden, gordels met slippes, kain, enkelringen. Zilver. Hoog 6 cm. (Wajrapāṇi) ⁶⁾ FIGUUR 7.

A24. Bodhisattwa, in paryangkāsana gezeten op een ovaal lotuskussen zonder voetstuk, achterstuk en schijfvormige prabhāmaṇḍala weggebroken. 2-armig, rechterhand in wara-mudrā, linkerhand in witarka-mudrā op de knieën rustende. Haartressentooi met onherkenbare verhevenheid aan de voorzijde, diadeem, oorhangers, halssieraad, geen upawīta of priesterband,

¹⁾ Voor het boek op de padma zie de Inleiding.

²⁾ Zie de Inleiding.

³⁾ Vergelijk in het bijzonder HEINE GELDERN, Weenen: pl. 9, waar de linker-achterhand een kamaṇḍalu draagt, die op een lotusbloem is geplaatst. Vgl. ook Nederl. Indië Oud en Nieuw III, 383 vlgg. fig. 8/9. Ibidem Jaarboek 1935 afb. 4. Ibidem XIV 314 vlgg. afb. 1 en 3.

⁴⁾ Zie voorgaand nummer.

⁵⁾ Op het voorhoofd bevindt zich dáár, waar men gemeenlijk de ūṇā aantreft, een huidplooi, ongeveer in de gedaante van een derde oog.

⁶⁾ De wajra, welke deze Wajrapāṇi in zijn rechterhand draagt, komt overeen met die, welke deze figuur aan den buitenwand van tjaṇḍi Mendoet vertoont. Zie hiervoor KROM in Bijdragen 74 (1918) plaat tegenover pag. 419 onder no. 5. Het is de staafvorm, in tegenstelling tot den op Java algemeen gebruikelijken vorm met tweemaal vijf punten.

gladde boven- en onderarmbanden, kain. Brons met zwart patina. Hoog 7 cm. Foto O. D. 8763. (Naam onbekend) ¹⁾ FIGUUR 10.

A25. Bodhisattwa, staande zonder lotuskussen of voetstuk, zeer verweerd. 2-armig, beide handen afgebroken, ringvormige prabhāmaṇḍala afgebroken. Brons met zwart patina. Hoog 10 cm. (Naam onbekend)

A26. Bodhisattwa, zittende in sukhāsana op een ovaal lotuskussen zonder voetstuk of achterstuk. 2-armig, rechterhand afgebroken, doch eenmaal voor het middel gehouden, linkerhand in de zijde gezet. Sterk afgesleten haartooi in tressen opgemaakt met een voorwerp aan de voorzijde, waarin niets te herkennen is, diadeem, oorhangers, halssieraad, upawīta, boven- en onderarmbanden, gordels, kain met patroon, enkelringen, linkervoet op een kleine lotusbloem geplaatst. Brons, zeer sterk afgesleten. Hoog 9 cm. Van Bantoel. (Naam onbekend) ²⁾

A27. Bodhisattwa, zittende in lalitāsana met opgetrokken rechterbeen op een ovaal lotuskussen zonder voetstuk of achterstuk. 2-armig, rechterhand met geopende palm voor het middel, linkerhand op de linkerdijs, een lotusstengel houdende, welks bloem is afgebroken. Makuṭa met ratna, oorhangers, twee haarkrullen op schouders en rug afhangend, halssieraden, upawīta als halssieraad over beide schouders gedragen, udarabandha, boven- en onderarmbanden, gordels, geheel opgeschorte kain, enkelringen. Brons met zwart patina. Hoog 15 cm. Van Plaosan. (Naam onbekend) ³⁾ FIGUUR 9.

A28. Tārā, bestaande uit twee misschien niet bij elkaar behorende, op elkaar gesoldeerde gedeelten :

a. bovengedeelte tot heup: 2-armig, beide handen afgebroken. Makuṭa, met ratna en antefixen versierd, waartegen een ovale, spits toeloopende, schijfvormige prabhāmaṇḍala is bevestigd, ūṇā, afhangende haarkrullen, halssieraad, oorhangers, vrouwen-upawīta, boven- en tusschenarmbanden, de eerste van antefixen voorzien, de laatste met parelrand.

b. benedengedeelte tot middel: paryangkāsana op een ovaal lotuskussen, parel-upawīta, enkelringen met parelrand, kain met bloemmotief.

De beide gedeelten behoorden misschien tot twee beeldjes uit dezelfde serie of maṇḍala, aangezien het ornaat van a. en b. groote overeenkomst vertoont en zich kenmerkt door het bezit van kleine, waarschijnlijk edelsteen voorstellende kogeltjes ter versiering. Totale hoogte der beide aaneengevoegde gedeelten 12 cm., beeld 10 cm. Brons met olijfgroen patina ⁴⁾. Foto O.D. 8755. (Naam onbekend) FIGUUR 11.

A29. Tārā, zonder lotuskussen in paryangkāsana op een rechthoekig voetstuk zonder kroonlijst zittende. 2-armig, rechterhand in wara-mudrā, linkerhand een afgebroken lotusstengel houdend. Haartooi met spiralen terzijde, diadeem, ratna op den top van den haartooi, bloemvormige oorhangers en horizontale oorschelpringen, gelukspluimen, halssieraad, haarkrullen op de schouders neervallend, boven- en onderarmbanden, gordels, kain. Sporen van een cirkelvormige prabhāmaṇḍala achter het hoofd. Gelaat beschadigd. Brons. Hoog 11.5 cm. Van Bantoel. (Cṛyāma-tārā ?) ⁵⁾

A30. Tārā, zittende in paryangkāsana op een ovaal lotuskussen zonder voetstuk. 4-armig, alle afgebroken. Zeer afgesleten. Brons met koperkleurig patina. Hoog 7 cm., beeld 6.5 cm. (Naam onbekend)

A31. Tārā, zittende in paryangkāsana op een ovaal lotuskussen, dat op een rechthoekig voetstuk ligt en van een juweelvormig achterstuk voorzien is, van profileering en vlammenrand voorzien. Chattra afgebroken. 6-armig, waarvan slechts de rechtervoorhand in wara-mudrā en de rechter achterste hand met akṣamālā over is gebleven. Kroon met diadeem en antefixen, afhangende haarkrullen, oorhangers, halssieraad, priesterband, geen upawīta, boven- en onderarmbanden, kain. Brons met bruingroen patina. Hoog 13.5 cm., beeld 8 cm. (Cundā ?) ⁶⁾

A32. Tārā, zittende in paryangkāsana op een ovaal lotuskussen, dat op een van kroonlijst en voet voorzien rechthoekig voetstuk ligt, welks wanden aan drie zijden met twee elkaar snijdende cirkelfiguren doorbroken zijn. Tegen een prabhāmaṇḍala in cirkelvorm, van vlammenrand voorzien, met chattra bekroond en in kruisvorm opengewerkt. 8-armig, alle attributen door sterke verweering onherkenbaar. Kroon, diadeem, oorhangers, halssieraad. Brons met zwart patina. Hoog 14 cm., beeld 7 cm. (Naam onbekend)

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Zie de Inleiding.

³⁾ Zie de Inleiding.

⁴⁾ Zie de Inleiding.

⁵⁾ Zie de Inleiding.

⁶⁾ Zie de Inleiding.

A33. Dewa, zittende in lalitāsana zonder lotuskussen of voetstuk. 2-armig, de rechterhand een ɕangkha, de linkerhand een beurs dragende. Makuṭa, pareltressen onder het diadeem, halsketting, oorhangers, upawīta, udarabandha, boven- en onderarmbanden, kain, enkelringen. Zilver. Hoog 5 cm. Foto O.D. 8766. (Kuwera) ¹⁾

A34. Dewa, zittende in lalitāsana op een rond plat kussen zonder lotus, dat op een rechthoekig voetstuk zonder kroonlijst ligt. Aan de voorzijde van het voetstuk staan zes juweelpotten, terwijl de rechtervoet op een omgevallen zevende exemplaar steunt en links en rechts van het achterstuk een achtste en negende juweelpot is opgesteld. Het achterstuk bestaat uit een vierkant hoofddeel met profileering en makara-achtige uitsteeksels aan de bovenzijde met een daarop geplaatste prabhāmaṇḍala, voorzien van parellijst en vlammen. Daarboven een chattra met ratna. De god heeft een makuṭa, oorhangers, halssieraad, bovenarmbanden, kain en is 2-armig, waarvan de rechterhand in wara-mudrā de citroen houdt, de linker de nakula-beurs. In het onderstuk is een opgevouwen en tot een geheel samengeroeeste langwerpige bronzen strook vastgehecht, waarschijnlijk van de buddhistische geloofsbelijdenis voorzien. Zilver. Hoog 9 cm., beeld 4 cm. (Kuwera)

A35. Dewa, zittende in lalitāsana op een ovaal lotuskussen, dat op een rechthoekig voetstuk ligt, aan de voorzijde waarvan 3, aan elk der zijkanten 1 juweelpot zijn geplaatst, terwijl de afhangende voet op twee omgevallen juweelpotten rust en ten slotte een juweelpot is aangebracht onder elk der pilasters van de troonleuning, welke vierkant oprijst en van een ovale prabhāmaṇḍala is voorzien, een en ander omgeven door een vlammenrand. 2-armig, rechterhand een citroen houdende, linkerhand de beurs omvattend, waaruit pearsnoeren te voorschijn komen. Makuṭa, oorhangers, halssieraad, upawīta van utpala's gemaakt, udarabandha, boven- en onderarmbanden, kain, enkelringen. Brons met zwart patina. Hoog 9 cm., beeld 5 cm. (Kuwera)

A36. Dewa, zittende in lalitāsana op een rond lotuskussen, dat op een vierkant voetstuk zonder kroonlijst ligt. 2-armig, rechterhand in wara-houding een bloem (?) houdende ²⁾, linkerhand met de beurs. Makuṭa met ratna, oorhangers, halssieraad, upawīta, udarabandha, boven- en onderarmbanden, kain, enkelringen. Brons met olijfgroen patina. Hoog 10.5 cm., beeld 6 cm. (Kuwera)

A37. Dewa, zittende in lalitāsana zonder lotuskussen of voetstuk. 2-armig, rechterhand met citroen, linkerhand met beurs. Kroon met antefixen, rechts mannelijk, links vrouwelijk oorsieraad, halssieraad, vrouwen-upawīta, udarabandha, boven- en onderarmbanden, kain, enkelringen. Brons met grijsgroen patina. Hoog 7 cm. Foto O. D. 8763. (Kuwera)

A38. Dewa, staande zonder lotuskussen of voetstuk. 2-armig, rechterhand verminkt, linkerhand de kamaṇḍalu houdende. Haartooi in tressen opgemaakt, met schedel en maansikkel. Zeer verveerd, ornaat onduidelijk. Brons met bruinroen patina. Hoog 10 cm. (Çiwa)

A39. Dewa, staande zonder lotuskussen of voetstuk en achterstuk. Onder de voeten uitsteeksels om het beeld ergens in te bevestigen. 2-armig, rechterhand houdt een platte wielvelg voor den schouder (akṣamālā), linkerhand vooruitgestrekt met een opening in de gesloten vuist, waarschijnlijk om er een staf door te steken. Ringvormige prabhāmaṇḍala afgebroken. Haartooi in tressen opgemaakt, diadeem, geen oorkingen of hangers, halssieraad, boven- en onderarmbanden, gordels, geen upawīta, kain. Brons met zwart patina. Hoog 11 cm., met uitsteeksels 13 cm. (Çiwa?) ³⁾

A40. Dewa, staande zonder lotuskussen of voetstuk. 4-armig, rechts-voor een horizontaal gehouden schijf (cakra) dragend, links-voor een lotus op steel, rechts-achter de akṣamālā dragend, links-achter de ɕangkha. Makuṭa met ratna, bloemvormige oorhangers, horizontale oorschelpelingen, haarkrullen op rug en schouders afhangend, halssieraad, upawīta, boven- en onderarmbanden, drie gordels met afhangende slippers, enkelringen, broek. Brons met grijsroen patina. Hoog 22 cm. (Wiṣṇu?) ⁴⁾

¹⁾ Merkwaardig is de ɕangkha in de rechterhand in stede van de citroen. De ɕangkha vindt men ook elders: zie Bijdragen 60 (1907): 136; HEINE GELDERN, Weenen pl. 15; Oudh. Rapp. 1912: 61; Maandbl. Beeld. Kunst. 1935, afb. 19, terwijl in Ned. Ind. O en N., I: 385, 392 een Kuwera met een cakra in de rechter-achterhand voorkomt. Blijkbaar kwam de identificatie van Kuwera met Wiṣṇu meerdere malen voor.

²⁾ Men mag vermoeden dat deze bloem een verminkte citroen is.

³⁾ Zie de Inleiding.

⁴⁾ Daar dit beeldje allermint den indruk maakt onecht te zijn, niettemin de cakra in een der voorhanden draagt, dien ik dit laatste bij no. A26 der collectie Resink-Wilkens als aanduiding van een mogelijke onechtheid te laten vervallen. Zie de Inleiding.

A41. Dewī, staande, bij de voeten afgebroken. 2-armig, rechterhand vooruitgestrekt met een knop of vrucht, linkerhand idem, een spiegel houdende. Haartooi in tressen opgemaakt, ratna, diadeem, oorhangers, haarkrullen over de schouders afhangend, halssieraad, priesterband, gordels, kain met patroon, bestaande uit van cirkeltjes voorziene banden, waartusschen rijen van bloemmotieven. Sporen van een prabhāmaṇḍala. Brons met zwart patina. Hoog 10.5 cm. (Cṛī of Lakṣmī) ¹⁾ FIGUUR 12.

A42. Dewa, in wīrāsana zittend op een beschadigd lotuskussen, tegen een afgebroken achterstuk. 4-armig, rechts-voor een etensnap, links-voor een tandbrok, rechts-achter afgebroken, links-achter een paraçu. Haartooi in tressen opgemaakt met ratna en schedel onder maansikkel. Diadeem, olifantengelaat, waarvan de slurf in de etensnap grijpt, haarkrullen over de schouders afhangend, slangen-upawīta, boven- en onderarmbanden. Het achterstuk is rond geweest en heeft een vlammenrand gehad. Brons met zwart patina. Hoog 10 cm. Foto O. D. 8763. (Gaṇeṣa) FIGUUR 14.

A43. Dewa, in wīrāsana zittend op een gebroken lotuskussen zonder voetstuk of achterstuk. Zeer verweerd. 2-armig, rechterhand in abhaya-mudrā, linkerhand in dhyāni-mudrā. Ornaat onherkenbaar. Brons. Hoog 7 cm. (Naam onbekend). ²⁾

A44. Wāhana, staande, met menschenhoofd en vogelsnavel, links en rechts afhangende veerentooi (vleugels?), vogelpooten, upawīta over den rechterschouder, priesterhaartooi(?). Brons met zwart patina. Hoog 6 cm. (Garuḍa) ³⁾ FIGUUR 13.

A45. Fragment van dewa of bodhisattwa. Kop met makuṭa, bestaande uit een diadeem, van parelrand en drie antefixen voorzien, waarboven zich de met een doek(?) omwonden haartooi verheft. Deze tooi bestaat weder uit het gedeelte, dat den schedel bedekt, waarop een cirkelronde rol is gelegd; hierboven verheft zich een cylindervormig deel, dat van vier antefixen voorzien is en door een op een dubbele plaat gelegde ratna bekroond wordt. Van de uiteinden van het diadeem loopt een band rondom het achterhoofd om de doek vast te houden; ūrṇā, gerekte ooren met horizontale oorschelpingen. Massief brons met zwart patina. Hoog 20 cm., gelaat 8 cm. Foto O.D. 8756, 8757. (Naam onbekend) ⁴⁾ FIGUUR 15.

A46. Jongensfiguur, halverwege de dijen afgebroken. Zeer groot hoofd, met in den nek afhangende korte haarkrullen, lange haarlok op het midden van den schedel. Doorboorde oorlellen, geluksplooien, ringvormig halssieraad, waaraan voorwerpen hangen (amuletten?), ringvormige polsbanden met amuletten(?), snoer om de heupen, waaraan aan de voorzijde in het midden een penisvormig voorwerp hangt, van vier kogels onder de glans penis voorzien, aan weerszijden geflankeerd door een kogelvormig en een klokvormig belletje, terwijl aan de rugzijde tusschen twee kogelvormige belletjes een amuletkokertje hangt. Brons met zwart patina, hol. Hoog 13 cm., schouderbreedte 7 cm. Van Oost-Java. Foto O. D. 8754, 8755. (Beteekenis onbekend) ⁵⁾ FIGUUR 16 EN 17.

A47. Strijder, op vierkant voetstuk, in de rechterhand een knots, in de linkerhand een rond schild houdend. Aanvalshouding. Slechts gekleed met tjawēt. Koper. Hoog 7 cm. (Beteekenis onbekend) ⁶⁾

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Dit nummer kan uiteraard ook een bodhisattwa zijn; de verweering maakt een nadere determinatie onmogelijk.

³⁾ Het is niet uitgesloten dat dit stuk van een lamp of priesterschel afkomstig is.

⁴⁾ Gepubliceerd in Maandblad voor Beeldende Kunsten IX (1932): 22 vlgg. (met twee platen). De opmerking op pag. 25 aldaar inzake de oorringen kan thans na nadere bestudeering van die ornamentstukken worden gewijzigd — de aanwezige ringen zijn gaaf en niet afgebroken, zooals ik toenmaals veronderstelde. Men zie beneden serie C, categorie k (ringen en banden). Zie de Inleiding.

⁵⁾ De aan het stuk aangetroffen amuletten komen nog alle op Java in gebruik voor. Het zijn de zogenoemde koṇṭolan (zie Catalogus Ethn. Mus. Leiden deel IX, eerste gedeelte, pag. 57). Zij zijn voor jongens bestemd, die pas leeren loopen. JASPER geeft in deel IV van De Inlandsche Kunstnijverheid „klontongans” van Oost-Java en overeenkomstige amuletten van Soematra (pag. 217 vlg.). Voor halskettingen en amuletten zie hoofdstuk VIII van genoemd werk. De voorstelling van een penis met vier kogels onder de glans penis, zooals bij ons beeldje gevonden wordt, komt vaak in de laatste periode van Madjapahit voor (Soekoe, Tjētā; Pédjèng op Bali enz.). Zie de Inleiding.

⁶⁾ Misschien is ook dit beeldje van een lamp afkomstig.

B. Beelden van steen. ¹⁾

B1. Dewa, in wirāsana gezeten op een rond lotuskussen zonder voetstuk. Achter het hoofd een ovale prabhāmaṇḍala met getanden rand en aan de achterzijde van een groot bloempatroon voorzien. 4-armig, rechts-voor een akṣamālā, links-voor een potvormig voorwerp houdend, rechts-achter een lotusknop met steel, links-achter een cāmara dragend. Diadeem, in tressen opgemaakte haartooi met juweel op den top, maansikkel en doodshoofd aan de voorzijde, de laatste in een nis. Derde oog. Oorhangers, halssieraad, slangen-upawīta, udarabandha, gordel met slippers, kain, boven- en onderarmbanden, enkelringen. Vulkanische andesiet. Hoog 65 cm. Van een verdwenen tjaṇḍi te Noesoekan, Soerakarta. Foto O. D. 8749, 8750. (Çiwa) ²⁾ FIGUUR 18 EN 19.

B2. Dewa, in wajrāsana gezeten op een rechthoekig lotuskussen dat op een yoni-vormig voetstuk met kroonlijst, voet en hoekpilasters ligt. Tegen een achterstuk, waarvan de bovenkant rond verloopt, doch afgebroken is. 3-hoofdig, 4-armig. Middelste hoofd afgebroken, overige van diadeem met opgemaakte haartressen, schedel en maansikkel voorzien. Rechts-voor beschadigd en onduidelijk, links-voor afgebroken met kamaṇḍalu, rechts-achter akṣamālā, links-achter cāmara. Haarkrullen op de schouders afhangend, dubbel halssieraad, upawīta, dubbele bovenarmbanden, enkele onderarmbanden, gordel met slippers, kain. Vulkanische andesiet. Hoog 96 cm. Van een tjaṇḍi in de desa Tjaṇḍi, Mādjagēḍang, Sragèn. Foto O. D. 8751. (Çiwa) ³⁾ FIGUUR 21.

B3. Dewa, zittende, zeer beschadigd. 4-armig, rechts-achter akṣamālā. Vulkanische andesiet. Hoog 36 cm. (Çiwa ?)

B4. Dewa, staande op een aan de voorzijde rond verlopend lotuskussen, tegen een van boven rond verlopend achterstuk. Links en rechts van de figuur op het lotuskussen een lotusknop, waarop een vlammeende ratna. 4-armig, rechts-voor in een soort witarka-mudrā voor de borst, links-voor in dhyāni-mudrā voor de heupen, rechts-achter met akṣamālā, als een armband omhoog staande, links-achter de cāmara houdend. Diadeem, haartooi in tressen opgemaakt, met maansikkel onder het doodshoofd. Haarkrullen op de schouders afhangend, oorhangers, halssieraad, slangen-upawīta, boven- en onderarmbanden, gordel met slippers, kain, enkelringen. Vulkanische andesiet. Hoog 70 cm. Foto O. D. 8748. (Çiwa) ⁴⁾

B5. Dewa, staande met knots. Sterk bijgewerkt. Vulkanische andesiet. Hoog 62 cm. (Mahākāla)

B6. Dewa, staande met knots. Vulkanische andesiet. Hoog 62 cm. (Mahākāla)

B7. Dewa, staande met knots. Vulkanische andesiet. Hoog 56 cm. (Mahākāla)

B8. Dewa, geheel verweerd. Vulkanische andesiet. (Mahākāla ?)

B9. Dewī, staande op een buffelstier, die op een plaat zonder lotuskussen tegen een van boven rond verlopend achterstuk ligt. Boven het hoofd van den naar links gekeerden buffel knielt een daemon, die een zwaard in de rechterhand houdt en een rond schild met de linkerhand boven zijn hoofd verheft. De dewī is 8-armig en houdt paarsgewijs :
voorstes paar : rechts een touw, dat aan den staart van den buffel is vastgeknoopt, linkerhand op het schild van den daemon ;

tweedes paar : rechts een çaru en triçūla, beide met de punt naar onderen gekeerd, links een dhanu ;

derdes paar : rechts een paraçu, links een gadā ;

vierdes paar : rechts een cakra, links een çangkha.

Makuṭa met ratna-bekroning, oorhangers, halssieraad, slangen-upawīta, udarabandha, gordel met slippers, slang om de heupen geslingerd, met den kop naar den daemon gericht, kain, enkelringen. De daemon (asura) heeft een knevel, oorhangers, halssieraad, onderarmbanden, kain, enz. Vulkanische andesiet. Hoog 75 cm. Van een verdwenen tjaṇḍi te Noesoekan. Foto O. D. 8749. (Durgā mahīṣasuramardinī ⁵⁾

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Zie voor het beeld en de tjaṇḍi, waar het gevonden is, Oudh. Rapp. 1915: 86 en Oudh. Versl. 1917: 3 vlg. Zie voorts nog B9, serie D en de Inleiding.

³⁾ Zie de Inleiding.

⁴⁾ Het gelaat is gerestaureerd.

⁵⁾ Dit stuk hoort bij no. B1.

- B10. Dewī, staande op een buffelstier. 4-armig, rechts-voor den staart van den buffel, links-voor den asura houdend, rechts-achter de cāṅkha, links-achter de cakra dragend. Sterk bijgewerkt. Vulkanische andesiet. Hoog 56 cm. (Durgā mahiṣāsūramardīnī)
- B11. Dewī, staande op een buffelstier. 4-armig, sterk verminkt en bijgewerkt. Vulkanische andesiet. Hoog 63 cm. (Durgā mahiṣāsūramardīnī)
- B12. Dewa, in wīrāsana zittende. 4-armig, rechts-voor een olifantstandbrok houdend, links-voor een etensbak dragend, rechts-achter verweerd, links-achter paraṇu. Olifantskop, slurf in de etensnap gestoken. Onafgewerkt, hier en daar later bijgewerkt. Vulkanische andesiet. Hoog 80 cm. (Gaṇeṣa)
- B13. Dewa met olifantskop, zittende, sterk bijgewerkt. Vulkanische andesiet ? Hoog 46 cm. (Gaṇeṣa)
- B14. Dewa met olifantskop, zittende, sterk bijgewerkt. Vulkanische andesiet. Hoog 50 cm. (Gaṇeṣa)
- B15. Dewa, zittende in paryāṅkāśana op een lotuskussen en tegen een van boven rond verloopend achterstuk. 4-armig, rechts-voor in wara-mudrā met lotusbloem, links-voor in dhyāni-mudrā met idem, rechts-achter met gevlamde cakra, links-achter met gevleugelde cāṅkha. Kroon, afhangende haarkrullen, oorhangers, halssieraad, upawīta, udarabandha, boven- en onderarmbanden, kain met strikken en slippers. Achter het hoofd een prabhāmaṇḍala. Vulkanische andesiet. Hoog 35 cm. Foto O. D. 8746, 8747. (Wiṣṇu)¹⁾
- B16. Dewī, staande op een halfronde lotuskussen tegen een dubbel achterstuk, ovale prabhāmaṇḍala achter het hoofd. Haartooi in kroonvorm, opwapperend lint aan weerszijden van de kroon, diadeem, oorhangers, halssieraad, boven-, tussen- en onderarmbanden, priesterband, sterk vooruitstekende, doorboorde borsten, welke door de handen worden opgehouden, vooruitstekende buik, kain met banden en slippers. Borsten en andere deelen hersteld. Spuierbeeld. Kalksteen. Hoog 83 cm. Van Batoerēnā (Wānāgiri). Foto O. D. 8750. (Ṛī)²⁾
- B17. Dewa, met naar rechts gebogen hoofd in losse houding staande op een halfronde lotuskussen tegen een van boven rond verloopend achterstuk. Achter het hoofd ovale prabhāmaṇḍala. 2-armig, rechterhand onder de borst in omgekeerde witarka-mudrā met lotusknop, linkerhand langs het lichaam gestrekt met kamaṇḍalu. Kroonvormige haartooi, met ratna bekroond, haarlokken over de schouders neervallend, lange oorhangers, halsketting en halssieraad, upawīta, udarabandha, gordels met slippers en lussen, opgeschorte kain, enkelringen, dubbele boven-, enkele onderarmbanden. Vulkanische andesiet. Hoog 107 cm. Foto O. D. 8745. (Naam onbekend)³⁾
- B18. Dewa, staande, onafgewerkt. 2-armig, rechts afgebroken, links met lotusknop. Vulkanische andesiet. Hoog 70 cm. (Naam onbekend)
- B19. Dewa, in lalitāsana op rond kussen zittende, gerestaureerd, prabhāmaṇḍala, doodshoofd in haartooi, sporen van akṣamālā en cāmara. 4-armig, alle attributen verdwenen. Vulkanische andesiet. Hoog 73 cm. (Ṣiwa)
- B20. Dewa, zittende, onherkenbaar. 2-armig. Vulkanische andesiet. Hoog 47 cm. (Naam onbekend)
- B21. Dewa, zittende, sterk gerestaureerd. Vulkanische andesiet. Hoog 50 cm. (Naam onbekend)
- B22. Fragment van een beeld (kop). Hoog 30 cm. Waarschijnlijk van de Prambananstreek. (Buddha)
- B23. Fragment van een beeld (kop). Vier van een haartressentooi voorziene koppen met de achterhoofden tegen elkaar. Hoog 15 cm. Vulkanische andesiet. (Brahmā)
- B24. Ṛī, staande zonder lotuskussen tegen een achterstuk. In de neergestekte handen rechts een akṣamālā (?), links een kamaṇḍalu. Hoofdtooi onherkenbaar, puntbaard, onduidelijk halssieraad, schaamplaat aan ketting om het middel. Kalksteen. Hoog 60 cm. Foto O. D. 8751. (Naam onbekend)
- B25. Ṛī ? Gelaat gerestaureerd, attributen afgebroken. Vulkanische andesiet. Hoog 74 cm. (Naam onbekend)

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Zie voor een Ṛī-spuierbeeld Catalogus GROENEVELDT 42 en Ned. Ind. O. en N. II: 126, 128. Voorts de beelden van Bēlahan (Oudh. Versl. 1924: 141). Zie de Inleiding.

³⁾ Dit stuk hoort kennelijk bij no. B4 (Ṣiwa), zoodat het wel geen bodhisattwa zal zijn. De kamaṇḍalu zou kunnen doen vermoeden dat het een Nandiṣwara is.

B26. Rākṣasa, in de gedaante van een tempelwachter op één been neerknielend. Sterk afgesleten. Diadeem, oorhangers, boven- en onderarmbanden, halssieraad, enkelringen, gordels, kain. Rechterhand op de rechterknie rustend. Kalksteen. Hoog 15 cm. (Naam onbekend)

B27. Pāṇākawan, staande, haren boven het hoofd opgebonden, met naar achteren afhangende haarlok, de rechterarm gebogen tegen het lichaam, linkerhand langs het lichaam naar onderen gestrekt. Bovenlijf naakt en onversierd, de beenen bedekt met een glad hangende kain. Onderarmbanden, oorringen. Vulkanische andesiet van blauwe kleur. Hoog 71 cm. Van Tjētā. Foto O.D. 8751. (Naam onbekend) FIGUUR 22.

B28. Zwijn, pooten afgebroken, doch oorspronkelijk daarop staande. Om den hals een ketting met (afgebroken) bel, om de lendenen een ketting met hartvormige schaamplaat. Op het hoofd een kluizenaarshaartooi. Uit de schaamplaat treedt een van drie kogels voorziene penis te voorschijn. Roode vulkanische andesiet. Hoog $\pm$ 50 cm., lang $\pm$ 100 cm. Van Soekoeh. ¹⁾ Foto O.D. 8746, 8747. (tjāndrāsēṅkāḷā) FIGUUR 23.

B29. Olifant, neerknielend. Onversierd. Vulkanische andesiet. Hoog 40 cm. (Beteekenis onbekend)

C. Gebruiksvoorwerpen van metaal.

a. Lampen ²⁾.

C1. Lamp (hang-), bestaande uit een komvormigen oliebak zonder tuit, die op een steel tusschen vier rankvormige ornamenten is bevestigd, welke steel rust op de basis van een peervormigen beugel. Aan den anderen kant van den beugel verlengt de steel zich tot een afhangend knopornament. Het ophangpunt bestaat uit een draaibaar in de bovenzijde van den beugel bevestigd sierstuk, dat aan weerszijden van den beugel uitsteekt: aan de binnenzijde in bloemvorm, aan de buitenzijde in knopvorm. Aan dezen knop is middels een oog een slechts gedeeltelijk bewaard gebleven ketting bevestigd, waaraan een haak, bestaande uit een om zijn lengte-as gedraaide staaf van vierkante doorsnede, aan het eene einde tot een oog gebogen, aan het andere, niet gedraaide einde tot een haak omgebogen. Brons. Hoogte beugel 31.5 cm., diameter oliebak 8.5 cm.

C2. Lamp (hang-), bestaande uit een komvormigen oliebak zonder tuit, doch met vier tegenover elkaar gelegen uitstekende punten, op aan no. C1 gelijke wijze bevestigd aan een cirkelronden, platten, aan de buitenzijde vlamvormig uitgesneden beugel, waarvan het ophangpunt ongeveer met dat van no. C1 overeenkomt en middels een oog aan een haak als van no. C1 verbonden is. Brons? Hoogte beugel zonder haak 37 cm., diameter oliebak 14 cm., haak 29 cm.

C3. Lamp (staande), bestaande uit een aan één zijde in een tuit schuitvormig uitlopend komvormig schaalteje met naar beneden omgebogen bladornament als handvat aan de andere zijde, aan den rand van opgesoldeerde sierstukjes voorzien en rustend op een hollen ronden koker, van den voet waarvan ranken uitgaan, die den bak steunen. De koker diende op een houten standaard gestoken te worden. Brons. Lengte oliebak 13 cm.

C4. Lamp (hang-), bestaande uit een oliebak als van no. C3, met één tuit, opgehangen aan een driedeeligen, nisvormigen beugel, waarvan de drie beenen van boven in een sierstuk samenkomen, waaraan een drielobbige ring voor de ketting draaibaar is bevestigd. Brons. Hoog 15 cm., grootste diameter oliebak 13 cm.

C5. Lamp (hang-), als voren, doch met tweebeenen drielobbigen beugel. Brons. Hoog 10.5 cm., diameter oliebak 9.5 cm., ketting 13 cm.

C6. Lamp (hang-), als voren, hoog 11 cm., diameter oliebak 7 cm. Brons.

C7. Lamp (hang-), in den vorm van een visch met ver vooruitstekende onderkaak, die als tuit dient. De visch komt eenigszins overeen met de lélé (meerval), heeft stekelvormige lange voelers, vanuit de mondhoeven afhangend, borstvinnen, korte rugvin, staartvinnen en platte, verticaal geplaatste staart. De oogen zijn groot en rond. Juist vóór de staart is aan

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Zie de Inleiding.

weerszijden tegen het lichaam een éénoogmotief aangebracht. Het middengedeelte van het lichaam is bolrond en van boven open, welke opening blijkens twee aan den achterrand gesoldeerde ringen met een deksel gesloten kon worden. De visch is opgehangen aan een drielobbigen beugel, aan welks bovenstuk een eveneens drielobbige ring draaibaar is bevestigd voor de (ontbrekende) ketting. Brons. Lengte 20 cm., hoogte met beugel 16 cm. Foto O.D. 8765.¹⁾ Van Kēdiri. FIGUUR 25.

C8. Lamp (hang-), bestaande uit een schuitvormigen oliebak met twee tegenover elkaar gelegen tuiten en drielobbigen beugel. Brons. Hoog 7 cm., lengte oliebak 10 cm., ketting 10 cm.

C9. Lamp (hang-), bestaande uit een schuitvormigen oliebak met twee tegenover elkaar gelegen tuiten en drielobbigen beugel met ketting. De bak is door een scheidingswand in twee helften verdeeld; op dezen scheidingswand staat als ornamentvulling van den beugel een éénoog-motief tusschen pilastertjes. Brons. Hoog 11 cm., grootste diameter oliebak 14 cm., ketting 14 cm.

C10. Lamp (hang-), met schuitvormigen 2-tuits oliebak, scheidingswand en nisvormigen beugel met versierd ophangpunt. Aan de buitenzijden der beide beenen van den beugel ornament in den vorm van opwapperende linten. In het midden op den scheidingswand een geprofileerd vierkant onderstuk, waarvan de versierende top (beeldje?) is afgebroken en waarvan de diagonalen in de lengte- en breedte-as van de oliebak gelegen zijn. Brons. Hoog 14.5 cm., lengte bak 19 cm.

C11. Lamp (hang-), met schuitvormigen 2-tuits oliebak en drielobbigen beugel. Brons. Hoog 14 cm., lengte oliebak 15.5 cm.

C12. Lamp (hang-), als voren, drielobbige beugel met motief tusschen pilastertjes versierd. Brons. Hoog 16 cm., lengte oliebak 17 cm.

C13. Lamp (hang-), als voren, beugel gedeeltelijk weggebroken, oorspronkelijk aan de buitenzijde van een parelrand voorzien, drielobbig, waarvan de onderste lobben met à jour aangebrachte rijst(?)-planten zijn versierd, terwijl het middenstuk tusschen een pilaster- en vaas-ornament à jour een haan of pauw vertoont, die in een zijner pooten een onduidelijk voorwerp (veer?) houdt. Brons. Lengte oliebak 18 cm. Foto O.D. 8764.

C14. Lamp (hang-), als voren, versiering uit eenvoudig ornament bestaande. Hoog 16 cm., lengte oliebak 17 cm., ketting ± 40 cm.

C15. Lamp (hang-), als voren, in den beugel op den scheidingswand een à jour bewerkt sierstuk met een Garuḍa-achtige figuur. Brons. Hoog 15.5 cm., lengte oliebak 17 cm., ketting 20 cm. Foto O.D. 8765. Van Kēdiri,

C16. Lamp (hang-), als voren, de als bladranken behandelde beugel gedeeltelijk weggebroken, in het midden op een geprofileerd vierkant voetstuk een zittende, sprekende vrouw. Overblijfselen van lofwerk aan beugel en voetstuk. Brons. Hoog 20 cm. Oliebak aan één zijde afgebroken. Foto O.D. 8765. Van Kēdiri.

C17. Lamp (hang-), als voren, doch met drie tuiten en driedeeligen beugel. In het midden op een driehoekig, geprofileerd voetstuk een blēkok (reiger). Brons. Hoog 17 cm., lengte oliebak 19 cm. Foto O.D. 8764. FIGUUR 26.

C18. Lamp (hang-), als voren, doch met vier tuiten en vierdeeligen beugel. Onversierd. Brons. Hoog 14 cm., lengte oliebak 20 cm., haak 7 cm.

C19. Lamp (hang-), als voren. Brons. Hoog 19 cm., lengte oliebak 24 cm., ketting 12 cm.

C20. Lamp (hang-), als voren, op het midden der vier zijden telkens een rechtstandig been van een vierdeeligen beugel, die aan de buitenzijde der beenen van klimmend spiraalornament is voorzien en daar, waar de beenen ombuigen en samenkomen, een dak vormt, van den top waarvan een met bladmotieven kransvormig versierde stok oprijst, welke in het draaibare ophangpunt van de lamp eindigt. Op den bodem van den oliebak, in het midden van het door de beugelversiering gevormd prieel-achtig gebouwtje, bevindt zich een vierkant voetstuk, waarop een stappende hengst met twee ruiters. Het paard heeft drie groote, van een spleet voorziene bellen aan een halster, stijve manen in den vorm van een kam, recht op staande ooren, touw om den snoet. Het oorspronkelijk beloop van het tuig is, zoo het er al geweest is, niet meer na te gaan. Waarschijnlijk heeft het slechts uit toom en halster bestaan. De voorste ruiters, met naar voren gestrekte beenen vlak achter den nek van het paard gezeten, houdt den linkerbovenarm naar beneden, den onderarm op onnatuurlijke wijze naar achteren gestrekt, hetgeen aan verbuiging te danken kan zijn. In den naar voren gestrekten

¹⁾ Zie de Inleiding.

rechterarm houdt hij een speer (?). Zijn haartooi is Pandji-achtig, met een wrong terzijde; de ooren zijn met naar boven stekende, bladvormige soempings versierd. Om het lichaam is een soort van priesterband gewonden, terwijl verdere versierselen aanwezig zijn, die in hem een edelman doen vermoeden. De tweede ruiter is kennelijk een dienstknaap. Hij zit op het kruis van het paard en draagt een bak-vormig voorwerp (sirihbak?). Hij heeft geen tooi. Het paard heeft tamelijk korte beenen en mist den staart (afgebroken). Brons. Hoog 27.5 cm., ketting met haak 35 cm. ¹⁾ FIGUUR 24.

C21. Lamp, om op een standaard gestoken te worden. Oliebak met vier tuiten. De ruimte, waarin de standaard gestoken diende te worden, is vierkant en wordt gevormd door de binnenruimte van een op den bodem van den oliebak aangebracht vierkant, meervoudig geprofileerd voetstuk. Restanten van versiering met antefixen en spiralen. Brons. Hoog 9 cm., lengte oliebak 20 cm.

C22. Lamp, om op een ronden standaard gestoken te worden, bestaande uit een op een platte, vierkante voetplaat staande korte, ronde koker, waarop een kubusvormige oliebak, tegen elk van welks wanden een tuitvormig bakje is aangebracht, waarmede hij door ronde gaten in de wanden in verbinding staat, terwijl de bak zelf door een spits toeloopend, dakvormig, afneembaar deksel, met vogel-ornament op dakribben en nok, wordt gedekt. De vier tuiten worden door krulornament ondersteund. Brons. Hoog 20 cm., grootste diameter 20 cm. Foto O. D. 8764. FIGUUR 27.

C23. Sierstuk van een lamp, in den vorm van een ruiterfiguur op een van toom en halster voorziene hengst ²⁾. De ruiter zit met opgeschorte kain te paard en heeft een wang-achtigen haartooi. Het voetstuk (rechthoekig) heeft in het midden van het bovenvlak een kruisvormige opening en is aan de beide uiterste zijden van eenig krulwerk voorzien. Brons. Hoog 13.5 cm., voetstuk 5 × 10.5 cm.

C24. Sierstuk van een lamp? Staande Nandi op een geprofileerd vierhoekig voetstukje, aan de onderzijde afgebroken. De bult fungeert als oog. Brons. Hoog 6 cm. Van Sléman.

b. Priesterschalen ³⁾.

C25 - 27. Priesterschalen. Rand rechtstandig opwaarts gebogen. Brons.

no. 25 met schelpmotief op het plat gegraveerd. Diam. 47.5 cm.

no. 26 idem, idem. Diam. 45.5 cm.

no. 27 onversierd. Diam. 19 cm. Van Manjaran (Wanágiri).

C28 - 37. Idem. Rand eerst naar buiten, dan hoekig naar binnen gebogen. Brons.

no. 28 met eenvoudig bloemmotief. Diam. 43 cm.

no. 29, 30, 31, 32, 33, 34 met lotusmotief in ruit-vorm binnen een rankenrand. Diam. resp. 39, 38.5, 23, 26.5, 25 en 42 cm.

no. 35 met voorstelling van een in een balé zittende vrouw, die van een buiten die balé staanden man een kokervormig voorwerp in ontvangst neemt. Daaromheen een rand met afwisselend blokjes- en lancetmotieven (vlechtwerkmotieven), waaromheen weer een rankenrand met dieren, welke binnen de ranken in de volgende groepen zijn verdeeld: hond — kidang — pauw; kakatoe — bok — dier met klapooren (haas?); kwartel — zwijn — libel — scorpioen; tijtjak — hert — stier. Diam. 45 cm. ⁴⁾ Van Oost-Java. FIGUUR 30.

no. 36 met vogel, van een aan een koord om den hals hangende bel voorzien, naar links omkijkend, beide vleugels uitgespreid, staart omlaag buigend, omgeven door een rankenrand zonder dieren. Diam. 30 cm.

no. 37 met onherkenbaar motief. Diam. 17 cm.

C38 - 50. Idem. Rand naar buiten uitgebogen. Brons.

no. 38 - 48 met het bekende lotusvaas-motief. Diam. van 36 - 46 cm.

no. 49 met bloemmotief binnen een cirkel van uitstralende lancetmotieven. Diam. 18 cm.

¹⁾ Men vergelijke voor de opzet van deze lamp die, welke is afgebeeld in Cultuurgeschiedenis van Java in beeld, fig. 154 (welke lamp zich ten rechte in het museum te Soerakarta bevindt), benevens de afbeelding in Jaarboek K. B. G. voor 1934: 110 vlg. Zie de Inleiding.

²⁾ Voor dergelijke paardvoorstellingen zie CRUCQ in Djawa X (1930): 164 vlgg.

³⁾ Zie de Inleiding.

⁴⁾ Zie de Inleiding.

no. 50 met een ronde pot, waaruit boomtakken steken, door een zonnescherm overschaduwde, het geheel omgeven door een cirkelrand met zigzagmotief. Diam. 32 cm.
no. 38, 39, 41 van Djatirānā (Wānāgiri).

C51. Idem. Rand naar buiten gebogen, voorzien van een dwars over het plat loopende, ingekraste band met ruitfiguren. Diam. 38 cm.

C52-64. Idem. Randen van verschillend type, alle met onversierd plat. Diam. van 23.5-52 cm.

c. Priesterschellen. ¹⁾

C65. Priesterschel, met een Garuḍa op het handvat, welke links een langwerpige, aan het brede einde in drie punten uitlopend schild en rechts een vertakt zwaard (of boomtak) houdt. Achter den Garuḍa een éénoog-motief. Hoog 17.5 cm., diameter klok 8.5 cm.²⁾ Brons. Foto O. D. 8758. FIGUUR 29.

C66. Idem, met nāga op het handvat, de bek geopend, staart opgeheven, op den kop een uitgehold lotuskussen (juweel uitgebroken?). Hoog 17.5 cm., diameter klok 8 cm. Brons. Klok gebarsten. FIGUUR 29.

C67. Idem, met nāga als boven, doch zonder lotuskussen op den kop. Over den nāga een beugel. Hoog 14.5 cm., diameter klok 7.5 cm. Brons.

C68. Idem, met zittende singha op het handvat, voorpoten opgeheven, van ornaat voorzien. Hoog 16 cm., diam. 9 cm. Brons. Foto O. D. 8758. FIGUUR 29.

C69. Idem, met Nandi op het handvat, liggend tusschen vier spiralen. Hoog 10 cm., diam. 5.5 cm. Brons.

C70. Idem, met Nandi knielend. Hoog 11.5 cm., diam. 6 cm. Brons.

C71. Idem, met Nandi, doch staand, voorzien van hoofdtuig met versieringen, gordel om hals en buik. Hoog 12.5 cm., diam. 6 cm. Brons.

C72. Idem, met Nandi als boven, doch liggend. Tuig rijker. Hoog 12.5 cm., diam. 7.3 cm. Brons.

C73-83. Idem, met vijfpuntige wajra op het handvat. Brons.

no. 73, hoog 21.5 cm., diam. 8.5 cm. Foto O. D. 8759.

no. 74, (middelste punt alleen over) hoog 16 cm., diam. 7.5 cm.

no. 75, hoog 15 cm., diam. 8.5 cm. Foto O. D. 8759.

no. 76, (alle punten afgebroken) hoog 14 cm., diam. 8.5 cm.

no. 77, hoog 10.5 cm., diam. 6 cm.

no. 78, (middelste punt en een der buitenste over), hoog 12.5 cm., diam. 6.2 cm.

no. 79, (een punt afgebroken) hoog 11.5 cm., diam. 6 cm.

no. 80, hoog 16 cm., diam. 8 cm.

no. 81, (drie punten over) hoog 16 cm., diam. 7.5 cm.

no. 82, (alle punten afgebroken); om de klok een band, waarop rondgaande achtereenvolgens op lotuskussens (beurtelings groot en klein) wajra, ratna, cakra, ratna, padma, ratna, ratna, ratna. Deze voorstellingen zijn tamelijk moeilijk te onderscheiden. Klok stūpa-vormig, sterk geprofileerd, onder het handvat een lotuskussen, onder de wajra idem. Hoog 11 cm., diam. 6.5 cm.³⁾

no. 83, (middelste punt gebroken) hoog 11.3 cm., diam. 6 cm.

C84. Idem, met vijfpuntige wajra op het handvat, doch van de vier buitenste punten twee tegenover elkaar staande kleiner dan de andere twee. Klok boven groter diameter dan beneden. Brons. Hoog 15.5 cm., diam. 6 cm. Van Grabag (Magelang).

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Daar de klepels, welke in enkele der hier behandelde klokken en schellen hangen, gemeenlijk daar opnieuw in bevestigd zijn en niet kan worden nagegaan of zij er oorspronkelijk ook bij gevonden werden, heb ik van de afzonderlijke vermelding daarvan afgezien.

³⁾ Een dergelijke combinatie komt voor bij een schel in de collectie van Ir. Th. A. Resink Jr. Daar herkent men gemakkelijk achtereenvolgens ratna, wajra, wiṇwawajra en padma. Een exemplaar met sterk verlopen ornament van dit soort bevindt zich in de collectie van den Heer P. van Vloten te Sëntālā. De vorm van de wiṇwawajra komt geheel overeen met dien van de Balische tjakra en vormt een van de vele aanduidingen dat tantrisch-Buddhistische invloeden tot diep in het Brāhmaṇisme zijn doorgedrongen. Ik acht het zelfs niet uitgesloten, dat veel van het zoogenaamde Brāhmaṇisme van Java en Bali niet anders dan een aspect van een tantrisch Buddhisme is geweest, voor welke gissing enkele aanduidingen gemakkelijk te vinden zijn. Elders hoop ik hierop uitvoerig te kunnen terugkomen.

- C85. Idem, met triṇḍā op het handvat. Hoog 12.5 cm., diam. 6.5 cm. Brons.
- C86. Idem, met triṇḍā als boven. Hoog 12 cm., diam. 6 cm. Brons.
- C87. Idem, met wajra-knots op het handvat. Hoog 14 cm., diam. 6.5 cm. Brons. Foto O. D. 8759.
- C88. Idem, met plat, latvormig uitsteeksel, aan het uiteinde schuin verlopend, staande temidden van spiraalornament. Brons. Hoog 11 cm., diam. 6.5 cm.
- C89. Idem, met ongeprofileerd, naar het uiteinde toe dikker wordend, staafvormig, rond handvat. Klok gedrukt halve-bolvormig met horizontaal uitstekenden rand. Onversierd. Brons. Hoog 10 cm., diam. 5 cm.
- C90 - 94. Idem, met cakra op het handvat. Brons.
- no. 90 (cakra met zeer breede geprofileerde en van een ornamentband voorziene velg), hoog 18 cm., diam. 8 cm. Foto O. D. 8759.
- no. 91 (versierd vierspakig wiel met vlammenrand), hoog 16 cm., diam. 7 cm. Foto O. D. 8759.
- no. 92 (cakra gebroken, 4-spakig), hoog 11.5 cm., diam. 6 cm.
- no. 93 (cakra met boogvormige versieringen tusschen de 4 spaken), hoog 12.5 cm. diam. 6 cm.
- no. 94 (cakra geheel onversierd), hoog 13 cm., diam. 7.5 cm.
- C95. Idem, met Meru-vormig topstuk op het handvat, bestaande uit vijf naar boven toe kleiner wordende bloemvormige verdiepingen en een bekroning. Brons. Hoog 16.5 cm., diam. 8 cm. Foto O. D. 8758. FIGUUR 29.
- C96. Idem, met bladvormig, uit bronsdraad vervaardigd topstuk op het handvat. Brons. Hoog 19 cm., diam. 8 cm. Foto O. D. 8758. FIGUUR 29.
- C97. Idem, met een zittend mannetje op het handvat, handen en beenen op de wijze van een speelpop vooruitgestrekt en voorzien van een diadeem. Brons. Hoog 12.5 cm., diam. 7 cm.
- C98. Idem, handvat gebroken. Hoogte klok 4.5 cm., diam. 6.5 cm. Brons.
- C99. Idem, handvat gebroken (waarschijnlijk een wajra), klok eivormig op geprofileerde basis, middenband met versieringen, overgang naar handvat eveneens sterk geprofileerd. Brons. Hoogte klok 13.5 cm., diam. 6 cm.
- C100. Idem, handvat (Zuid-Indische kinnara met luit) later op de klok bevestigd. Brons. Hoogte klok 5 cm., diam. 7.5 cm.
- C101. Handvat in den vorm van een staanden Nandi. Brons. Hoog 6.5 cm.
- C102. Idem, in den vorm van een staanden Nandi. Brons. Hoog 11 cm.
- C103. Idem, in den vorm van een liggenden Nandi. Hoog 8 cm. Brons.
- C104. Idem, idem. Hoog 3.5 cm. Brons.
- C105. Idem, in den vorm van een kakatoe. Brons. Hoog 8.5 cm.
- C106. Idem, in den vorm van een triṇḍā; middelste punt afgebroken. Brons. Hoog 12 cm.
- C107. Idem, idem. Brons. Hoog 12 cm.
- C108. Idem, in den vorm van een wajra op een lotus, waaronder vier naar de windrichtingen gekeerde hoofden, elk met den van godenbeeldjes bekenden haartooi. Brons. Hoog 13.5 cm.
- C109. Idem, in den vorm van een knots of lingga, aan den voet van eenig spiraalornament voorzien. Brons. Hoog 11 cm.
- C110. Idem, in den vorm van een opgerichte nāga. Brons. Hoog 9 cm.
- C111. Idem, in den vorm van een wajra, punten op twee na gebroken. Brons. Hoog 7.5 cm.

d. Hangklokken. ¹⁾

- C112. Hangklok, van dagobmodel ²⁾, voorzien van twee banden met lotusornament. Topstuk een singha. Hengsel met ketting ontbreekt. Brons. Hoog 14.5 cm., diam. 15 cm.
- C113. Idem, eenvoudiger uitvoering. Singha als topstuk later opgezet. Brons. Hoog 24 cm., diam. 15 cm.
- C114. Idem, voorzien van guirlanden op het lichaam van de klok en een topstuk in den vorm van een staanden Nandi (met touw in de neus), waaraan ketting en haak. Brons. Hoog 25 cm., diam. 14 cm., ketting lang 45 cm. Van Manjaran (Wānāgiri).

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Men kan bij de hangklokken eenige hoofd-typen onderscheiden. In de eerste plaats het dagob- of stūpa-model. Dan het klokmodel, welks typische welving bij den dagob zelden gevonden worden. Voorts het helmmodel, dat nog steeds bij de Javanen voor veeklokken in gebruik is. Ten slotte spleetklokken in kogel-, vrucht-, seinblokvorm of varianten daarvan.

C115. Idem, met guirlanden en Nandi-topstuk, zonder ketting of haak. Brons. Hoog 20 cm., diam. 12.5 cm. Van Ngadirâdjâ (Wânâgiri).

C116. Idem, met guirlanden, dubbele lotusbekroning en staanden Nandi met toom, terwijl de bult als oog fungeert. De onderste rand van de klok steekt ver uit. Brons. Hoog 35 cm., diam. 21 cm. Van Tjampoerdarat (Toeloengagoeng). FIGUUR 28.

C117. Idem, geen guirlanden, doch gegraveerde bladspiraalmotieven op den klokwand, onder een rand met éénoog-motieven en-relief. Lotusbekroning met staanden Nandi. Brons. Hoog 24.5 cm., diam. 15 cm.

C118. Idem, met guirlanden en rand, lotusbekroning en staanden Nandi met bel aan een halster. Brons. Hoog 19 cm., diam. 12.5 cm.

C119. Idem, onversierd. Voor dieren (met koker om een touw door te halen). Brons. Hoog 18 cm., diam. 13 cm.

C120. Idem, voor dieren. Brons. Hoog 9 cm., diam. 7 cm.

C121. Idem, voor dieren. Brons. Hoog 8 cm., diam. 6.5 cm.

C122. Idem, voor dieren. Brons. Hoog 5 cm., diam. 4.5 cm.

C123. Idem, voor dieren. Zwartgelakt. IJzer? Hoog 12.5 cm., diam. 10.5 cm.

C124. Idem, voor dieren. Lotusversiering. Brons. Hoog 9 cm., diam. 6.5 cm.

C125 - 129. Idem, voor dieren. Hoogte resp. 10.5, 11, 13, 7, 9.5 cm., diam. resp. 8, 8.5, 10, 5.5, 10 cm. Het laatste nummer heeft niet, zooals de overige, den horizontalen koker voor het halstouw, doch een gat. Brons.

C130 - 134. Idem, voor dieren. Geen versiering. No. C130 zeer defect. Hoog 5 - 9.5 cm. Brons.

C135. Klokje, wand verticaal, oog uit bronsdraad. Brons. Hoog 5.8 cm., diam. 4 cm.

C136 - 146. Hangklokken, helmmodel, voor dieren. Brons en koper. Hoog van 4 - 19 cm. Ophangpunt een horizontale koker. No. 141 versierd met een figuur van de zodiakbeker, no. 142 met een reeks drietandige antefixvormige figuren langs den onderrand. No. 146 van Wânâgiri.

C147 - 151. Idem, voor dieren, helmmodel. Brons. Hoog 6.5 - 11 cm. Bij no. C150 ontbreekt de koker.

C152. Hangklok voor dieren, van Zwitsersch model, met oog. Brons? Hoog 11 cm., diam. 6 x 7 cm.

C153. Hangklok voor dieren, helmmodel, met ingegraveerde bladmotieven versierd. In de plaats van den gebruikelijken koker een rond gat aan de bovenzijde. Brons? Hoog 17 cm., diam. 16 x 8.5 cm.

C154. Hangklok in de gedaante van een visch met geopenden bek, waarin scherpe tanden, naar boven opkrullende bovenlip, korte sprieten, borstvinnen, korte rugvin en staart, gekartelde rugrand, langs de onderzijde een langwerpige spleetvormige opening, op den rug een koker voor het touw. Brons. Hoog 7 cm., lang 13 cm. FIGUUR 36.

C155. Schelletje in vrucht(?)vorm, aan de onderzijde van drie in het midden samenkomende spleten voorzien, in het topstuk een gat voor een dun touw. Brons. Hoog 6 cm.

C156. Schel in kogelvorm, aan de onderzijde drievoudig gespleten als boven. De spleten omgeven door een verdikking. Met koker op lotusbekroning. Brons. Hoog 11 cm.

C157. Idem, doch slechts één spleet tusschen verdikkingen aan de onderzijde tot halverhoogte van den kogel doorlopend. Met oog. Brons. Hoog 7 cm.

C158. Idem, met één spleet zonder verdikking, met oog. Brons. Hoog 5 cm.

C159. Spleettrom, langwerpig kokervormig, naar het midden toe dikker wordend. Aan het bovenste einde van de 1 cm. breede, 17 cm. lange spleet een kâla-kop en-relief. Bekroond met een singha, op lotusbloem zittend, waaraan een 50 cm. lange ketting. Het leeuwje is 9 cm. hoog. Het geheel meet 34 cm. bij 7 cm. diameter aan de onderzijde. Brons.

C160. Topstuk van een hangklok in de gedaante van een zittenden singha. Brons. Hoog 9 cm.

e. Wierookbranders. ¹⁾

C161 - 165. Wierookbranders, bestaande uit een komvormig lichaam op een ogievormigen voet. Aan de kom bevindt zich meestal een horizontale koker voor een houten handvat. No. 161 met twee antefixen aan den bovenrand, no. 163 zonder koker voor steel, no. 164

¹⁾ Zie de Inleiding.

met guirlande-versiering tegen de kom, no. 165 met kruisvormige openingen in den wand. Hoogte en diameter: 11×9 cm. (161); 9.5×10 cm. (162); 8×14 cm. (163); 12×12.5 cm. (164); 11×10.5 cm. (165). Brons.

C166. Idem, zonder voet (afgebroken). Op de plaats, waar de voet was aangehecht een lotusrozet. Brons. Hoog 7 cm., diam. 7 cm., steel lang 4 cm.

C167. Wierookbrander (?) in den vorm van een kom met deksel op een hoogen, zuilvormigen voet. In het deksel rondom den ratna-vormigen knop 5×3 gaten voor de wierookdampen, groepsgewijs in driehoeken gerangschikt, met de tophoeken naar buiten gericht. In den knop een 16e gat. Hoog 17.5 cm. Brons. ¹⁾

f. Wijwatervaatwerk. ²⁾

C168 - 172. Wijwatervaten van buikig-komvormig model met ver overstekenden rand, voorzien van parelmoetief, aan den bovenkant gedeeltelijk afgedekt, behoudens een kleine ronde opening. Bij no. 169, 170, 171 dient een der parels tot tuit. No. 168 versierd met vele banden van zigzagmoetief, overige minder versierd. Hoogte resp. 9.5 ; 9 ; 7.5 ; 4 ; 7 cm. Brons.

C173. Rand van een wijwatervat als voren, met versiering van lotusbladen en van een tuit voorzien. Diam. 11 cm. Brons.

C174. Wijwatervat als voren, doch op een geprofileerden voet geplaatst en over het onderste drierde gedeelte van de kom aan de buitenzijde van een rondgaanden reliefband voorzien, waarin tusschen lofwerk een drietal ovale paneelen met voorstellingen voorkomen. Deze paneelen bevatten, van rechts naar links gerekend: a. een vrouw met een kēṇḍang-vormige trom en een dansende vrouw aan weerszijden van een boom; b. een zittenden man, die een rechthoekig voorwerp neerlegt of opneemt, terwijl van links de dansende en musiceerende vrouwen hem naderen; c. een liefdesscene van den man en een der vrouwen, terwijl de andere zich daarbij bevindt. Brons. Hoog 13.5 cm., opening diam. 6 cm., relief hoog 5.5 cm. ³⁾ Van Kēḍiri. FIGUUR 31.

C175-176. Wijwaterkannen, op geprofileerden voet, omgekeerd-peervormig, met opgesoldeerde, gebogen tuit, welke in een bloemmoetief eindigt, opgesoldeerden hals met verbreding aan den top, waarop bij no. 175 een deksel vastgeroest is ⁴⁾, dat echter bij no. 176 ontbreekt. Brons. Hoog 30 cm. (175), 18 cm. (176).

C177. Wijwaterkruik, bestaande uit een ei-vormig lichaam op geprofileerden, van een ogief voorzienen voet, een van rotsmoetieven voorzien opzetstuk, waarboven zich een druk geprofileerde, van hooge antefixen voorziene, slanke hals verheft, terwijl terzijde van het lichaam een gebogen tuit is bevestigd in den vorm van een nāga-kopstuk. Gat in de kroon van den nāga. Brons. Hoog 27 cm., grootste diam. ± 8 cm. Foto O.D. 8760 ⁵⁾. FIGUUR 33.

C178. Nāga-tuit, behoorende tot een wijwaterkruik als no. 177. Gat achter de kroon, geen gat in den geopenden bek. Hoog 8 cm.

C179. Idem. Gat achter de kroon. Hoog 10.5 cm.

C180. Idem, met groot gat in den bek en zeer klein gat achter de kroon. Brons. Hoog 10 cm. Op een fragment van een wijwaterkruik opnieuw bevestigd.

C181. Idem, met bek zonder gat en cylindervormige koker met rand achter de kroon, daarboven belangrijk uitstekend. Brons. Hoog 11 cm.

C182. Idem, met gat in den bek, geen opening in de kroon en een klein rond gat terzijde in den hals. Brons. Hoog 6 cm.

C183. Deksel voor wijwatervat (?). Buikig-komvormig. Op onderzijde (buitenzijde) een sterk gestyleerd Cī-teekeken op lotuskussen. Brons. Hoog 5.5 cm., diam 16.5 cm.

C184. Tuit van een wijwatervat of -vaas. Bestaat uit een makara-kop met gebogen, omhooggeheven en naar voren gebogen olifantslurf. Achter den kop een huif met vier slangenkoppen. Lengte 13 cm. Brons. Javaansch ? ⁶⁾

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Zie de Inleiding.

³⁾ Zie de Inleiding.

⁴⁾ Hierdoor wordt het bewijs geleverd dat coll. Resink-Wilkens no. C96 inderdaad een deksel is.

⁵⁾ Zie de Inleiding.

⁶⁾ De stijl doet eenigszins Chineesch aan, het stuk zou echter ook Achter-Indisch kunnen zijn.

C185. Wijwaterkom (omgekeerd-peervormig) met bijbehorend (?) deksel met gestyleerde rotsmotieven. Dun brons. Kom diep 9 cm., diam. $\pm$ 17 cm. Deksel hoog $\pm$ 7 cm. ¹⁾

C186. Idem, zonder deksel. Diep 8 cm., diam. $\pm$ 16 cm.

C187. Idem, idem. Diep 11 cm., diam. $\pm$ 11 cm.

C188. Deksel als van no. C136, waaraan een ketting. Aan deze ketting een ruitvormig, gebogen schild, dat eenmaal op een komvormig voorwerp bevestigd was. Brons. Hoog 7 cm., diam. binnenrand 11.5 cm.

C189 - 194. Zodiakbekers. ²⁾

no. 189 met jaartal 1253 (A. D. 1331) boven Sagittarius. Hoog 11 cm., diam. 14.5 cm. Bodem ontbreekt. Brons.

no. 190 met jaartal 1263 (A. D. 1341) boven Aries. In de kom op den bodem een zonnefiguur en-relief met onleesbare letters daarin. Hoog 11 cm., diam. 13 cm. Brons.

no. 191 met jaartal 1337 (A. D. 1415) boven Sagittarius. Hoog 10.5 cm., diam. 12 cm. Met deksel. Zonnefiguur op den bodem. Brons.

no. 192 zonder dierenriem- of andere teekens, doch voorzien van een paard, dat een boetà met ramskop (?) achtervolgt (relief). Als ornament dient een dubbel, op één plaats samengeknoopt touw, waaronder nog eenig ander, driehoekig ornament onder een parellijst. Brons. Hoog 9 cm., diam. 13 cm. Van Oost-Java. Foto O.D. 8760. FIGUUR 32.

no. 193 met dierenriemteekens en jaartal 1253 (A.D. 1331) boven den vogel, die zich boven Sagittarius bevindt. Aan de binnenzijde van den bodem een schildpad en-relief. Brons. Hoog 10 cm., diam. 14.5 cm.

no. 194 met dierenriemteekens en zon boven den vogel, die zich boven Sagittarius bevindt. Op de binnenzijde van den bodem een zonnefiguur en-relief. Brons. Hoog 10 cm., diam. 11 cm.

g. Vaatwerk van profane of onbekende bestemming. ³⁾

C195. Bakje met naar buiten uitbuigenden rand, op halverhoogte voorzien van een getanden band. Brons. Hoog 3 cm., diam. 6.5 cm. Van een lamp?

C196. Kom, vierlobbig, op van parellijst voorzien korten voet. Massief goud. Hoog 6 cm., diam. 10 cm. FIGUUR 37.

C197a - c. Drie fragmenten van een kom of schaal, voorzien van bladspiraal-ornament tegen een achtergrond van kleine cirkels en van een ronden, dubbelen rand. Goud. Dikte der fragmenten van 0.5 - 1 mm. Kleinste en grootste diam. 4.5×7.5 cm. FIGUUR 37.

C198 - 200. Kommen, buikig model. Hoogte diam. 7×16.5 cm. (198, onversierd); 7×10 cm. (199, onversierd); 6×16.5 cm. (200, langs den rand met spiraalranken versierd). Brons.

C201. Kom. Brons. Diep 9 cm., diam. 21 cm.

C202. Kom. Brons. Hoog 12 cm., diam. 25.5 cm.

C203 - 206. Schalen met schuin oplopenden wand (203: 2×12 cm.; 206: 4×15 cm.), met uitbuigenden wand (204: 6.5×26 cm.) of in bordvorm (205: 1×12 cm.). Op den bodem van no. 203 eenige concentrische cirkels. Brons. No. 206 van Wânâgiri.

C207. Nog niet geheel uitgeklopte schaal? Oppervlakte met hamersporen. Vlak onder den rand een klein rond gat. Brons. Hoog 5 cm., diam. 27.5 cm.

C208. Schaal op voet, meervoudig geprofileerd. Aan de onderzijde van de schaal een lotusrozet, voorts met diverse motieven versierd. Brons. Hoog 14 cm., diameter schaal 24 cm., diam. onderzijde voet 13 cm. ⁴⁾

C209. Voet van een schaal of vaas. Meervoudig geprofileerd en van versierde banden voorzien. Brons. Hoog 13 cm.

C210. Trommel, rond, naar boven in diameter toenemend en met een rond verlopend deksel gesloten. Brons. Hoog 28 cm., diam. 24 cm.

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Zie de Inleiding.

³⁾ Het begrip „vaatwerk” is hier in den ruimsten zin genomen, zoodat men in deze categorie ook doozen, trommels, emmers e. d. aantreft.

⁴⁾ Zie de Inleiding.

C211. Putemmer, omgekeerd helmvormig, met een beugel over het midden der opening loopend, die halverwege tot een oog verbogen en links en rechts aan de zijwanden middels drie klinknagels bevestigd is. Brons. Hoog 17 cm., diam. opening 27 cm., breed 17 cm.

C212. Langwerpige, rechthoekige doos met uitschuifbaar deksel. Sirih-doos? Wanden naar boven toe naar buiten hellend. Deksel en vier wanden van reliëfwerk voorzien, waarin een viermaal herhaald motief van Wiṣṇu op Garuḍa tegenover bladspiralen is aangebracht. Op den eene der kleinste wanden het Wiṣṇu-motief, op den andere de bladspiralen. Brons. Hoog 8 cm., bodem 6×20, deksel 22×9 cm. Van Manjaran (Wānāgiri). FIGUUR 34.

h. Scheppers. ¹⁾

C213 - 216. Scheppers, zeer plat-komvormig, voorzien van een al of niet versierden steel. Diam. 11.5 cm. - 12.5 cm. No. 213 voorzien van een Çri-teeken, leesbaar indien men den steel naar zich toekent. Brons. No. 214 - 216 van Wānāgiri.

C217. Idem, voorzien van het korte, meervoudig geprofileerde aanzetstuk van een steel met parelrand om het schijfvormige middenstuk en knopvormig verloopend uiteinde, waarin een gat. De schepper in den vorm van een eenigszins gedrukte klapperdop, waarin aan den bovenkant een ronde opening (diam. 8 cm.), waaromheen een gegraveerde rand van bladspiralen boven een zigzaglijn loopt. Aanzet van den steel ter halver hoogte van den schepper middels een lotusrozet binnen zigzaglijn. Hoog 8 cm., grootste breedte 19 cm. FIGUUR 36.

C218. Idem, doch steel losgelaten en verloren geraakt. Onversierd. Brons. Hoog 7 cm., diam. opening 10 cm. Van Kismantārā (Wānāgiri).

i. Spiegels. ²⁾

C219. Spiegel in ronden schijfvorm met handvat in omgekeerde-T vorm ³⁾, waarop en-relief vier door verweering onleesbaar geworden rechthoekige letterteekens. Aan de achterzijde van de schijf een verheffing in den vorm eener vrouwenborst. Brons. Hoog 22 cm., diam. 13.5 cm.

C220. Idem, als boven, doch zonder letterteekens. Brons. Hoog 26.5 cm., diam. 16.5 cm.

C221. Idem, als boven, doch zeer zwakke borstvormige verheffing op de achterzijde. Brons. Hoog 16.5 cm., diam. 11 cm.

C222. Idem, als boven, met „borst”, op het handvat oorspronkelijk 3 rechthoekige letterteekens met een patèn, thans uitgebroken. Brons. Hoog 19.5 cm., diam. 12 cm.

C223. Idem, als boven, met „borst”, 3 vierkante letterteekens en patèn nog aanwezig, van beneden naar boven het woord *yayang* gevende. Brons. Hoog 14.5 cm., diam. 9 cm.

C224. Idem, als boven, geen „borst”. Op het handvat vier letterteekens met patèn en-relief, van beneden naar boven het woord *umangus* gevende. Brons. Hoog 17 cm.

C225. Idem, handvat I-vormig, met „borst”. Op het handvat eenig lofwerk en-relief. Brons. Hoog 16.5 cm., diam. 10 cm.

C226. Idem, als boven, met zeer flauwe „borst”, handvat versierd met lotusrankmotieven. Brons. Hoog 18 cm., diam. 11.5 cm.

C227. Idem, als boven, geen „borst”, I-vormig handvat en-relief versierd met den kluisarenenden Arjuna op lotuszetel. Overgang van handvat op schijf een lotus. Brons. Hoog 17.5 cm., diam. 10.5 cm.

C228. Idem, met slechts flauw verheven „borst”, handvat T-vormig en voorzien van een zittende, treurende vrouw met zijdelingsche haarwrong, en-relief. Brons. Hoog 18 cm., diam. 11 cm.

C229. Idem, met slechts flauw verheven „borst”, I-vormig handvat aan een zijde versierd met staande vrouw, aan de andere zijde met een man, op een olifant rijdende. Brons. Hoog 18.5 cm., diam. 11.5 cm.

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Zie de Inleiding.

³⁾ Bij het aantreffen van exemplaren, waarbij spiegelschijf en handvat aan elkaar zitten, dient men steeds rekening te houden met de mogelijkheid, dat men beide eerst ten behoeve van den verkoop aan elkaar heeft bevestigd. Het oorspronkelijke soldeersel heeft zelden gehouden.

C230. Idem, als boven, met „borst” en I-vormig handvat, à jour bewerkt met lofwerk. Brons. Hoog 21 cm., diam. 14 cm.

C231. Idem, als boven, met zeer flauwe „borst” en T-vormig handvat, waarop een toempalmotief. Brons. Hoog 16 cm.

C232 - 249. Spiegelschijven zonder handvat. Brons. No. 232 - 241 geen „borst”, 242 zeer kleine, 243 flauwe, 244 puntige, 245 ronde „borst”, 246 flauwe „borst”, bij 247 en 248 „borst” afgevallen, 249 weinig verheven „borst”. Diam. resp. 11, 10, 12.2, 14, 13.5, 9, 11, 14.5, 11, 9.5, 9.5, 13, 11, 13.5, 12, 11.5, 10.5, 13.5 cm. Brons. No. 240 van Wānāgiri.

C250 - 255. Afzonderlijke „borsten” van spiegelschijven. Diam. resp. 8, 6.5, 7, 7.5, 6.5, 7.5, cm.

C256 - 282. Afzonderlijke handvatten van spiegels. Brons.

no. 256 met drie letterteekens (thans uitgebroken). T-vormig. Hoog 8 cm.

no. 257 met idem (idem). T-vormig. Hoog 9.5 cm.

no. 258 met vier letterteekens en patèn (uitgebroken). T-vormig. Hoog 10 cm.

no. 259 met vier letterteekens en patèn (uitgebroken). T-vormig. Hoog 10.5 cm.

no. 260 met drie letterteekens en patèn en-relief, het woord *sapang* (?) gevende.

T-vormig. Hoog 6.5 cm. Gebroken.

no. 261, 262 met een zittende, treurende vrouw en-relief. T-vormig. Hoog 7, 8.5 cm.

no. 263 idem, idem. T-vormig. Hoog 9 cm.

no. 264 met aan weerszijden een links en rechts van een boomstam staande monnik (?) in hoog relief. Om den stam windt zich een rank. I-vormig. Hoog 10 cm. ¹⁾

FIGUUR 35.

no. 265 met aan weerszijden een staande vrouw in hoog relief. I-vormig. Hoog 6.5 cm.

no. 266, 267 met een op een lotuskussen zittenden Arjuna, idem. I-vormig. Hoog 7 cm.

no. 268 idem. I-vormig. Hoog 8 cm.

no. 269 - 272 met ornament en-relief versierd. T-vormig. Hoog 6.5, 7.5, 7, 6.5 cm.

no. 273 met een éénoog-motief aan een zijde. T-vormig. Hoog 7 cm.

no. 274 - 275 met geometrische figuren à jour versierd. T-vormig. Hoog 9 cm.

no. 276 - 282 zonder versiering. Hoog 10, 8.7, 7, 8, 8.5, 7, 6 cm.

j. Buddhistische attributen. ²⁾

C283. Khakkhara-top (rinkelaar), bestaande uit een lichaam in den vorm van een geprofileerd ghaṇṭā-handvat, waarboven zich een viervoudige beugel verheft, waaraan 4 ringen hangen. Op de plaats, waar de beugels samenkomen, verheft zich een topstuk, wederom in de gedaante van een ghaṇṭā-handvat met hol lotus-achtig sierstuk als bekroning. Aan de onderzijde bevindt zich een stevige pen om het geheel op een stok te bevestigen. Brons. Hoog 25 cm., diam. ringen 3.4 cm.

C284 - 290. Bedelnappen? no. 284 vier-lobbig model; 285 - 286 drie-lobbig model (resp. 6.5, 4.4 cm. diep); no. 287 - 290 gewoon model (resp. 5, 5, 2.4 cm. diep). no. 284 en 290 met gegraveerde randversiering. Brons.

C291 - 292. Idem, met bladspiraalen aan den rand versierd. No. 292 op vier in de wind-richtingen gelegen plaatsen onder den sierrand van teekens voorzien en wel achtereenvolgens van rechts naar links: bloemmotief (?), Çrī-teeken (achterstevoren aangebracht), bloemmotief (?), ankuṣa. Brons. No. 291 hoog 5 cm., diam. 13 cm. No. 292 hoog 6 cm., diam. 13 cm.

k. Ringen en banden. ³⁾

A. Gesloten ringen, bestemd om aan een vinger of teen gestoken te worden.

a. Ronde ringen zonder sierplaat of steen, meestal aan een zijde dikker en aldaar van een ingegraveerde of andere figuur voorzien.

C293. Graveering een ankuṣa tusschen vlamteekens. Diam. 2.3 cm. Goud. FIGUUR 39.

C294. Idem een Çrī-teeken, aan de rechterzijde van de ṣa een haakje, in richting tegen-gesteld aan de tjakrā (zie volgend nummer). Voorts boven en onder dat teeken een vlamteeken. Diam. 2.5 cm. Goud. FIGUUR 39.

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Zie de Inleiding.

³⁾ Zie voor de indeeling de Inleiding.

C295. Idem een Çri-teeken, waarbij het haakje van no. 294 bijna tot het spiegelbeeld van de tjâkrâ is geworden. Met twee vlamteekens. Diam. 2.1 cm. Goud. FIGUUR 39.

C296. Idem een Çri-teeken; het teeken voor de i bijna geheel verdwenen; twee tjâkrâ's, waaronder tot tweekeer toe deze combinatie herhaald. Onder één, boven drie vlamteekens. Diam. 1.9 cm. Goud. FIGUUR 39.

C297. Idem een Çri-teeken, het teeken voor de i tot een putje geworden, waarboven een rozetfiguur, eronder dubbele tjâkrâ herhaald (tezamen het lotusvaas-motief vormend). Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C298. Idem een Çri-teeken, verstyleerd, tweemaal herhaald tusschen angkuça's. Diam. 3 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C299. Idem een Çri-teeken, onherkenbaar verstyleerd. Diam. 1.9 cm. Goud. FIGUUR 39.

C300. Idem een Çri-teeken, geheel tot een lotusvaas-motief geworden. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C301. Idem twee ruggelings tegen elkaar geplaatste, aan de uiteinden omgekrulde boogjes tusschen twee parellijstjes. Diam. 2.1 cm. Goud. FIGUUR 39.

C302. Idem een cirkeltje, waaromheen vier vlamteekens. Diam. 2.1 cm. Goud. FIGUUR 39.

C303. Idem een ruitvormige bloemfiguur, waarvan het middelpunt een putje is. Diam. 2.5 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C304. Idem een ovaal, waarin bloemfiguur. Diam. 1.6 cm. Goud. FIGUUR 39.

C305. Met bladornament en-relief om een tweelobbig middenstuk. Met leem gevuld. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

b. Ronde ringen zonder sierplaat, doch met een inkassing, waarin een steen. ¹⁾

C306. Steen een robijn. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C307. Steen een agaath, waarin een krabbe (?) gegraveerd. Diam. 2.3 cm. Goud. FIGUUR 39.

C308. Steen een opaal. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C309. Steen een cornalijn, waarin een krabbe is gegraveerd. Diam. 2.4 cm. Zilver. FIGUUR 39.

C310. Steen een amethyst. Diam. 1.3 cm. Goud. FIGUUR 39.

c. Ronde ringen zonder sierplaat of steen, doch op geregelde afstanden van insnoeringen voorzien, waartusschen de ring kussenvormig uitpuilt. Deze kussens worden naar boven toe dikker, terwijl zij onderaan den ring geheel ontbreken.

C311. Met 8 insnoeringen (7 kussens). Op het bovenste kussen een tweelobbige figuur. Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C312. Met 8 insnoeringen. Op het bovenste kussen een S-vormige figuur en-relief. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C313. Met 8 insnoeringen. Het bovenste kussen voorzien van gegraveerd lofwerk, terwijl een parellijstje in de lengte-as van het kussen loopt. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C314. Met 8 insnoeringen. Op het bovenste kussen een gegraveerde figuur als van no. C301, doch zonder parellijstjes. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C315. Met 8 insnoeringen. Op het bovenste kussen een figuur als voren, en-relief, tusschen twee parellijstjes. Diam. 2.3 cm. Goud. FIGUUR 39.

C316. Met 8 insnoeringen. Op het bovenste kussen een vierlobbige figuur, waarin eenmaal eenig ornament gegraveerd was. Diam. 1.9 cm. Goud. FIGUUR 39.

C317. Met 6 insnoeringen. Op het bovenste kussen een tweelobbige figuur met kleine driehoeken aan weerskanten van het smalste gedeelte. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C318. Met 8 insnoeringen. Op het bovenste kussen een vierlobbige figuur. Diam. 2.3 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C319. Met 6 insnoeringen. Op het bovenste kussen een vierlobbige figuur, waarin een tot lotusvaas-motief verstyleerd Çri-teeken is gegraveerd. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C320. Met 8 insnoeringen en een vierlobbige figuur. Diam. 2.5 cm. Goud. FIGUUR 39.

C321. Idem, idem. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C322. Met 8 insnoeringen. Op het bovenste kussen een tot een lotusvaas-motief verstyleerd Çri-teeken. Diam. 2.4 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

¹⁾ De in dezen catalogus voorkomende steenen zijn slechts naar de kleur gedetermineerd.

d. Ronde ring, onderbroken door een zegelplaat.

C323. Zegelplaat zeshoekig, geprofileerd en voorzien van een sterk verstyleerd dubbel Çri-teeken. Rand van puntjes. Diam. 2.8 cm. Goud. FIGUUR 39.

C324. Zegelplaat zeshoekig, geprofileerd en voorzien van een tot een lotusvaas-motief verstyleerd Çri-teeken. Diam. 2.5 cm. Goud. FIGUUR 39.

C325. Zegelplaat zeshoekig, geprofileerd en voorzien van een Çri-teeken, verstyleerd tot een visch met lange voelsprietten (?), boven een lotusbloem; de kern heeft de gedaante van een ronde ster boven een maansikkel. Diam. 2.8 cm. Goud. FIGUUR 39.

C326. Zegelplaat zeshoekig, geprofileerd en voorzien van een lotusvaas-motief. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C327. Zegelplaat zeshoekig, geprofileerd en voorzien van een Çri-teeken met twee tjâkrâ's, naar tegenovergestelde zijden gericht, de eene korter dan de ander. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C328. Zegelplaat zeshoekig, geprofileerd en voorzien van een normaal Çri-teeken. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C329. Zegelplaat zeshoekig, geprofileerd en voorzien van het woord *ghurnata* in zgn. Kaḍiri-schrift, in spiegelbeeld ¹⁾. Diam. 2.4 cm. Goud. FIGUUR 39.

C330. Zegelplaat zeshoekig, geprofileerd en glad gelaten. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C331. Zegelplaat zeshoekig, geprofileerd en glad gelaten. Van Sâṇârêdjâ (Wânâgiri). Diam. 2.4 cm. Goud. FIGUUR 39.

C332. Zegelplaat ovaal, aan den zijkant van een lotusbladmotief en-relief voorzien en dragende het woord *çraya* in zgn. Kaḍiri-schrift in spiegelbeeld ²⁾. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C333. Zegelplaat ovaal, geprofileerd en voorzien van het woord *dharmmahyang* in zgn. Kaḍiri-schrift in spiegelbeeld ³⁾. Diam. 2.4 cm. Goud. FIGUUR 39.

C334. Zegelplaat ovaal en glad gelaten. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C335. Zegelplaat ovaal en voorzien van het woord *gahan* in zgn. Kaḍiri-schrift in spiegelbeeld ⁴⁾. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C336. Zegelplaat rond, geprofileerd en voorzien van het woord *çrihana* in zgn. Kaḍiri-schrift in spiegelbeeld ⁵⁾. Diam. 1.9 cm. Goud. FIGUUR 39.

C337. Zegelplaat rond en voorzien van het woord *çraya* in zgn. Kaḍiri-schrift in spiegelbeeld ⁶⁾. Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 39.

C338. Zegelplaat rond en voorzien van een visch boven een lotusbloem. Diam. 2.1 cm. Goud. FIGUUR 39.

C339. Zegelplaat afgerond vierkant en voorzien van een lotusvaas-motief. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C340. Zegelplaat afgerond vierkant en voorzien van een bijna onherkenbare visch boven een lotusbloem. Diam. 2.1 cm. Goud. FIGUUR 39.

C341. Zegelplaat afgerond vierkant en voorzien van een lotusvaas-motief. Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 39.

C342. Zegelplaat bloemvormig, met een knielenden olifant boven een lotusbloem, en-relief. Diam. 2.5 cm. Goud. FIGUUR 39.

e. Ronde ring, onderbroken door een inkassing met steen.

C343. Steen een amethyst. Diam. 2.6 cm. Goud. FIGUUR 39.

C344. Steen een amethyst. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C345. Steen een kristal. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C346. Steen een donkere amethyst. Diam. 1.5 cm. Goud. FIGUUR 39.

C347. Steen een kristal. Diam. 1.6 cm. Goud. FIGUUR 39.

C348. Zes kristallen om een zevende gerangschikt op een zesbladig bloemvormig sierstuk. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 39.

¹⁾ Lees: *ghūrṇṇita*? Beteekenis hier onzeker.

²⁾ *Çraya* beteekent zooveel als „bescherming”.

³⁾ Beteekenis: „schenking van (voor) de voorouders”.

⁴⁾ *Gahan* = „luisterrijk”.

⁵⁾ Lees: *Çri hana*. Beteekenis: „er zij geluk”.

⁶⁾ Zie no. C332.

f. Ring in stijgbeugelvorm met horizontaal liggend sierstuk tusschen de uiteinden van den beugel, die meestal als schouders uitsteken.

C349. Sierstuk bestaande uit een in den bovenkant van den ring geplet ovaal. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C350. Sierstuk tusschen de schouders een vierlobbige figuur, ovaal. Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 39.

C351. Sierstuk een ovaal, waarin een angkuça gegraveerd. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C352. Sierstuk een ovaal, waarin een angkuça gegraveerd. Diam. 1.7 cm. Goud. FIGUUR 39.

C353. Sierstuk een ovaal, waarin een angkuça gegraveerd. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C354. Sierstuk rond met vierlobbige figuur waarin Çri-teeken. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C355. Sierstuk rond met ingegraveerd Çri-teeken. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C356. Sierstuk rond met ingegraveerd Çri-teeken. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C357. Sierstuk vierkant met ingegraveerd, bijna tot lotusvaas-motief verworpen Çri-teeken. Diam. 1.9 cm. Goud. FIGUUR 39.

C358. Sierstuk vierkant, onversierd. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 39.

C359. Sierstuk vierkant, onversierd. Diam. 2.3 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C360. Sierstuk rechthoekig, hol, met ovale opening voor steen (?). Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 39.

C361. Sierstuk ruitvormig, onversierd. Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 39.

C362. Sierstuk ruitvormig, onversierd. Diam. 1.9 cm. Goud. FIGUUR 39.

C363. Sierstuk ruitvormig met ingegraveerde krulfiguur. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

g. Ring als boven, doch het sierstuk dragend op een afzonderlijken hals, welke op het midden van een de beide schouders verbindenden beugel is bevestigd.

C364. Sierstuk bolrond, onversierd. Schouders met spiraalfiguren versierd, ring aan den buitenkant geribd. Diam. 2.5 cm. Goud. FIGUUR 39.

C365. Sierstuk rond met ingegraveerde angkuça. Schouders met bladspiralen versierd. Verminkt. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C366. Sierstuk rond met ingegraveerde bloemfiguur. Schouders met bladspiralen versierd. Diam. 2.6 cm. Goud. FIGUUR 39.

C367. Sierstuk vierkant, in het midden verhoogd, onversierd. Schouders met bladspiralen. Ring aan de buitenzijde geribd. Diam. 2.5 cm. Goud. FIGUUR 39.

C368. Sierstuk ruitvormig met ingegraveerde çangkha. Diam. 2.6 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 39.

C369. Sierstuk ruitvormig met parellijst en bolvormig in het midden. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 39.

h. Ring als type f, doch een inkassing met steen als sierstuk.

C370. Steen een amethyst. Diam. 1.6 cm. Goud. FIGUUR 40.

C371. Steen een kristal. Diam. 2.5 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 40.

C372. Steen een kristal. Diam. 2.6 cm. Goud. FIGUUR 40.

C373. Steen een amethyst. Diam. 3.4 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 40.

C374. Steen een cornalijn met ingegraveerd hert. Diam. 2.3 cm. Goud. FIGUUR 40.

C375. Steen een saphier. Schouders met lofwerk. Diam. 3 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 40.

C376. Steen een amethyst. Schouders met afhangend hemelboom-motief en-relief. Diam. 3.3 cm. Goud. FIGUUR 40.

C377. Steen een robijn. Schouders met afhangend hemelboom-motief en-relief. Diam. 2.4 cm. Goud met hoog zilveragehalte. FIGUUR 40.

i. Ring als voren doch aan de buitenzijde van de insnoeringen van type c voorzien.

C378. Steen een kristal, 8 insnoeringen. Diam. 3.5 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 40.

C379. Steen een kristal, 8 insnoeringen. Diam. 2.6 cm. Goud. FIGUUR 40.

C380. Steen een kristal, 8 insnoeringen. Diam. 2.8 cm. Goud. FIGUUR 40.

C381. Steen een robijn, 8 insnoeringen. Diam. 2.3 cm. Goud. FIGUUR 40.

C382. Steen een bloedkoraal, 8 insnoeringen. Diam. 2.3 cm. Goud. FIGUUR 40.

C383. Steen een amethyst, 4 insnoeringen. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 40.

j. Ring als type g, doch met ingekasten steen.

C384. Steen een kristal. Sierstuk met parellijst. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 40.

C385. Steen een saphier. Sierstuk met parellijst. Diam. 2.5 cm. Goud. FIGUUR 40.

C386. Steen een kristal. Sierstuk met parellijst. Diam. 1.9 cm. Goud. FIGUUR 40.

C387. Steen een robijn. Schouders met spiraalmotieven. Ring aan de binnenzijde geribd. Diam. 2.3 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 40.

C388. Steen een amethyst. Sierstuk met parellijst. De steen is gesneden in den vorm van een tamelijk zuivere, afgeknotte vierzijdige pyramide. Diam 2.2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 40.

C389. Steen een amethyst. Sierstuk met parellijst. Schouders en beugel in haut-relief opgewerkt met krulmotieven. Diam. 2.6 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 40.

k. Ring glad, tusschen de schouders een schuitvormig sierstuk, waarop zich een gelijkvormige zegelplaat verheft.

C390. Met eenvoudig Çri-teeken. Brons. Diam. 3 cm.

C391. Met eenvoudig Çri-teeken met naar links gewende tjâkrâ tusschen twee angkuça's (?). Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 40.

C392. Met eenvoudig Çri-teeken naast een angkuça. Diam. 2.5 cm. Goud. FIGUUR 40.

C393. Met Çri-teeken, van twee tjâkrâ's voorzien, tusschen twee angkuça's en vlamteekens. Zegelplaat ruitvormig. Diam. 2.7 cm. Goud. FIGUUR 40.

C394. Idem, idem, tusschen twee vlamteekens. Diam. 2.7 cm. Goud. FIGUUR 40.

C395. Met twee Çri-teekens (elk met twee tjâkrâ's), met de onderzijde naar elkaar gericht en verbonden door een angkuça-achtige figuur. Diam. 2.7 cm. Goud. FIGUUR 40.

C396. Met drie, elk uit een op zijn tophoek staanden gelijkzijdigen driehoek boven een vlamteeken bestaande Çri-teekens tusschen vier angkuça-achtige figuren. Diam. 3 cm. Goud. FIGUUR 40.

C397. Met drie Çri-teekens als voren tusschen twee vlamteekens. Diam. 3.2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 40.

C398. Met een motief en-relief, dat aan een gevleugelde çangkha herinnert. Diam. 3 cm. Goud. FIGUUR 40.

C399. Met en-relief aangebrachte bladmotieven, uitgaande van een cirkelvormige, gladgelaten figuur in het midden. Diam. 3.5 cm. Goud. FIGUUR 40.

l. Ring als voren, doch tusschen de schouders een lotuskussen.

C400. Lotuskussen ovaal en op het bovenvlak versierd met een ingegraveerde, op een lotus staande gevleugelde çangkha tegen een gepointilleerden achtergrond. Diam. 4 cm. Goud. FIGUUR 40.

C401. Idem, versierd met ingegraveerde, elkaar ruitvormig snijdende lijnen, elke ruit voorzien van een komma-achtige figuur, aldus den zaadbodem van een lotusvrucht aangevende. Diam. 3 cm. Goud. FIGUUR 40.

C402. Idem, doch rond en versierd met cirkelfiguren, de zaadopeningen van den zaadbodem aangevende. Diam. 3.4 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 40.

C403. Idem, rond, versierd met een lotusvaas-motief. Diam. 3.7 cm. Goud. FIGUUR 40.

C404. Idem, rond, versierd met een op een lotus staande gevleugelde çangkha, in werkelijkheid nog een Çri-teeken zijnde. Diam. 3 cm. Goud. FIGUUR 40.

C405. Idem, rond, versierd met een schematisch aangegeven gevleugelde çangkha. Diam. 2.4 cm. Goud. FIGUUR 40.

C406. Idem verminkt. Goud. FIGUUR 40.

C407. Idem verminkt. Goud. FIGUUR 40.

m. Ring als voren, tusschen de schouders een ronde zegelplaat.

C408. Ronde zegelplaat met ingegraveerde visch op lotusbloem binnen een rand met puntjes. Diam. 1.6 cm. Goud. FIGUUR 40.

C409. Idem, in stede van een visch een dubbel lotusvaas-motief. Diam. 1.3 cm. Goud. FIGUUR 40.

C410. Idem, met visch op lotusbloem. Zegelplaat aan de buitenzijde van zigzagmotieven voorzien, schouders met graveeringen versierd. Diam. 2.1 cm. FIGUUR 40.

C411. Idem, vierlobbig en van een dubbel lotusvaas-motief voorzien. Ring met 10 insnoeringen. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 40.

- C412. Idem in de gedaante van een achtlobbige lotusvrucht; in het midden een ledige inkassing. Ring over de lengte viervoudig gegroefd. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 40.
 C413. Idem, in de gedaante van een lotusvrucht met vier om een vijfde gerangschikte, ronde inkassingen voor steenen, welke verloren zijn geraakt. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 40.
 C414. Idem, met een onbewerkten ruwen grauwen steen. Diam. 2.4 cm. FIGUUR 40.
 C415. Idem, met een sterk verweerden grauwen steen, waarin een knielende Nandi is gegraveerd. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 40.

n. Varia. (Ringen, niet onder te brengen onder de typen a - m)

C416. Dunne gladde ronde ring, aan de onderzijde opengeknipt, uiteinden langs elkaar geschoven. Diam. 1.5 cm. Goud.

C417. Dunne gladde ronde ring, waarop in een inkassing een kristal. Nieuw? Diam. 2.6 cm. Zilver. FIGUUR 40.

C418. Ring van nieuw maaksel, waarin een oude cornalijn met ingegraveerden vogel. Diam. 2.6 cm. Goud. FIGUUR 40.

C419. Dunne gladde ronde ring met twee inkassingen, waarin een kristal en amethyst Nieuw? Diam. 2 cm. Zilver. FIGUUR 40.

C420. Ronde gladde ring met marmerachtigen steen binnen een parelrand met ingegraveerden Nandi. Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 40.

C421. Ronde gladde ring met amethyst in een inkassing, van welke relief-ornament naar beide zijden afhangt. Diam. 2.2 cm. Goud.

C422. Platte ronde ring, met parellijst tusschen twee gladde lijsten. Aan een zijde bevindt zich een miniatuur wajra, liggend op den ring vastgehecht, aan de tegenovergestelde zijde wordt de ring onderbroken door een rond medaillon met eenig ornament, aan een cakra herinnerend. Diam. 2.7 cm., lengte van de wajra 3.5 cm. Goud. ¹⁾ FIGUUR 38.

C423. Gladde ronde ring, onderbroken door een in goudblik en-relief gedreven wajra. Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 40.

C424. Gladde ronde ring, waarop een gevleugelde çangkha en-relief is aangebracht. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 40.

C425. Ronde ring van om zijn as gewrongen metaaldraad, voorzien van een sierstuk in bloemvorm, waarin een amethyst. Op elk der uitstekende vier bloembladen een kogeltje. Diam. 1.8 cm. Nieuw? Goud. FIGUUR 40.

C426. Driehoekige ring van metaaldraad, waarop een rond sierstuk met parelrand, waarin een amethyst is ingekast. Diam. 1.8 cm. Goud.

C427. Ring, uit naar het sierstuk toe grooter wordende kogeltjes gevormd. Sierstuk een vierbladige bloemfiguur, waarop een lotusvaas-motief is gegraveerd. Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 40.

C428, 429. Ring geheel als boven, doch zonder graveering. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 40.

C430. Gladde ronde ring, uit metaaldraad bestaande, dat aan een zijde tot een knoop is gevlochten. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 40.

C431 - 433. Ringen van metaaldraad, waaromheen over een derde gedeelte een ander stuk metaaldraad is gewonden. De windingen maken op bepaalde afstanden onherkenbare figuren. Diam. 1.8, 2, 2 cm. No. 432 en 433 zijn doorgeknipt. Goud. FIGUUR 38 EN 40.

C434 - 437. Ringen van metaaldraad, driehoekig, met rond sierstuk, omgeven door een parelrand en bezet met een pyramide van kleine kogeltjes. Diam. 1.5, 1.5, 1.6, 1.6 cm. Goud.

C438. Ringen bestaande uit gevlochten metaaldraad, omwonden met ander metaaldraad, naar het sierstuk toe breder wordende en aan de tegenovergestelde zijde open. Het sierstuk is een ellipsoïde, waarvan de bovenste helft een blauwgroenen steen bevat, de onderste helft met relief-ornament is versierd, en die tusschen twee kogelkransen is gevat. Diam. 3.5 cm. Goud. FIGUUR 38 EN 40.

C439. Idem, sierstuk met geelgroenen steen en zonder lofwerk of kogelkrans. Diam. 2.6 cm. Goud. FIGUUR 40.

C440, 441. Idem, idem. Diam. 1.8, 1.7 cm. Goud.

C442, 443. Idem, doch de eigenlijke ring uit eenvoudig metaaldraad bestaande (niet gevlochten, doch wel omwonden). Sierstuk een parel tusschen kogelkransen. Diam. 1.3 cm. Goud.

C444. Idem, idem, idem, doch zonder parel. Uiteinden omgebogen. Diam. 0.8 cm. Goud.

C445, 446. Idem, idem. Sierstuk een gouden parel tusschen kogelkransen. Uiteinden omgebogen. Diam. 1 cm. Goud.

¹⁾ Gevonden in no. C212.

B. Open ringen, bestemd om met een der uiteinden door een spleetvormige opening in de oorlel te worden gestoken, welk uiteinde daartoe bij velen haakvormig omgebogen is, zoodat het geheel den vorm van een hanger verkrijgt. ¹⁾

a. Ringvormige hangers, symetrisch, opening willekeurig.

C447. Ring met vierkante doorsnede, aan de buitenzijde versierd met drie angkuça's, waartusschen twee Çri-teekens. Diam. 1.3 cm. Van Pëkalongan. Goud. FIGUUR 41.

C448. Ring met cirkelronde doorsnede. Diam. 2.7 cm. Van Grogolan (Wânâgiri). Verguld brons.

C449. Idem, idem. Diam. 2.2 cm. Brons.

C450. Idem, idem. Diam. 1.8 cm. Van Wânâgiri. Goud.

C451. Idem met halfronde doorsnede. Diam. 0.7 cm. Van Ngëtak (Wânâgiri). Goud.

C452. Idem met tot aaneengeschakelde driehoeken afgevlakt oppervlak. Diam. 0.6 cm. Goud.

C453. Idem met tot aaneengeschakelde ruiten afgevlakt oppervlak. Diam. 0.9 cm. Goud.

C454. Idem met tot acht aaneengeschakelde, met de korte zijden naar het middelpunt gerichte gelijkbeenige trapezia afgevlakt oppervlak. De opening snijdt een der trapezia middendoor. Buitenzijde bestaat uit acht rechthoeken. Diam. 1.6 cm. Goud. FIGUUR 41.

C455. Idem met tot zes met de bases naar het middelpunt gerichte vijfhoeken vervormd oppervlak. De tophoekzijden steken stervormig uit. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 41.

C456. Idem, doch de vijfhoeken tot lancetvormige bladfiguren vervormd, vijf in getal, elk over het midden van een ribbe voorzien. Stervormig. Diam. 3.2 cm. Goud. FIGUUR 41.

C457. Idem, doch de lancetvormige bladfiguren niet in het vlak van den ring gelegen, doch dwars daarop staande, punten afgerond, negen in getal. Geen ribben. Diam. 3 cm. Goud. FIGUUR 41.

C458. Idem, bladfiguren bijna cirkelrond, twaalf in getal. Diam. 1.8 cm. Goud.

C459 - 465. Idem, idem, bladfiguren resp. 15, 18, 19, 19, 23, 23 en 23 in getal. Diam. resp. 1.6, 1.1, 1.2, 1.1, 1, 1, 1.2 cm. No. 460 - 463 van Sëdajoe (Wânâgiri). Goud. FIGUUR 41.

C466. Idem, bezet met zes kegels, waarvan de punten naar denzelfden kant iets zijn omgebogen. Diam. 2 cm. Goud.

C467. Idem, bezet met zes vierzijdige pyramiden. Diam. 2 cm. Goud.

C468. Idem, bezet met zes vierzijdige pyramiden, waartusschen kleinere dergelijke figuren en kogeltjes zijn gevoegd. Diam. 2.1 cm. Goud. FIGUUR 41.

C469. Idem met dertien doornachtige punten bezet, aan den rand van de ringopening van twaalf kleine tegen de groote aangelegde punten en aan den tegenovergestelden rand van een geribben band voorzien. Diam. 2.4 cm. Goud.

C470. Idem, bezet met vele korte doorsneden, waartusschen op regelmatige afstanden ronde, verticale bladfiguren als bij no. C458. Diam. 0.8 cm. Van Sëdajoe (Wânâgiri). Goud.

C471. Idem, idem, doch zonder de bladfiguren. Diam. 1.2 cm. Goud.

C472. Idem, bezet met zeven bladvormige ronde uitsteeksels, waartusschen telkens twee kleinere. Diam. 1.3 cm. Goud.

C473. Idem, bestaande uit zes gladde kogels. Diam. 1.7 cm. Goud, FIGUUR 40.

C474. Idem, bestaande uit acht idem. Diam. 1 cm. Goud.

C475. Idem, bestaande uit 11 gladde kogeltjes tusschen gladde randen gevat. Diam. 1.6 cm. Goud.

C476. Idem, bestaande uit 19 gladde kogeltjes tusschen parelranden gevat. Diam. 0.9 cm. Goud.

C477. Idem, bestaande uit talloze zeer kleine kogeltjes, die de buitenzijde van den ring geheel bedekken. De ring heeft de gedaante van twee met het grondvlak op elkaar geplaatste afgeknotte kegels en wordt naar boven en onderen begrensd door gladde randen. Diam. 1 cm. Goud.

C478. Idem, bestaande uit 12 gladde kogels, tusschen twee reeksen van 13 kleinere gladde kogels gevat, het geheel gevat binnen twee dubbele gladde banden. Diam. 1.4 cm. Goud.

C479. Idem, bestaande uit 5 kogels, elk bezet met een bloem-relief op den top. Diam. 2.4 cm. Goud. FIGUUR 41.

¹⁾ Bij deze en de volgende ringen bedenke men, dat de huid van de oorlel door de zeer gerekte gedaante dun was en gemakkelijk door een spleetvormige opening gehaald kon worden.

C480. Idem, met 6 kogels die elk met kleine kogeltjes versierd zijn, het geheel gevat tusschen gladde ringen aan boven- en onderkant. Diam. 2.5 cm. Goud.

C481. Idem, idem, idem, doch 7 kogels. Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 40.

C482. Idem, bezet met roos-vormige bloemen. Diam. 1.4 cm. Goud.

C483, 484. Idem, idem. Diam. 0.7, 1.4 cm. Goud.

C485. Idem, met in haut-relief aangebrachte bloemvormige spiraalfiguren. Ring aan de binnenzijde hol. Diam. 1.8 cm. Goud.

C486, 487. Ring, versierd met bladspiraalen en-relief in medaillons. Diam. 4 cm., dik 1.6 cm. Met leem gevuld. Van Sēdajoe (Wānāgiri). Goud. FIGUUR 48.

C488. Idem, versierd met twee reeksen driehoekige bladmotieven en-relief, de punten naar elkaar toe gekeerd en de bases langs een parelrand gelegen, die boven- en onderkant van den ring siert. Een dergelijke parelrand loopt ook over het midden van de buitenzijde. Diam. 5.5 cm., dik 1.8 cm. Met leem gevuld. Van Patjitan. Goud. FIGUUR 48.

C489. Idem, aan de buitenzijde van een doorgaand recalcitrantspiraalmotief voorzien, tusschen twee gearceerde lijstjes besloten. Diam. 5.5 cm., dik 1.5 cm. Met leem gevuld. Goud. FIGUUR 48.

C490, 491. Idem, en-relief bewerkt als een uit twee strengen gevlochten koord, waarvan een streng gearceerd is, de ander glad gelaten, afgewisseld met bladmotieven. Diam. 4.5 cm., dik 1 cm. Van Sēdajoe (Wānāgiri). Goud. FIGUUR 48.

b. Als boven, doch kussenvormig, al of niet verdubbeld of verdriedubbeld tot een kegelvormigen koker; bovenste kussens kleiner dan onderste.

C492. Kussen tusschen twee gladde ringen, diagonaalsgewijs geribd. Hoog 1.5 cm. Goud.

C493. Kussen idem, van fijn lofwerk voorzien. Hoog 1.4 cm. Goud.

C494. Kussen idem, idem. Hoog 1 cm. Goud.

C495. Kussen bekroond met twee gladde ringen, van fijn lofwerk voorzien. Hoog 0.8 cm. Goud.

C496. Kussen met een gladden ring, idem. Hoog 1 cm. Goud.

C497. Kussen tusschen twee gladde ringen, verticaal geribd en elke ribbe op haar beurt horizontaal gegroefd. Hoog 1.2 cm. Goud.

C498. Kussen met een geribden ring, diagonaalsgewijs gearceerd. Hoog 1.1 cm. Goud.

C499. Kussen met een gladden ring, verticaal gegroefd. Hoog 1.6 cm. Goud. FIGUUR 43.

C500. Twee gladde kussens tusschen drie gladde ringen. Hoog 1 cm. Goud. FIGUUR 43.

C501. Twee met ruitfiguren versierde gladde kussens tusschen drie gladde ringen. Hoog 1.5 cm. Goud. FIGUUR 43.

C502. Twee van fijn lofwerk voorziene kussens, waartusschen een gladde ring. Hoog 1.5 cm. Goud.

C503. Twee diagonaalsgewijs gearceerde kussens met kleine bloemfiguren versierd, waartusschen een gladde ring. Hoog 2 cm. Goud.

C504. Drie gladde kussens met twee gladde ringen. Hoog 1.4 cm. Goud. FIGUUR 43.

C505. Drie idem, waartusschen twee idem, het onderste kussen met ruitfiguren en-relief versierd. Hoog 1.2 cm. Goud.

C506. Drie kussens, waartusschen twee ringen, het onderste kussen met lofwerk versierd. Hoog 1.3 cm. Goud. FIGUUR 43.

C507. Drie kussens en twee ringen, het bovenste kussen gearceerd, de beide onderste met lofwerk versierd. Hoog 1.5 cm. Brons.

C508. Drie kussens en een ring aan de bovenzijde, de beide bovenste kussens gearceerd, het onderste met spiraalfiguren versierd. Hoog 1.1 cm. Goud. FIGUUR 43.

C509. Drie kussens, elk van lofwerk voorzien. Hoog 1.1 cm. Goud. FIGUUR 43.

C510, 511. Drie kussens, elk van lofwerk voorzien. Hoog 2 cm. Goud. FIGUUR 43.

C512. Drie kussens, het bovenste glad, de beide onderste van ornament voorzien. Hoog 1.7 cm. FIGUUR 43.

C513 - 516. Drie kussens, elk diagonaalsgewijs gearceerd. Hoog 2, 2, 2.4, 2.4 cm. (twee stel). Goud. FIGUUR 43.

C517 - 520. Idem, idem. Hoog 2.3, 2.3, 2.5, 2.5 cm. (twee stel). Van Sēdajoe (Wānāgiri). Goud.

C521. Drie kussens, elk geprofileerd, onversierd en driehoekig op de doorsnede. Hoog 4 cm. Goud. FIGUUR 43.

c. Ringvormig, doch eenzijdig symetrisch, opening in de as. Meestal aan de zijde der opening dikker dan aan de tegenovergestelde zijde.

C522. Ring gevormd door een om zijn as gewrongen staafje van vierkante doorsnede (8 windingen). Diam. 1.2 cm. Goud. FIGUUR 41.

C523. Idem (17 windingen). Diam. 1.4 cm. Goud.

C524. Idem (48 windingen). Diam. 1.4 cm. Goud.

C525. Idem, geknoopt uit 8 gevlochten draden, aan de uiteinden in kleine kubussen gevat. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 41.

C526. Gladde ring, naar de buitenzijde toe afgeplat, aan de zijde der opening dikker dan aan de tegenovergestelde zijde, aan den binnenkant uitgehold. Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 41.

C527. Idem, idem, idem, Diam. 2.5 cm. Verguld brons.

C528. Idem, idem, idem, gerekter van vorm, met ribbe. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 41.

C529. Idem, uiteinden stempelvormig afgeplat en hoekig omgebogen. Doorsnede rond. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 41.

C530 - 532. Idem, de stempelvormig afgeplatte uiteinden langs elkaar geschoven. Doorsnede rond. Diam. 1, 1.8, 2 cm. Goud. FIGUUR 41.

C533, 534. Idem, idem, doch doorsnede vierkant. Diam. 1 cm. Goud.

C535. Idem, uiteinden nautilus-vormig omgekruld en langs elkaar geschoven. Diam. 2.4 cm. Goud.

C536. Idem, idem, idem, doch gedeeltelijk met fijn netwerk omhuld. Diam. 2.4 cm. Goud. FIGUUR 41.

C537, 538. Idem, als no. 529, doch aan de binnenzijde uitgehold en op verschillende plaatsen met kogels versierd. Diam. 3.2 cm. Goud. FIGUUR 41.

C539. Ring als no. 455 uit vijfhoekige figuren bestaande, doch naar de opening toe grooter wordende. 10 vijfhoeken, waarvan de kleinste aan den buitenkant een inkassing voor een steen heeft. Diam. 1.7 cm. Goud.

C540. Idem, doch 8 vijfhoeken en zonder inkassing. Aan de binnenzijde uitgehold. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 41.

C541. Idem, doch 7 vijfhoeken, elk van een ribbe van tophoek naar basis voorzien. De grootste vijfhoek is over die ribbe gespleten. Diam. 2.4 cm. Goud. FIGUUR 41.

C542. Ring als no. 526, doch over de buitenste ribbe van een kartelrand voorzien, aan de binnenzijde uitgehold, uiteinden stempelvormig afgeplat. Diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 41.

C543. Idem, geheel met spiralen bezet, uiteinden sterker stempelvormig afgeplat. Diam. 2.2 cm. Goud. FIGUUR 41.

C544 - 547. Idem, met lofwerk bezet. Diam. 1.2, 1.4, 1.5, 1.6 cm. Goud.

C548. Idem, met lofwerk bezet, waarin aan weerskanten aan de buitenzijde onderaan een paar buiten gerichte mannekop met kluizenaarshaartooi. Aan den bovenkant een oog. Diam. 1.4 cm. Goud. FIGUUR 41.

C549. Idem, idem, met mannekop tusschen vleugels. Diam. 2 cm. Goud.

C550, 551. Idem, met cakra-vormig bloemmotief aan de buitenzijde der hier recht verloopende uiteinden. Diam. 1.5, 1.7 cm. Goud.

C552. Idem, uiteinden recht verloopend en aan de buitenzijde bezet met kogelstapels in kruisvorm. Diam. 1.5 cm. Goud.

d. Als boven, asymetrisch, beantwoordend aan ringen van groep A, doch met een opening aan den zijkant.

C553. Gladde ring als no. 306, met amethyst. Diam. 1.6 cm. Goud. FIGUUR 42.

C554. Idem, met amethyst. Diam. 1 cm. Goud.

C555. Idem, met smaragd? Diam. 0.8 cm. Goud.

C556. Idem, met amethyst. Diam. 1.1 cm. Goud.

C557. Idem, steen uitgevallen. Diam. 0.9 cm. Goud.

C558. Ring als no. 330, zegelplaat zeshoekig, glad. Diam. 0.9 cm. Goud.

C559. Ring als no. 370, doch in stede van een steen een opengespleten vruchtvormig sierstuk met een kogeltje bekroond. Diam. 1.2 cm. Goud.

C560. Ring als no. 370, steen een amethyst. Diam. 0.9 cm. Goud.

C561. Idem, steen uitgevallen. Diam. 0.9 cm. Goud.

- C562. Idem, steen een kristal. Diam. 0.7 cm. Goud.
 C563. Idem, steen uitgevallen. Diam. 0.9 cm. Goud.
 C564. Idem, steen een amethyst. Diam. 1.6 cm. Goud.
 C565. Ring stijgbeugelvormig, met insnoeringen, tusschen de schouders een lotusbloem, waaruit de steen is weggefallen. Diam. 0.8 cm. Goud.
 C566. Ring als no. 400 (met lotuskussen), voorzien van amethyst. Diam. 1 cm. Goud.
 C567. Idem, met half gesloten lotusbloem, zonder steen. Diam. 1.5 cm. Goud.
 C568. Idem, geheel open lotusbloem, zonder steen. Diam. 1 cm. Goud.
 C569. Idem, idem, ring rond en als vlechtwerk gearceerd. Diam. 1.1 cm. Goud.
 C570. Idem, idem, idem, op het bovenvlak een Çri-teeken gegraveerd. Diam. 1.2 cm. Goud. FIGUUR 42.
 C571. Idem, idem, idem, met kristal. Diam. 1.1 cm. Goud.
 C572. Ring als no. 361, sierstuk een vierzijdige pyramide. Diam. 1.1 cm. Goud.
 C573. Idem, sierstuk een omgekeerde, driezijdige pyramide. Diam. 1.1 cm. Goud.
 C574. Idem, sierstuk hulstbladvormig. Diam. 0.7 cm. Goud.

e. Als boven, asymmetrisch, opening aan den zijkant, niet beantwoordend aan ringen van groep A, een der uiteinden kennelijk als haak op te vatten, aan de aan het sierstuk tegenovergestelde zijde meestal van een punt voorzien.

C575. Ring als no. 526, doch op den buitenkant van een der uiteinden een drietandig antifexvormig opzetstuk. Diam. 1.6 cm. Goud.

C576. Als voren, doch ring gelijkmatig dik, drietandige figuur naar verhouding grooter. Diam. 1.4 cm. Goud.

C577. Als no. 526, drietandige figuur een driebladige geworden, uit een wolkenband oprijzend. Links en rechts van het sierstuk steekt een puntige bladfiguur uit. Diam. 1.5 cm. Goud. FIGUUR 42.

C578. Idem, in stede van de driebladige figuur een regelrechte lotusbloem. Diam. 1.5 cm. Goud.

C579, 580. Idem, met bikkelvormig sierstuk. Diam. 1.5 cm. Goud.

C581. Idem, sierstuk een rond massief potje met breed uitlopenden hals. Diam. 1.7 cm. Goud. FIGUUR 42.

C582. Idem, sierstuk bikkelvormig als no. 579, doch daaronder naar links en rechts een puntige bladfiguur uitstekend. Diam. 1.2 cm. Goud.

C583 - 585. Idem, sierstuk ruitvormig met ingebogen zijden, dubbele bladpunten links en rechts. Diam. 1, 1.4, 1.1 cm. Bij no. C585 de haak aan de buitenzijde geribd. Goud. FIGUUR 42.

C586, 587. Ring van ovalen vorm, met bloemvormig sierstuk, haak naar binnen ingebogen in stede van met een naar buiten gerichte punt. Diam. 1.5, 1.4 cm. Goud.

C588 - 590. Idem, sierstuk een ingekaste steen (588 en 589 een amethyst, 590 een smaragd), haak ingebogen en aan het uiteinde naar binnen omgekruld. Diam. 1.2, 1.2, 1 cm. Goud. FIGUUR 42.

C591, 592. Idem, sierstuk een ingekaste smaragd, haak ingebogen en als een koord gearceerd. Diam. 1 cm. Goud. FIGUUR 42.

C593, 594. Idem, sierstuk schoenvormig met ingekaste lichte smaragd (bij no. 594 uitgevallen), haak ingebogen en aan het uiteinde naar binnen omgekruld. Diam. 1.3 cm. Goud.

C595. Ring als no. 577, doch sierstuk bestaande uit drie elk door een rand omgeven ovale verheffingen. Haak geribd en met punt. Diam. 1.8 cm. Goud. FIGUUR 42.

C596, 597. Idem, idem, idem. Diam. 1.2, 1.1 cm. No. 597 van Krapjak (Matèsih). Goud.

C598, 599. Idem, idem, idem, doch de ovalen door een overlans loopende, uitstekende ribbe in twee helften verdeeld. De ribbe van het middelste ovaal is accoladevormig. Diam. 2.1, 2.2 cm. Goud. FIGUUR 42.

C600. Idem, idem, idem, doch de middelste ribbe niet accoladevormig. Diam. 1.5 cm. Goud.

C601. Idem, idem, idem, met accoladevormige ribbe, elk ovaal tot een éénoog-motief vervormd. Aan den haak hangt een kleine gladde open ring. Diam. 2.3 cm. Goud. FIGUUR 42.

C602, 603. Idem, idem, idem, doch met vier ovalen zonder ribbe, pijlpuntvormig gerangschikt links en rechts van een top-ornament en omgeven door zeer fijn ornament in haut-relief en à jour. De haak tot geringe afmetingen gereduceerd. Diam. 2, 2.4 cm. Goud. FIGUUR 42.

C604, 605. Idem, idem, geheel tot een uit in haut-relief en à jour bewerkt vlamornament bestaande pijlpunt geworden, herinnerend aan de gekartelde microlithische pijlspitsen. Haak bijna geheel in het holle binnenste verdwijnend. no. 605 met een verstyleerden kâla-kop aan weerszijden. Diam. 2.5, 3 cm. Goud. FIGUUR 42.

C606. Ring als no. 539, negenpuntige sterfiguur, doch opening terzijde (splits een der punten middendoor). Punten aan de eene zijde veel grooter dan aan de andere. Om de ringopening aan weerszijden bladornament. Diam. 3 cm. Goud. FIGUUR 42.

C607. Ring als no. 577, doch geheel met bloemvormig lofwerk in haut-relief bezet. Diam. 4.1 cm. Goud. FIGUUR 42.

f. Hangers, waarbij de ringvorm geheel teloor is gegaan, asymmetrisch en bestaande uit een sierstuk met voorstelling en-relief, aan het eene uiteinde waarvan een haak is bevestigd, die in het midden ingebogen en aan het uiteinde naar binnen omgekruld is (aansluitende aan de ringvormige hangers C586 - 594).

C608 - 616. Sierstuk gerekt-ruitvormig, met ornament en-relief, waarin een door een breeden vlakken rand omgeven vierlobbige uitholling zonder steen. Sierstuk 1.5 - 3 cm. hoog. Goud.

C617. Idem, uitholling drielobbig. Hoog 2 cm. Goud.

C618. Idem, uitholling vierkant. Hoog 2 cm. Goud.

C619, 620. Idem, het ornament tot een kâla-kop (één oog-motief) verstyleerd, met ronde uitholling als boven (in plaats van het eene oog). Hoog 2.3 cm. Goud.

C621, 622. Idem, uitholling ovaal. Hoog 2.2 cm. Goud.

C623. Idem, uitholling vierlobbig. Hoog 2.3 cm. Goud.

C624 - 633. Idem, het sierstuk tot een één oog-motief verstyleerd, zonder uitholling. Hoogte sierstuk 2.6, 2.6, 2.5, 2.5, 3, 3, 4.3, 3, 2, 2, cm. De no's 624/625, 626/627, 628/629 en 632/633 vormen paren. Goud.

C634 - 637. Idem, het sierstuk een verstyleerde twee-oogige kâla-kop. Hoog 2.2, 2.2, 2.4, 3 cm. De no's 634/635 vormen een paar. Goud.

C638 - 640. Idem, het sierstuk een natuurlijke kâla-kop, bij 638 haak niet naar binnen, doch naar buiten omgebogen. Hoog 3, 3.2, 4 cm. Goud. FIGUUR 42.

C641. Idem, het sierstuk een zittende singha. Hoog 2.3 cm. Goud.

C642, 643. Idem, het sierstuk een makara-kop met omhooggeheven slurf. Paar. Hoog 3 cm. Goud. FIGUUR 42.

C644. Idem, idem. Hoog 3.2 cm. Goud.

C645. Idem, het sierstuk een ramskop met helmvormige veeklok aan een halster. Hoog 2.2 cm. Goud. FIGUUR 42.

C646. Idem, het sierstuk een olifantskop met naar binnen gekrulde slurf. Hoog 2 cm. Goud.

C647. Hanger, waarvan het sierstuk en de haak een bloemmotief vertoonen, dat respectievelijk herinnert aan çangkha en cakra. Hoog 2 cm. Goud.

g. Geopende ronde ringen van klein formaat met sierstuk haaks op het ringvlak, geheel of voor het voornaamste gedeelte aan een zijde daarvan uitstekend. ¹⁾

C648. Sierstuk een kogel. Hoog 0.7 cm. Goud. FIGUUR 44.

C649. Idem, ring dubbel. Hoog 1 cm. Goud. FIGUUR 44.

C650. Sierstuk een omgekeerd trapeziumvormig doosje, waaruit de steen is weggevallen. Hoog 0.8 cm. Goud.

C651, 652. Sierstuk een rechthoekig doosje met een pyramide van kogeltjes bekroond, ring uit kogeltjes samengesteld. Steen uitgevallen. Hoog 1 cm. Goud. FIGUUR 44.

C653 - 656. Sierstuk een viertandige wajra, welks vijfde, middelste tand een met een schijfje of topstuk bekroond staafje is, dat door de as liep van een binnen de vier tanden gevatten kogelvormigen steen. Steen verloren. Hoog 1.5 cm. Goud. FIGUUR 44.

¹⁾ De thans volgende ringen werden waarschijnlijk horizontaal en terzijde van oorlel of oorschelp gedragen, op de wijze van de ringen van no. A45. Zie Inleiding.

- C657. Idem, binnen de tanden een peervormige amethyst, geen staafje. Hoog 1.8 cm. FIGUUR 44.
- C658, 659. Idem als No. 653. No. 658 met kristallen kogel; ring verloren geraakt. Hoog 1 cm. Goud.
- C660. Idem, zonder steen, ring driedubbel en als een koord gearceerd. Hoog 1.2 cm. Goud. FIGUUR 44.
- C661. Idem, ring vierdubbel en als voren. Steen verloren. Hoog 1.2 cm. Goud.
- C662. Idem, ring als touwwerk gearceerd en geprofileerd, tanden aan de basis versierd. Hoog 1.8 cm. Goud. FIGUUR 44.
- C663. Idem, ring glad, tanden aan de basis lotusblad-achtig versierd, binnen de tanden een stuk ruw goud gevat. Hoog 1.9 cm. Goud. FIGUUR 44.
- C664. Idem, wajra op een lotusbloem geplaatst. Steen verloren. Hoog 1.5 cm. Goud. FIGUUR 44.
- C665-667. Sierstuk een wajra, geplaatst terzijde van een lotus, die op een ronden, als touwwerk gearceerden ring is bevestigd. Deze ring komt overeen met no. C569 - 571. De oorspronkelijk in den lotus ingelaten steenen zijn weggefallen. Hoog 2.1, 2, 1.9 cm. Goud.
- C668. Sierstuk een lotusbloem, haaks op het ringvlak aangebracht, steen weggefallen, ring glad. Hoog 0.8 cm. Goud.
- C669. Idem, met wajra op den lotus, waarin een roodkleurige, doorschijnende kogel. Hoog 1 cm. Goud.
- C670. Sierstuk een lotusbloem, waarin een spits-eivormig voorwerp. Hoog 1.5 cm. Goud. FIGUUR 45.
- C671. Sierstuk spits-eivormig, aan de basis en op den top met pyramiden van kleine kogeltjes bezet. Onder het sierstuk, tegen den ring, een vierkante tusschen twee ovale inkassingen voor steenen. Hoog 1.3 cm. Goud.
- C672. Sierstuk een spits-eivormig voorwerp op een lotusbloem, bekroond met een knop boven een parelkrans. Hoog 1.4 cm. Goud. FIGUUR 45.
- C673. Sierstuk als boven, ring bezet met driehoekige, van het middelpunt uitstralende schijfjes. Hoog 1.7 cm. Goud. FIGUUR 45.
- C674. Sierstuk een over de lengte geribde, ovale vrucht met bekroning. Hoog 0.8 cm. Goud.
- C675. Sierstuk afgeknot-kegelvormig (koeloek?) op een lotusbloem. Hoog 1.3 cm. Goud. FIGUUR 45.
- C676. Sierstuk een kristallen kogel, gevat binnen rankfiguren, met bekroning. Hoog 1.7 cm. Goud. FIGUUR 45.
- C677. Sierstuk getand, maansikkelvormig, waarschijnlijk afgebroken en bestemd om een steen te omvatten. Ring geribd. Hoog 1.2 cm. Goud.
- C678. Sierstuk een rankfiguur, bestemd om een steen te omvatten. Ring glad. Hoog 0.9 cm. Goud.
- C679, 680. Sierstuk een rankfiguur, waarin een langwerpige amethyst. Hoog 1.2, 1.4 cm. Goud. FIGUUR 45.
- C681. Sierstuk als boven, met een pyramide van kogeltjes bekroond. Ring gearceerd. Hoog 2 cm. Goud.
- C682. Idem, zonder bekroning, ring tot driehoeksfiguren afgevlakt. Hoog 1.3 cm. Goud. FIGUUR 45.
- C683. Sierstuk een aan beide zijden evenveel uitstekend, uit goudblik vervaardigd en met kogeltjes opgesierd hol voorwerp in den vorm van een op zijn spiegelbeeld staande tjanji, voorzien van antefixen op de hoeken van de kroonlijsten en van een middenband om het eigenlijke tempellichaam. Verminkt. Hoog 4 cm. Goud. FIGUUR 45.

h. Geopende stijgbeugelvormige ringen van klein formaat met sierstuk haaks op het ringvlak, geheel of voor het voornaamste gedeelte aan een zijde daarvan uitstekend.

C684. Sierstuk een ronde inkassing, waarboven een nisvormige dito voor een driehoekigen steen. Beide steenen uitgevallen. Hoog 1.2 cm. Goud.

C685. Sierstuk nisvormig, waarin een kristal en een robijn zijn gevat. Hoog 0.6 cm. Goud. FIGUUR 47.

C686. Lotusing als No. 566, met een wajra terzijde van den lotus. Hoog 2 cm. Goud. FIGUUR 47.

C687. Stijgbeugelvormige ring met vierkante inkassing voor een steen, sierstuk een lotusbloem. Steen uit de inkassing evenals de kogel van den lotus weggevallen. Hoog 1.6 cm. Goud.

C688, 689. Idem, zonder inkassing, sierstuk een lotusbloem. Kogel weggevallen. Hoog 1.2, 1.4 cm. Goud.

C690 - 692. Sierstuk een lotus met wajra op vierkante inkassing. Steen en kogel weggevallen. Hoog 1.9, 1.7, 1.5 cm. Goud. FIGUUR 47.

C693, 694. Sierstuk een lotusbloem boven een vierkante inkassing met versiering. Steen en kogel weggevallen. Hoog 1.4, 1 cm. Goud.

C695. Sierstuk een wajra op lotusbloem op vierkante inkassing. Steen en kogel weggevallen. Zeer verminkt. Goud.

C696 - 699. Sierstuk een lotusbloem, waarin een kogel van robijn (696), cornalijn (?) (697), oranjeleuige steen (698, 699). Hoog 1.1, 1, 1.3, 1.5 cm. Goud. FIGUUR 47.

C700 - 703. Sierstuk een lotusbloem, waaruit de kogel is weggevallen. Hoog 1, 1, 0.9, 1.1 cm. Goud.

C704, 705. Sierstuk een aan vier zijden van een glad ovaal voorziene, op een lotusbloem staande kroon, bij no. 705 bekroond met een kristal. Onder den lotus een vierkante inkassing, steen uitgevallen. Hoog 2.2, 2 cm. Goud. FIGUUR 46.

C706. Idem, doch op een dubbele lotusbloem, steen uitgevallen. Hoog 1.8 cm. Goud.

C707. Sierstuk een op een dubbelen lotus staande kroon, op den ring een vierkante inkassing met amethyst. Hoog 1.8 cm. Goud. FIGUUR 46.

C708. Eivormig sierstuk op lotusbloem. Over het sierstuk loopt een ribbe. Hoog 1.8 cm. Goud. FIGUUR 46.

C709. Idem, zonder ribbe, met parelknop, op den ring een vierkante inkassing zonder steen. Hoog 1.8 cm. Goud. FIGUUR 46.

C710. Sierstuk doerian-vormig op een lotusbloem. Hoog 2 cm. Goud. FIGUUR 46.

C711, 712. Sierstuk in den vorm van een Phrigische muts, op een lotusbloem, bij no. 711 met vierkante inkassing voor een steen. Hoog 2, 1.7 cm. Goud. FIGUUR 46.

C713, 714. Spits-eivormig sierstuk met knop, boven een versierde ronde inkassing, waarin bij no. 713 een turkoois. Hoog 1.5, 2 cm. Goud.

C715. Sierstuk een met een wajra bekroond Meru-achtig bergstuk. Inkassing met steen. Hoog 1.3 cm. Goud. FIGUUR 46.

C716. Sierstuk een lotusbloem zonder kogel (uitgevallen) boven een door ornament omgeven vierkante inkassing voor een steen. Hoog 1.6 cm. Goud.

C717. Sierstuk harp-vormig, met kogeltjes versierd, boven een inkassing met kristal, waaronder een tros kogeltjes afhangt. Hoog 1.8 cm. Goud.

C718. Sierstuk een thans verdwenen, in ranken gevatte steen, boven een vierkante inkassing zonder steen, aan weerszijden waarvan een met kogeltjes versierde en aan de punt naar binnen omgebogen hoorn uitsteekt. Hoog 1.9 cm. Goud.

i. Geopende ronde ringen, aan een zijde tot een aan beide zijden van het ringvlak uitstekend sierstuk verbreed, welke verbreeding de neiging vertoont zich naar boven toe komvormig naar binnen te buigen.

C719-722. Sierstuk met spiraalornament en-relief, aan den bovenkant spits toeloopend. Hoog 1, 2, 1, 1 cm. Goud.

C723, 724. Sierstuk bestaande uit drie puntig toeloopende bladfiguren, bij no. 724 naar buiten omgebogen. Hoog 1.5, 1.3 cm. Goud.

C725, 726. Sierstuk met drievoudig vertakt bladornament en-relief. Hoog 1.5 cm. Goud.

C727, 728. Sierstuk met convex (727) of concaaf (728) medaillon tusschen bladornament en-relief. Hoog 2, 1.6 cm. Goud.

C729. Sierstuk met glad vierkant tusschen bladornament en-relief. Hoog 1.9 cm. Goud.

C730, 731. Sierstuk met natuurlijken (730) of verstyleerden (731) kâla-kop. Hoog 2, 1.2 cm. Goud.

C732. Sierstuk een mannetje. Hoog 1 cm. Goud.

C733. Sierstuk een gevleugelde Garuḍa. Hoog 2 cm. Goud.

C734, 735. Sierstuk romp en hoofd van een mannetje, natuurlijk (734) of gestyleerd (735). Ring naar den buitenkant afgeplat, onder het sierstuk een inkassing (734) of motief (735). Hoog 1.7, 2 cm. Goud.

C736-742. Ring met komvormig uitgebreid en naar binnen hellend sierstuk, aan de buitenzijde versierd met een mannetje met duidelijk aangebrachte penis (736), met een mannetje in loopende of vliegende houding (737, 738), met de buste van een mannetje (739), met drie mannetjes (740), met lofwerk in haut-relief. Hoog 2.6, 2, 1.8, 1.5, 2.7, 2.7, 2.4 cm. Goud.

C. Arm- en enkelbanden.

C743, 744. Armband, met leem gevuld, doorsnede een gelijkbeenig trapezium, waarvan de bovenste zijde een vierdeelige zigzaglijn is. De zijkanten zijn van ornament aan de basis voorzien, de rest is glad gelaten. Het geheel bestaat uit twee stukken, waarvan het kleinste tusschen de uiteinden van het grootste past. Het wordt aan de eene zijde met een ronde pal in een ronde kokervormige holte vastgezet (spagnolet-sluiting), aan de andere zijde met een dunnen haak, die in een dun kanaal in het aangrenzende uiteinde van het grootste stuk past, daarbuiten met een oogje uitsteekt, door welk oogje vervolgens een aan een kettingkje hangend pinnetje kan worden gestoken. Diam. 8.5 cm., dik 2.5 cm. Uit de omgeving van Bārāboedoer. Goud. FIGUUR 48.

C745 - 747. Armband, bestaande uit een ringvormig gebogen metaaldraad, voor een gedeelte met een dergelijken draad omwonden. Diam. 5.5, 5, 5 cm. Zilver.

C748, 749. Bovenarmband, bestaande uit een uit zeer dun metaaldraad gevlochten slan-gelichaam, aan het eene einde voorzien van een afzonderlijk kopstuk, aan het andere einde van een dito staartstuk van een nāga. De kop draagt een lage wajang-kroon en heeft naar achteren uitstekende oorsieraden (soemping), terwijl op het diadeem zeven beurtelings witte en roode steenen, op den top van de kroon een roode en op elk der oorsieraden eveneens een roode steen is aangebracht. De staart is aan boven- en onderzijde van een randje voorzien en draagt een rooden steen. Het lichaam is tot een ring van 9 cm. middellijn gewonden. Kopstuk hoog 4.5 cm., staartstuk lang 2.5 cm. Goud. FIGUUR 53.

C750. Enkelring, bestaande uit een hollen, over de geheele lengte aan den buitenkant gespleten ring, versierd met zigzag- en ander ornament. Diam. 1.4 cm., dik 4.5 cm. Brons.

D. Kettingen. ¹⁾

C751. Halsring, bestaande uit ringvormig gebogen metaaldraad, aan de uiteinden haak-en oogvormig verbogen. Diam. 12.5 cm., dik 0.1. cm. Goud.

C752. Halsband, bestaande uit een platten, 0.5 cm. breed, uit metaaldraad gevlochten band, aan elk uiteinde voorzien van een gouden, aan de buitenzijde met parelrand, bloemmotief en knopje versierde rechthoekige schuif, die tweemaal zoo hoog is als de band. Door de bovenste, resp. benedenste helft van die schuiven passeert de 44 cm. lange band, zoodat het geheel, indien de schuiven tegen elkaar geschoven zijn, een dubbelen halsband vertoont. Diam. in dien toestand 7 cm. Schuif 1 x 1.5 cm. Goud. FIGUUR 50.

C753. Van metaaldraad gevlochten hals(?)ketting, waarlangs middels een kokertje een ovale hanger kan schuiven. In den hanger twee inkassingen voor steenen. Diam. 11 cm. Hanger hoog 2.1 cm. Goud.

C754. Van metaaldraad gevlochten ketting, aan elk einde waarvan een afzonderlijke knop is bevestigd in de gedaante van een in vier parten opengespleten ronde, van boven spits toeloopende vrucht. Dit motief rust op een geprofileerden, van parellijstjes voorzien koker, waarin de ketting bevestigd is. Lang 99 cm., dik 0.5 cm. Goud.

C755. Van metaaldraad gevlochten hals(?)ketting, welke herinnert aan een ketting van staafvormige bloedkoralen, aan één einde voorzien van een knop, bestaande uit een ronden geprofileerden koker, waaruit liliëvormige bladeren tevoorschijn komen, welke naar buiten omkrullen en uit welker midden weer een sierstukje voortkomt, in eenige kogeltjes eindigende. Lang 15 cm., knop lang 2.5 cm., breed 1 cm. Goud. FIGUUR 52.

C756. Uit metaaldraad gevlochten hals(?)ketting, aan beide uiteinden voorzien van een knop, waarvan de eene de gedaante heeft van een zeslobbige vrucht op een druk geprofileerden kokervormigen steel, met parellijstjes versierd (lang 3.1, breed 1.5 cm.), de andere die van

¹⁾ Zie de Inleiding.

een omgekeerde, afgeknotte vijfzijdige pyramide op een korten ronden geprofileerden en van parellijstjes voorzien koker, aan den bovensten rand van lofwerk voorzien (lang 1.5 cm., breed 1.5 cm.). Ketting lang 66.5 cm. Goud. FIGUUR 52.

C757. Uit metaaldraad gevlochten hals(?)ketting, aan beide uiteinden voorzien van een knop, de eene in de gedaante van een vijflobbige, opensplijtende vrucht met bekroning en op een korten ronden geprofileerden en van parellijstjes voorzien koker (hoog 1.8 cm.), de andere in die van een kubus op uitstekenden, met parellijst omzoomden voet en bekroond met ornament, op een koker als boven (hoog 1.5 cm.). Ketting lang 52 cm. Van Pratjimatârâ. Goud.

C758. Uit metaaldraad gevlochten hals(?)ketting, aan het eene uiteinde een geprofileerd kokertje met oog en aan het andere een dito kokertje met S-vormige haak. In dezen haak is het oog bevestigd van een lossen knop in de gedaante van een vierlobbige vrucht met bekroning en op een ronde, van een parelrand voorziene plaat. Het motief van dezen knop komt overeen met dat van den ringvormigen hanger C559, waarmee de ketting een stel zou hebben kunnen uitmaken. Een tweede, gelijkvormige knop ligt er los bij. Lengte van het geheel 22 cm. Goud.

C759 - 764. Kettingen van ovale schakels. Lang: 759: 23.5; 760: 102; 761: 106; 762: 106; 763: 152; 764: 200 cm. Schakels: 759: 1; 760: 1.5; 761: 1.3; 762: 1.5; 763: 1.5; 764: 1.3 cm. Bij no. 764 halverwege een S-vormige haak. Zilver.

C765, 766. Kettingen van schakels als uit touwwerk gevlochten. Lang: 5, 10.5 cm. Schakels: 8 en 15 stuks. Goud.

C767 - 771. Schakels als van no. 765. Goud.

1. Andere lijfsieraden.

C772 - 780. Negen hangers, bestemd om aan een snoer geregen te worden en als borstsieraad te dienen, elk voorzien van een koker, horizontaal op den bovenkant bevestigd. No. 772 in den vorm van een verstyleerden, met den kop naar beneden hangenden schildpad (midden), no. 773 - 776 in dien van naar rechts gewende, no. 777 - 780 van naar links gewende asymetrische palmetten. Schildpad en palmetten zijn van gedreven bladornament voorzien en door een parellijst gescheiden van den koker, die met een lotusbladmotief aan het ornamentstuk verbonden is. Tusschen kop en schild van den pootloozen schildpad eveneens een parellijst; de kop is iets opgericht. Hol, waarschijnlijk eenmaal met leem gevuld. Schildpad lang 4.8 cm., koker lang 3.4 cm. Palmetten lang 3.6 cm., koker lang 2.8 cm. Goud. ¹⁾ FIGUUR 49.

C781. Schildpad als no. 772 doch natuurlijker van vorm, met pooten en langen hals, over het schild in langsrichting een ribbe, terzijde van bladornament voorzien. Lang 3.6 cm., breed 2.6 cm., koker lang 0.8 cm. Goud. FIGUUR 49.

C782 - 784. Schildpad en twee naar links gewende palmetten als boven, elk in het midden van een rond gat voorzien, waarschijnlijk voor een steen. Restanten van een sieraad als no. 772 - 780. De schildpad sterk gestyleerd, kop afgebroken; overigens, evenals de palmetten, geheel als boven. Kokers ter ophanging bestaande uit een rechthoekige langwerpige doos, in de korte zijden waarvan telkens twee kleine ronde gaten voor het doorhalen van een snoer. Schildpad lang 7.5 cm., breed 4.6 cm., koker lang 2.6 cm. Palmetten lang 4.3 en 4.5 cm. Goud.

C785 - 787. Een naar links gewende en twee naar rechts gewende palmetten als boven, met vierkante kokers. Lang 5.5, 3.4 en 6 cm. Goud.

C788 - 814. Zeven en twintig penvormige, uit goudblik vervaardigde onderdeelen van een halssieraad (?), elk bestaande uit een ronden kop, twee opbollende geledingen en een spits toeloopende punt. Onderkant en zijkanten geheel glad. Aan de zijkanten twee ronde gaten voor het doorhalen van een snoer. Lang van 4 - 4.4 cm. Dik 0.8 cm. Goud. ²⁾ FIGUUR 51.

C815. Sluitstuk van een gordelketting of upawitâ. Langwerpig rechthoekig, in het midden en bij de uiteinden naar buiten puntig uitbuigend, dicht bij de uiteinden ingesnoerd. Tegen de zijkanten is een dubbel oog bevestigd. Oppervlak geheel met bladornament en-relief versierd, parellijsten langs de insnoeringen. Bezet met robijnen, smaragden en kristallen. De achterzijde is glad gelaten, doch met ingegraveerd rank-ornament en een medaillon met een

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Zie de Inleiding.

haasje in het midden versierd. De ranken loopen in vogels uit. Hol, gevuld met leem. Lang 16.1 cm., grootste breedte 5 cm. Goud. ¹⁾ FIGUUR 56.

C816. Idem, achterzijde zonder gegraveerd ornament, voorzijde zonder parelijsten, steenen meerendeels uitgevallen. Lang 14.2 cm., grootste breedte 4.6 cm. Goud. ²⁾ FIGUUR 56.

C817. Idem, achterzijde met eenig gegraveerd ornament op een achtergrond van cirkeltjes, voorzijde zonder parelijsten, steenen alle aanwezig. Lang 15.3 cm., grootste breedte 5.5 cm. Goud. ³⁾ FIGUUR 56.

C818. Schaamplaat, in goud gedreven, hartvormig, sterk naar het midden ophollend en geheel omgeven door een kettingrandje. Versierd met een voorstelling van een naakte vrouw, gehurkt zittend op een bolvormig voorwerp met een gat erin. In hare handen houdt zij een achter en boven het hoofd opwaaiende sléndang. De figuur is omgeven door zeer rijk bladornament, evenals gene in drijfwerk uitgevoerd, waaronder men rechts veeren van een vleugel herkent. Hoog 16, breed 15.5, diep 6 cm. Van Tirtāmājā (Wānāgiri). ⁴⁾ Goud. FIGUUR 59.

C819. Schaamplaat (?) als boven, doch veel vlakker, hartvorm, in drijfwerk versierd met een omkijkenden vogel met uitgespreide vleugels tusschen bladornament. In het midden van den bovenkant een uitstekende tong. Hoog 9, breed 8.7 cm. Goud. FIGUUR 58.

C820. Idem, idem, idem, in drijfwerk versierd met een wolkenband. Aan de achterzijde zijn twee oogen bevestigd. Hoog 7.3, breed 9 cm. Goud met grooter zilveragehalte dan de vorige nummers. Van Tirtāmājā.

C821. Amuletkokertje, langwerpig kokervormig, rond, bestaande uit tusschen ribben geplaatste rijen kleine ringen, elk uit zeer kleine kogeltjes vervaardigd, aan weerszijden afgesloten door een eveneens met kogeltjes bezette ronde schijf, waarin een opening tot het doorhalen van een snoer ter ophanging. In het midden sluit een ring om den koker. Lang 4 cm., diam. 1 cm., opening 0.2 cm. Goud.

C822, 823. Gespen (?) in de gedaante van een kĀla-kop, natuurlijk (822) of gestyleerd (823). Aan de achterzijde een beugel. A jour bewerkt. Brons. Hoog 6, 5 cm.

C824, 825. Bovenvlak van een (kinder)sandaal, met knop om tusschen de teenen te houden. Met ingegraveerde vischfiguur, waaraan ook de buitenomtrek beantwoordt. Tegen den onderkant een rondomlopende rand bevestigd ter opname van een houten zool. Lang 14 cm. Brons. Foto O. D. 8761. Van Maḍoera?

C826 - 830. Knippen, bestaande uit een vierkanten koker, waarvan een wand met scharnieren beweegbaar is en aan de andere zijde middels een grendel kan worden vastgezet. De beweegbare wand versierd met een çangkha-motief, uit kogeltjes en filigrain-werk vervaardigd (no. 826) of een cakra-motief (no. 827), dan wel het eerste aan den beweegbaren wand, het tweede aan den tegenovergestelden wand (no. 828 - 830). No. 830 heeft een groenen steen in het middelpunt der versiering. Hoog 2.2, 1.8, 2.2, 2.4, 2 cm. Goud. ⁵⁾ FIGUUR 47.

m. Munten en penningen. ⁶⁾

C831 - 1050. 216 mā-muntjes, licht-komvormig en van een bloemstempel op de bovenzijde voorzien. Gemiddelde diam. iets meer dan 1 cm. Zilver.

C1051 - 1066. 16 mā-muntjes als voren, doch iets kleiner. Zilver.

C1067 - 1093. 27 afgeplat-kogelvormige muntjes, elk van een stempel voorzien, bestaande uit twee naast elkaar geplaatste rechthoeken, in het onderste deel waarvan een onherkenbare verheffing. Diam. $\pm$ 0.5 cm. Goud.

C1094, 1095. Twee vierkante plaatjes, in het midden voorzien van een op een lotus staande ronde pot met drie lotusknoppen en-relief. Diam. 1.5 cm. Goud.

¹⁾ Zie de Inleiding. Enkele steenen w.o. de grootste, middelste, waren uitgevallen en zijn door in facetten geslepen nieuwe vervangen.

²⁾ De steenen zijn de origineele. In het midden een groote roode steen tusschen groene en witte, op het smalste gedeelte een groene, op de uiteinden een witte tusschen twee roode.

³⁾ De steenen zijn de origineele. In het midden een groote roode tusschen beurtelings witte en groene, op het smalste gedeelte roode, op de uiteinden een witte steen tusschen beurtelings roode en groene.

⁴⁾ Dit en het volgende nummer zijn gepubliceerd in Oudh. Versl. 1922: 8 en Cultuurgeschiedenis van Java in beeld, fig. 136, waar abusievelijk staat opgegeven dat het groote stuk in het museum te Batavia zou berusten.

⁵⁾ Zie de Inleiding.

⁶⁾ Zie de Inleiding.

C1096. Idem, doch met een S-vormige, boven en beneden in een knop eindigende figuur, waaraan in een der bochten een uitsteeksel. Diam. 1.5 cm. Goud.

C1097. Vorm voor het gieten en stempelen van mā-muntjes, bestaande uit een cirkelrond afgeknot-kegelvormig massief kussen met convex oppervlak, waarin langs den rand 11 groote en een kleine uitholling (diam. resp. 1.5 en 1 cm.), elk voorzien van een mā-figuur (negatief). Kussen hoog 4.5 cm., diam. aan den onderkant 10 cm. Brons. Foto O. D. 8762. ¹⁾ FIGUUR 60.

C1098 - 1108. Elf zoogenaamde tempelmunten, elk in het midden van een vierkant gat voorzien en en-relief versierd met wajang-figuren en attributen. Diam. 3 - 4.5 cm. Koper en brons. ²⁾

C1109. Penning (fragment van een —) met een vierkant gat in het midden en en-relief met de gebruikelijke figuren der zodiakbekers versierd. Diam. 15 cm. Brons.

n. Diversen. ³⁾

A. Voorwerpen voor ritueel gebruik.

C1110. Schildpad of pad, gedreven en van eenig ornament voorzien. Lang 2.7 cm., breed 2.6 cm. Goud. FIGUUR 49.

C1111. Gangkha met vier windingen, gedreven. Lang 4 cm. Goud. FIGUUR 49.

C1112. Lotusblad, gerekt-vijfhoekig van vorm, aan de basis van een gedreven hemel-boom-ornamentstuk voorzien, waarop twee ringen zijn bevestigd. Lang 15 cm., breed 4 cm., aan de basis 2.4 cm., ornamentstuk hoog 4.2 cm. Goud.

C1113. Bloem, bestaande uit 4 gerekt-vijfhoekige bloembladen en 8 reepvormige meel-draden, tezamen op een steeltje. Bloembladen lang 5 cm., steeltje lang 1.4 cm. Goud.

B. Sierstukken.

C1114. Knop in den vorm van den spitsen kop van een muis of hagedis, aan de onderzijde van bladornament en parelrand in drijfwerk voorzien. In den rand twee tegenover elkaar gelegen gaten. Hol. Drijfwerk. Hoog 3 cm., diam. 1.4 cm. Goud. FIGUUR 57.

C1115. Knop in den vorm van een ratna (?) op voetstuk. Boveneinde glad en rond, in een lotusbloem gevat, onderstuk van toempal-motieven voorzien. Drijfwerk. Hol. Opening zeshoekig. Hoog 3.2 cm., grootste diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 57.

C1116. Knop in den vorm van een kroon, aan de zijanten vier gladde ovalen tusschen ornament, parellijst aan den voet, oog op den top. Hol. Drijfwerk. Hoog 4.5 cm., diam. 2 cm. Goud. FIGUUR 57.

C1117 - 1119. Hangers (?) in vruchtvorm, aan beide einden van een doorboorden hals voorzien om er een snoer door te halen. Met ornament in drijfwerk voorzien. Hol, met leem gevuld. Hoog 4, 4.8, 4 cm. Van Patjitan. Goud. FIGUUR 57.

C1120. Hanger (?) in den vorm van een druk geprofileerden en met parelranden bezetten ronden koker, waarvan meerendeels verdwenen kruisvormige pendants afhingen. Aan den bovenkant was deze koker middels opstaande banden aan een tweeden, korten koker bevestigd. Hoog 3 cm., diam. 1.9 cm., opening koker 0.5 cm. Goud. FIGUUR 57.

C1121. Kogeltje, vervaardigd van elkaar rakende open ringen. Diam. 1 cm. Goud.

C1122. Krisplaat, niervormig en geheel met een kettingrand omlijst, voorzien van blad-ornament in drijfwerk en in het midden een dito kāla-kop. Hoog 7.5 cm., breed 10.5 cm. Goud. FIGUUR 55.

C1123. Krisgreep in de gedaante van een hurkenden rākṣasa op een bolvormig onderstuk, dat met toempal-motieven in drijfwerk is versierd. De rākṣasa heeft een scherp vooruitstekenden neus, diadeem en groote oorsieraden, naar achteren afhangende lokken benevens een Garuḍa-achtig sierstuk achter tegen het hoofd, en is van een halssieraad, boven-, onderarmbanden en enkelringen voorzien. In deze sierstukken bevinden zich overal kleine inkas-singen, waarin gedeeltelijk nog roode en witte steenen zitten. Hoog 10 cm. In het 1.5 cm. breede gat aan de onderzijde bevindt zich een bronzen koker. Drijfwerk. Goud. FIGUUR 54.

C1124. Sierstuk (verbindingstuk), bestaande uit een achthoekige kelk, waarvan de ribben met toempal-motieven in haut-relief en met uitstekende punten zijn versierd, middels een

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Zie de Inleiding.

³⁾ Zie de Inleiding.

puntigen parelrand verbonden met een dito kelk, doch omgekeerd en alleen uit de toempal-versieringen bestaande. De as van het eene deel staat scheef op die van het andere. Hoog 8.5 cm., diam. van de onderste kelk 5.5 cm. Goud. FIGUUR 57.

C1125 - 1126. Fragmenten van een versiering in goudblik met ornament in drijfwerk. Grootste fragment 5.5 × 2.5 cm. Van Karangpandan.

C1127. Topstuk, in den vorm van no. C741, doch ring niet doorbroken en van een boven het komvormige sierstuk uitstekenden haak voorzien. Het sierstuk heeft de gedaante van een vliegende Garuda, waarvan het lichaam met spiralen is bezet. Hoog 3.5 cm. Goud.

C1128. Idem, idem, doch geen Garuda maar lofwerk. Hoog 2.1 cm. Goud.

C. Oorkonden. ¹⁾

C1129, 1130. Twee oorkonde-platen, metende 9 × 33.5 cm. elk aan twee zijden met 4 - 5 regels Oostjavaansch schrift beschreven. Van Oost-Java. Brons. ²⁾

C1131, 1132. Twee oorkonde-platen, metende 11.5 × 35.5 cm.; elk aan een zijde met 7 regels Middenjavaansch schrift beschreven. Van Wānāgiri. Brons. ³⁾

C1133, 1134. Twee oorkonde-platen, respectievelijk metende 18 × 44 cm. en 17 × 38 cm., elk aan een zijde met 13 regels Middenjavaansch schrift beschreven. Van Wānāgiri. Brons. ⁴⁾

C1135. Een oorkonde-plaat, metende 12.5 × 39 cm., aan een zijde met 7 regels Middenjavaansch schrift beschreven. Van Kalasan ? Brons.

D. Voorwerpen van onbekende of slechts te vermoeden bestemming.

C1136. Ten ruwste bewerkte klokvormige ketel, dik 1 cm., aan den bovenkant van een gat voorzien. Onbewerkt gietsel ? Diam. 18 cm., hoog 7 cm. Brons.

C1137, 1138. Twee schijven, aan een zijde vlak, aan de andere convex. Diam. 10 cm. Brons. ⁴⁾

D. Bouwfragmenten en voorwerpen van terracotta.

D1, 2. Achterpooten van een staanden singha, waarvoor een op het linkerbeen knielende rākṣasa met een schild in de linkerhand en een naar voren wijzend zwaard in de opgeheven rechterhand. De rākṣasa heeft een in krullen uitlopenden kransvormigen haartooi, een diadeem met lancetvormig rechtopstaand sierstuk tusschen twee voluten, ronde oorknoppen waaruit tressen hangen, twee halsketens, boven- en armbanden, gordel, opgeschorte kain en enkelringen. Het schild is versierd. Terzijde van de leeuwenpooten ziet men de pluim van den staart; de genitaliën tusschen de pooten zijn weggehakt. Van een hoekornament van een tjaṇḍi-soubasement ? Hoog met de steenplaat, waarop de pooten staan, 80 cm. Van Noesoekan ? ⁵⁾ Foto O.D. 8744. FIGUUR 20.

D3 - 6. Spuiers. Hoog 33 cm. Andesiet.

D7. Makara-spuier met leeuwepkop. Hoog 37 cm. Andesiet.

D8 - 10. Yoni's met tuit. No. 8: 55 × 55 × 45 cm.; no. 9: 43 × 43 × 51 cm.; no. 10: 51 × 51 × 51 cm. Andesiet.

D11, 12. Lingga's. Hoog 36 cm. Andesiet.

D13 - 16. Ratna-topstukken. Andesiet.

D17. Nis met singha. Hoog 52 cm., diep 25 cm. Andesiet.

D18. Hoekantefix met kālā-kop. Andesiet. Van de suikerfabriek Sidodadi, Madioen.

¹⁾ Zie de Inleiding.

²⁾ Gepubliceerd in Djawa 1926: 195 vlgg.

³⁾ Gepubliceerd in T. B. G. 1934: 269 vlgg.

⁴⁾ Zie JACOBSON EN VAN HASSELT, De Gong-fabricatie te Semarang, plaat IX-XI. Het zouden dan zgn. lakars zijn en dus eigenlijk niet in een oudhedencollectie thuishooren.

⁵⁾ Zie de Inleiding.

D19 - 27. Antefixen en andere sierstukken met ovale medaillons, waarin in twee gevallen menschenhoofden. Van de verdwenen tjañdi te Noesoekan. Terracotta. Foto O.D. 3000.

D28. Kist voor tjañdi-depôt, vierkant, met deksel, van boven tot een lotusbloem verwerkt. Andesiet.

D29. Fragment van een topstuk met Garuḍa-motieven. Hoog 16 cm. Terracotta.

D30. Kop van een Nandi. Van bouwfragment of vaatwerk. Terracotta.

D31. Stūpa van Pèdjèng (Bali) met bijbehorend klei-zegel, waarin de Buddhistische geloofsbelijdenis is gestempeld in een prae-nāgarīschrift. Hoog 12 cm. Zegel diam. 2 cm. Klei.

Lijst van enkele collecties Javaansche oudheden waarvan beschrijvingen of catalogi verschenen zijn.

1. *Museum Amsterdam* (Koloniaal Instituut) Zie: Gids in het Volkenkundig Museum. Het Hindoeïsme, door DR. N. J. KROM.
2. *Museum Batavia* (Kon. Bat. Genootschap v. K. en W.) Zie: Catalogus der Archaeologische Verzameling enz., door W. P. GROENEVELDT (1887; aangevuld in de Notulen der Directie-vergaderingen enz.). De Buddhistische bronzen in het museum te Batavia, door DR. N. J. KROM, in Oudheidkundig Rapport 1912.
3. *Museum Dresden* (Kön. Ethnogr. Mus.) Zie: Alterthümer aus dem Ostindischen Archipel enz., door DR. A. B. MEYER (1884).
4. *Museum Jogjakarta* (Sânâ Boedjâ) Zie: Catalogus enz. (DR. W. F. STUTTERHEIM)
5. *Museum Leeuwarden* (Prinsessehof) Zie: Gids voor de verzameling van Indonesische en Chineesche kunst enz. (1917)
Nederlandsch Indië Oud en Nieuw, jaargang II: 122-132. (DR. N. J. KROM)
6. *Museum Leiden* (Rijks Ethnogr. Mus.) Zie: Catalogus van 's Rijks Ethnogr. Mus., deel V. door DR. H. H. JUYNBOLL (1909).
De Buddhistische bronzen in het Museum te Leiden, door DR. A. C. TOBI, in Oudheidkundig Verslag 1930.
7. *Museum London* (British Mus., coll. Raffles) Zie: Maandblad voor beeldende kunsten, jaargang 1935: 99-113. (DR. A. J. BERNET KEMPERS)
8. *Museum Modjokerto* Zie: Nederlandsch Indië Oud en Nieuw, jaargang I: 99-106. (DR. N. J. KROM)
9. *Museum Parijs* (Musée Guimet) Zie: Nederlandsch Indië Oud en Nieuw, jaargang I: 385-395. (DR. N. J. KROM)
La sculpture Indienne et Tibétaine au Musée Guimet, par J. HACKIN.
10. *Museum Soerakarta* (Sriwedari) Zie: Oudheidkundig Verslag 1923: 138-153. (DR. F. D. K. BOSCH)
11. *Museum Weenen* (Ethnograph. Mus.) Zie: Alt-Javanische Bronzen, door PROF. DR. ROBERT VON HEINE GELDERN. 1925.
12. *Museum Zwolle* Zie: Nederlandsch Indië Oud en Nieuw, jaargang II: 369-380. (DR. N. J. KROM)
13. *Collectie Bianchi* Zie: Nederlandsch Indië Oud en Nieuw, jaargang XVIII: 465-468. (DR. A. J. BERNET KEMPERS)
14. *Collectie Huyser* Zie: Nederlandsch Indië Oud en Nieuw, jaarboek 1935: 1-30. (DR. A. J. BERNET KEMPERS)
15. *Collectie Krook* Zie: Nederlandsch Indië Oud en Nieuw, jaargang XIV: 314-322. (DR. K. WITH)
16. *Collectie Loudon* Zie: Nederlandsch Indië Oud en Nieuw, jaargang III: 383-395. (DR. N. J. KROM)
17. *Coll. Resink-Wilkens* Zie: Djâwâ, jaargang XIV: 167-197. (DR. W. F. STUTTERHEIM)

REGISTER

- aap 39.
 abhaya-mudrā 66, 71.
 abhiṣeka 34.
 Achter-Indië 80.
 achterstuk (v. beelden) 19, 65 vlgg.
 akṣamālā 25, 29, 68 vlgg., 72, 73.
 Akṣobhya 66.
 aloesan (Jav. dans) 18.
 altaar 14, 15.
 Amarāwatī 45.
 ambhas (Çiwa —) 40.
 Amitābha 65 vlgg.
 Amoghasiddha 66.
 amṛta 38.
 Amsterdam 21.
 amulet (zie ook talisman, djimat) 26, 39, 57
 vlgg., 71, 98.
 angkuça 48, 51, 54, 83 vlgg., 88.
 Arabieren (lapilogie der —) 51.
 arccā 13, 26.
 Aries 81.
 Arjuna 41, 45, 82, 83.
 Arjunawiwāha 45, 46.
 armband 56, 65 vlgg., 96, 99.
 artja (Bal.) 13, 26.
 āsana 16, 18.
 ascese (zie ook kluizenaar, ṛṣi) 16, 18, 41, 45.
 aschkist 45, 59, 100.
 aschresten 20, 27, 28, 45.
 asēp (Bal.) 40.
 Assyrië 42.
 asura 71, 73.
 aureool (zie ook prabhāmaṇḍala) 19.
 Awalokiteçwara 16, 18, 20, 23, 29, 67, 68.
 Ayam Wuruk 16.
 badjra (Bal.) 38.
 baksteen 9, 10.
 balé 36, 37, 76.
 Bandjirkanaal 9, 60.
 Banerji J.N. 25.
 Banon (tjaṇḍi —) 58.
 Bantoel (Jogj.) 9, 65, 66, 68, 69.
 Bārāboedoer (tjaṇḍi —) 16, 25, 37 vlgg., 43,
 45, 47, 48, 96.
 Batavia (museum te —) 20, 21, 30, 35, 47,
 48, 57, 66, 98.
 Batoerētnā (Wānāgiri) 73.
 bedelnāp (zie ook pātra) 47, 48, 83.
 bel (zie ook schel, ghaṇṭā enz.) 26, 38, 71,
 74, 75, 79.
 Bēlahan 73.
 Bēngawan Sālā 8, 9.
 Berlijn (museum te —) 32.
 Bernet Kempers Dr. A. J. 17, 19 vlgg., 65.
 beurs (zie ook nakula) 70.
 bhangga 7, 18, 21.
 Bhīma 33, 34.
 bhūmisparça-mudrā 66.
 bhūṣaṇa 48.
 Bianchi (collectie —) 21.
 bijzittingsbeeld 14, 15, 26 vlgg.,
 bijzittingsplaats (zie tjaṇḍi)
 biseka 34,
 blēkok 36, 75.
 bléntjong 35.
 Blitar 26.
 bodhisattwa 11, 16, 20, 21, 23, 24, 67 vlgg.,
 71, 73.
 boek (zie ook pustaka) 68.
 boetā 81.
 bok 37, 76.
 boog (zie ook dhanu) 45.
 boomtak 38, 77.
 Bosch Dr. F. D. K. 15, 17, 24, 33, 34, 41,
 46, 54, 57.
 bouwfragment 9, 11, 59, 60, 100.
 Brahmā 30, 51, 73.
 Brāhmaṇisme 13 vlgg., 18, 24 - 26, 28, 32,
 45, 48, 75.
 Brandes Dr. J. L. 27, 46, 58.
 British Museum (te Londen) 21, 47.
 broek 70.
 buddha 11, 15, 16, 18, 20, 21, 27, 28, 45,
 65 vlgg., 73.
 Buddhisme 14, 15, 18, 20 - 24, 27, 38, 41, 42,
 48, 56, 58, 66, 70, 77.
 buddhistische attributen 48, 83, 100.
 buffelstier (mahīṣāsura) 71, 72.
 cakra 24, 25, 31, 32, 38, 70, 72, 73, 77, 78,
 88, 91, 93, 98.
 Calonarang 37.
 cāmara 25, 29, 72, 73.
 carmin 45.
 catuḥkāya 30.
 caturmukha 30.
 Centraal-Azië 15.

chattra (zie ook pajoeng) 19, 65 vlgg.
 Cheribon 7.
 China 10, 14, 15, 18, 28, 44, 58, 59, 68, 80.
 citroen 70.
 Cohn W. 45.
 Coomaraswamy Dr. A. K. 30.
 Crucq Dr. K. C. 42, 76.
 cultusbeeld 13 vlgg., 26.
 Cundā 24, 69.
 curing 38.

 Çaiwasiddhānta 13, 14.
 çakti 25.
 Çākyamuni 20, 65.
 çangkha (zie ook schelp) 25, 37, 49, 51, 54,
 59, 70, 72, 73, 86, 87, 88, 93, 98, 99.
 çangku 42.
 çaru 72.
 Çiwa 9, 16, 18, 25, 29, 32, 40, 46, 51, 60, 70,
 72, 73.
 çraya 85.
 Çrī (zie ook Sri) 25, 30, 47, 51, 54, 71, 73.
 Çrī-teeken 44, 47, 48, 51-54, 80, 82 vlgg.,
 89, 92.
 çuddhamala 42.
 Çyāma-tārā 24, 69.

 daemon (daemonisch, zie ook asura, rākṣasa)
 9, 10, 20, 72.
 dagob 78.
 dans (Javaansche —) 17, 18, 24, 80.
 Dapperen (collectie Van —) 45.
 deksel 36, 42 vlgg., 75, 76.
 depôt (magisch tempel —) 13, 20, 22, 28, 101.
 dewa 11, 16, 70 vlgg.
 dewī 11, 16, 71 vlgg.
 Dewī 25.
 Dēwī Sri 44.
 dhanu (zie ook boog) 72.
 dharmacakra-mudrā 20.
 dharmmahyang 85.
 dhūpa 34, 40.
 dhwaja-mudrā 66, 67.
 dhyāni-bodhisattwa (zie ook bodhisattwa) 20,
 21.
 dhyāni-buddha (zie ook buddha) 15, 16, 21
 vlgg., 65.
 dhyāni-mudrā 65, 66, 71 vlgg.
 diamanten pose 18.
 Dieduksman (collectie —) 24.
 Diëng-plateau 31, 35, 46.
 dierenriem (zie zodiakbeker)
 dier met klapooren (zie ook haas) 76.
 Dināṣā 28.
 dīpa 34.
 Dipamkara 65.
 Djago (tjaṇḍi —) 45, 58.
 Djalātoenḍā (badplaats —) 57.

djamboe 16, 41, 42.
 djangèr (Bal.) 24.
 Djatistrânā (Wânâgiri) 77.
 djimat (zie ook amulet) 50.
 Dlēpih 10.
 doekoen (Bal.) 46.
 doerian 95.
 Dresden (museum te —) 29.
 driepoot 37, 40, 42.
 duit (Chineesche —) 58, 59.
 Durgā (Mahīśāsūramardini) 29, 72, 73.

 éénoog-motief 45, 47, 51, 75, 77, 79, 83, 92, 93.
 Egypte 42.
 Elephanta 30.
 Erp Th. van 37.
 etensnap (zie ook bedelnap) 71, 73.
 Europeesche zitwijze 18.

 falsificaat 21, 36.
 fetis 28, 50.
 fibula 45.
 Flines E. W. van Orsoy de — 41.
 Friederich Dr. R. H. Th. 30.

 gadā (zie ook knots) 25, 38, 72.
 gahan 85.
 Gaṇeça 9, 18, 71, 73.
 garangan 39.
 garnaal 43.
 Garuḍa 32, 38, 43, 57, 71, 75, 77, 95, 99,
 100, 101.
 gebruiksvoorwerp van metaal 11, 34-59, 74
 vlgg.
 geloofsbelijdenis (Buddhistische —) 45, 66, 70,
 101.
 geluksteeken 52, 53.
 gēnta (Bal.) 38, 39.
 gēntā (Jav.) 39.
 gēntorag (Bal.) 38.
 gesp 98.
 ghaṇṭa 39.
 ghaṇṭā (zie ook priesterschel, bel enz.) 38,
 39, 83.
 ghurnata 85.
 ghūrṇita 85.
 glans penis 33, 34, 71.
 godenberg (zie ook Mahāmeru) 41.
 Goedjaraat 9.
 Goewā Pasir (Toeloengagoeng) 45.
 Goris Dr. R. 13.
 gordel 16, 65 vlgg.
 Grabag (Magelang) 77.
 grafbijgave 46.
 Grimbiangan (tjaṇḍi —) 61.
 Groeneveldt W. P. 9, 17, 27, 30, 46, 58, 73.
 Grogolan 89.
 Grünwedel Dr. A. 15.

haan 75.
 haarsnijding 26.
 haartooi 16, 65 vlgg.
 haas (zie ook dier met klapooren) 37, 76, 98.
 hagedis (zie ook tijtjak) 37, 99.
 halster 39, 75, 76, 79, 93.
 halssieraad 16, 56 vlgg., 65 vlgg., 96, 97, 99.
 hangklok 39, 40, 78, 79.
 Harihara 25, 32.
 Heine Geldern Dr. R. von — 17, 47, 65, 68, 70.
 Hellenisme 15, 18, 20.
 hemel 16, 28, 29.
 hemelboom 18, 86.
 hemelnimf 45.
 hengst 75, 76.
 hert 37, 76, 86.
 Himālaya 42.
 Hindu, Hinduisme 7, 13, 18, 26, 27, 31, 32, 34, 41, 42.
 Hinloopen Labberton D. van — 30.
 Hoepermans N. W. 33.
 hond 37, 76.
 hoofdtooi 16, 65 vlgg.
 Hoop Dr. A. N. J. Th. à Th. van der — 7, 10.
 houten beeld 13.
 huisaltaar 14.
 huistempel 14, 15.
 huwelijk (Jav.) 47.

IJzerman Ir. J. W. 60.
 Indië (Voor —) 9, 17, 18, 20, 21, 25 vlgg., 30, 41, 42, 45, 56, 58.
 inscriptie (zie ook opschrift) 34, 67.
 Islām 7, 9, 29, 47.

Jambūdwīpa 41, 42.
 Japan 15.
 Jasper J. E. 71.
 Jogjakarta 8, 9, 17, 25, 31, 36, 39, 47, 60.
 Junghuhn Dr. F. 60.
 juweel (zie ook ratna) 16, 18, 77.
 juweelpot 70.
 Juynboll Dr. H. H. 17, 19, 30, 43, 57, 58.

kaars 35.
 Kaçmīr 42.
 Kaḍiri (zie ook Kēḍiri) 31, 54, 85.
 kain 17, 23, 34, 65, 67 vlgg., 100.
 Kajangan (Wānāgiri) 10, 11.
 kakatoe 37, 76, 78.
 kaksijat 51.
 kāla-kop 40, 51, 56, 79, 93, 95, 98, 99.
 Kalasan (tjaṇḍi —) 21, 25, 39, 45, 100.
 kalender 43.
 kalksteen 28, 73, 74.
 Kāma 9.
 kamaṇḍalu 29, 68, 70, 72, 73.
 Karangpandan 100.

kastensnoer (zie ook upawīta) 16 vlgg.
 Kat Angelino, P de — 37.
 Kawi-schrift 22.
 kawoeng 37.
 kēbjar (Bal.) 24.
 Kēḍiri (zie ook Kaḍiri) 16, 75, 80.
 kēṇḍang 41, 80.
 kēṇṭongan 39.
 kēpèng (Bal.) 59.
 ketting 32, 35, 56, 57, 73, 74, 78, 79, 96, 97.
 khakkhara 47, 83.
 Ki Blorong 11.
 kidang 37, 76.
 kinnara 78.
 Kismantārā (Wānāgiri) 82.
 klapperdop 44 82.
 kleeding 15 vlgg.
 klepel 39, 77.
 klokspijs 59.
 klontongan 71.
 klooster 15, 39.
 kluizenaar, kluizenarij enz. 8 vlgg., 16, 18, 23, 31, 32, 34, 39, 46, 48, 57, 74, 82, 91.
 Knebel J. 12, 17, 33.
 knevel 72.
 knip 58, 98.
 knots (zie ook gadā) 71, 78.
 koeloek 16, 94.
 koṇṭolan 71.
 korwar 27.
 krabbe 43, 54, 84.
 kralen 7, 10.
 Krapjak (Matèsih) 92.
 kreeft 43.
 kris 59, 99.
 Krom Dr. N. J. 17, 24, 30, 37 vlgg., 43, 45, 58, 68.
 Kumāra 42.
 Kunst Mr. J. 38.
 Kuwera 9, 18, 70.
 kwadraatschrift 45, 46.
 kwartel 37, 76.
 kwee talam 37.

Lakṣmī 25, 47, 54, 71.
 lalitāsana 18, 20, 67 vlgg., 73.
 lapilogie 51.
 Lārā Djonggrang (tjaṇḍi —) 25, 44.
 Lawoe 10, 31.
 leeuw (zie ook singha) 43, 60, 65.
 Leeuwarden (museum te —) 30.
 Leiden (museum te —) 20, 21, 30, 43, 47, 48, 65.
 lélé 36, 74.
 Lembang 39.
 libel 37, 76.
 lichaamsvorm 18.
 Lieftrinck F. A. 13.

lijfsieraad 48 vlgg., 97, 98.
 lijkverbranding 59.
 lingga 9, 11, 34, 78, 100.
 litanie (zie ook mantra) 13, 38.
 Londen (museum te —) 21, 47.
 lontar 42, 43.
 lotus (zie ook padma, utpala) passim

maagd 43.
 Maass Dr. A. 42.
 MacLaine Pont Ir. H. 26.
 Madioen 100.
 Mādājāgēdang (Sragēn) 9, 29, 72.
 Madjapahit 6, 7, 9, 16, 26, 31, 43, 54, 58, 71.
 Maḍoera 6, 59, 98.
 Magelang 77.
 Mahākāla 9, 72.
 Mahāmeru (zie ook Meru en godenberg) 41, 42.
 Maheṣa Ćiwa 30.
 Maitreya 67.
 makara 56, 67, 70, 80, 93, 100.
 makuṭa 16, 24, 68 vlgg.
 Malang 41.
 mā-munt 58, 98, 99.
 maṇḍala 15, 22, 65, 69.
 Manjaran 31, 76, 78, 82.
 Mañjuṣrī 23, 57.
 mantra (zie ook litanie) 13, 20, 22, 38, 58.
 Māra 45.
 Mataram 11, 16.
 Matarām 8.
 materiaal (van beelden) 19.
 Matèsih 92.
 Mayer L. Th. 47.
 mēmoekeer (Bal.) 42, 43.
 Mēndoet (tjaṇḍi —) 18, 20, 67, 68.
 mergel 28.
 Meru (zie ook Mahāmeru en godenberg) 38, 41, 42, 78, 95.
 Meyer Dr. A. B. 30.
 Midden-Java 6, 8, 9, 15, 17, 22, 31 vlgg., 37, 54, 100.
 mimikrab 43.
 Moens Ir. J. L. 7, 26, 27, 45, 47.
 Moentilan 60.
 Moeteran 9.
 Mongolen 18.
 monnik 15, 45 vlgg., 65, 83.
 Moquette J. B. 58.
 muis 99.
 munt 11, 58, 98, 99.
 Musée Guimet (Parijs) 21.
 Muusses Dr. M. 0, 34.

naald 45, 47.
 Nadel Dr. 40.
 nāga 38, 41, 77, 78, 80, 96.
 Nāgarakṛtāgama 26.

nakula (zie ook beurs) 70.
 Nālandā 17, 19, 20.
 Nandi 9, 38, 39, 54, 76 vlgg., 88, 101.
 Nandiṣwara 9, 73.
 naré (Bal.) 37.
 neusring 16.
 Ngadirādjā (Wānāgiri) 79.
 Ngandjoek 15, 24.
 Ngawèn (tjaṇḍi —) 60.
 Ngētak 89.
 Nieuw-Guinee 27, 40.
 Njai Lārā Kidoel 11.
 njēkah (Bal.) 42, 43.
 Noesoekan (verdwenen tjaṇḍi bij —) 9, 60, 72, 100, 101.

oedēt 17.
 offer 37.
 offergave 15.
 offerkaars 35.
 offerlepel 44.
 offerschaal 37.
 olifant 39, 54, 71, 73, 74, 80, 82, 85, 93.
 oorkonde (zie ook opschrift, inscriptie) 8, 11, 22, 43, 59, 100.
 oorsieraad 16, 48, 55 vlgg., 89 vlgg., 99.
 Oost-Azië 26.
 Oost-Java 6, 17, 25, 30 vlgg., 37, 58, 71, 76, 100.
 Opak 60.
 opschik 15 vlgg., 65 vlgg.
 opschrift (zie ook oorkonde, inscriptie) 10, 46, 47, 49, 54, 82.
 ornaat (der beelden) 15 vlgg., 65 vlgg.
 overzetveer (vrij —) 8.

paard 39, 43, 75, 76, 81.
 pad 59, 99.
 padhūpan 40.
 padīpan 34, 40.
 padma 16, 23, 37, 65, 67, 68, 77.
 Padmapāṇi 20, 22, 23, 65, 67, 68.
 padoepan 34, 40.
 pajoeng (zie ook chattra) 19, 38, 59.
 Pāla 21.
 palalintangan 43.
 palang 47.
 palmet 18, 57, 97.
 pamasang 47.
 pānākawan 42, 59, 74.
 Pānārāgā 8, 31.
 Pandji (Pañji) 36, 37, 76.
 Panēmbahan Sēnāpati 11.
 panganan talam 37.
 pangraras 47.
 pangus 47.
 papasang 47.
 paraṣu 71 vlgg.

Parijs (museum te —) 21.
 parisrāwaṇa 47.
 paryangkāsana 18, 20, 65, 67 vlgg.
 pasang 47.
 pasēpan (Bal.) 40.
 pasrèn 42, 43.
 patèn 82, 83.
 Patjitan 90, 99.
 pātra 47, 48.
 pauw 37, 75, 76.
 pawidjaän (Bal.) 45.
 Pèdjèng (Bal.) 71, 101.
 Pëkalongan, 88.
 penis 33, 71, 74, 96.
 penning 11, 58, 59, 98, 99.
 pëmandingan (Bal.) 40.
 Pépé 9.
 Perzië 57.
 Plaosan 69.
 poera (Bal.) 14.
 poesākā 43.
 Polynesië 58.
 prabhāmaṇḍala 19, 65 vlgg.
 praehistorie 7, 10, 50.
 prae-nāgarī 21, 66, 101.
 pralambapadāsana 18.
 Prambanan 25, 29, 73.
 Prang Wedono 6.
 prasèn 42, 43.
 pratimā 26.
 pratiṣṭhā 26.
 Pratjimantārā (Wānāgiri) 97.
 priester 27.
 priesterband 17, 65 vlgg.
 priestergeredschap 37.
 priesterring 54.
 priesterschaal 11, 37, 38, 44, 51, 76, 77.
 priesterschel 11, 38, 54, 56, 71, 77.
 pustaka (zie ook boek) 23, 68.
 put (tempel —) 27, 28.
 putemmer 45, 82.
 rāçi 42.
 rākṣasa 59, 60, 74, 99, 100.
 ram 43, 81, 93.
 Rāma 40.
 ramboet sēdana (Bal.) 59.
 rammelaar (Voor-Indische —) 56.
 raras 47.
 ratna 16, 21, 35, 41, 65, 66, 68 vlgg., 77, 80, 99, 100.
 Ratnapāṇi 20, 21, 65.
 Ratnasambhawa 20, 21, 65, 66.
 Ratoe Kidoel 11.
 Rāwaṇa 44.
 reiger 35, 75.
 reliek 20, 27.
 rēsi (zie řsi)

Resink Ir. (collectie —) 47, 77.
 Resink-Wilkens (collectie —) 11, 16, 20, 23, 24, 47, 70, 80.
 rējtjā 13, 26.
 reukvat 40.
 rijdans 24.
 rijst 44, 75.
 rijstkorrels 44.
 rijstpot 44.
 rijstschepper 44.
 rijstvoedsel 48.
 ring 11, 12, 16, 48-56, 65 vlgg., 83 vlgg.
 rinkelaar 47.
 ritueel 13.
 ronggèng 17.
 Rotterdam (museum te —) 30.
 ruiters 35, 75, 76.
 řsi (zie ook kluizenaar) 32, 73.
 rund 32.
 sādhu 16.
 Sagittarius 81.
 salang (Bal.) 59.
 sampoer 17.
 Sānārēdjā (Wānāgiri) 85.
 sandaal 98.
 sangkoe 40.
 sangkoe soedamala 42.
 sapang 47, 83.
 Sārāgēdoeg 60.
 Sari (tjaṇḍi —) 21, 25.
 sārī 17.
 sarong 17.
 schaamplaat 10, 31 vlgg., 57, 73, 74, 98.
 schaaap 42.
 scheermes, 45, 47.
 schel (zie ook bel, ghaṇṭā enz.) 12, 37, 38, 79.
 schelp (zie ook çangkha) 37, 51, 76.
 schepper 11, 44-45, 82.
 schild 38, 71, 72, 77, 100.
 schildpad 57, 59, 81, 97, 99.
 Scholten J. 42.
 schutter 43.
 scorpioen 37, 43, 76.
 scrotum 34.
 secte 38, 48.
 Sēdajoe (Wānāgiri) 89, 90.
 seinblok 39.
 sēkar sapasang 47.
 Sélāmanglèng (grot —) 45.
 sélā panangkēp 10.
 Sēnāpati (Panēmbahan —) 11.
 sēnggoehoe (Bal.) 38.
 Sēṇṭālā 47, 77.
 sērimpi 17.
 Sēwoe (tjaṇḍi —) 15.
 shawl 17.
 siboech (Bal.) 44

Sidodadi 100.
 Simāsālā (Wānāgiri) 66.
 Singā (tjaṇḍi —) 60.
 singha 38 vlgg., 43, 60, 77 vlgg., 93, 100.
 singsing 48.
 sirih 76, 82.
 Sitā 40, 44.
 Sitā-tārā 24.
 siwoer 44.
 slamētan ēntas-ēntas 42, 43.
 slang 47, 71, 72, 80.
 Slēman 76.
 slēṇḍang 17, 98.
 slot 56.
 slurf 71, 73, 80, 93.
 Smaradahana 42.
 Snelleman 58.
 snoer 58, 59, 71.
 Soekoeh 10, 11, 31, 32, 34, 71, 74.
 Soematra 10, 71.
 Soembērdjati (tjaṇḍi —) 32.
 soemping 76, 96.
 Soerakarta 5, 8 vlgg., 17, 31, 72, 76.
 sonḍer 17.
 spagnoetsluiting 56, 96.
 speer 76.
 spiegel 11, 12, 25, 45 - 47, 71, 82, 83.
 spleetklok 39.
 spleettrom (zie ook kēṇṭongan) 39.
 spuier (beeld) 30, 31, 47, 73, 100.
 Sragèn 9, 72.
 Sri (zie ook Çrī en Dēwi Sri) 42, 44.
 staf 25, 59, 70.
 steenbok 43.
 stempel 58, 98.
 stemspleet 40.
 stier 37, 43, 76.
 stūpa 39, 67, 77, 78, 101.
 subactieve pose 18.
 sukhāsana 18, 20, 69.
 sulphur 23.
 swamba (Bal.) 40.
 syllabe (mystieke —) 13, 20, 58.

tajoengan (Jav. dans) 18.
 talam 37.
 talisman (zie ook amulet) 50.
 Tamil 37.
 tandbrok 71, 73.
 Tandjoeng Tirtā (Jogjakarta) 60.
 Tantrisme 38, 46, 51, 77.
 tārā 11, 16, 24, 69.
 Tawangmangoe (Soerakarta) 33.
 teenring 54.
 tēhēnan (Bal.) 59.
 tempelinventaris 35, 46.
 tempelmunt 99.
 tempelwachter 74.

Tēnganan (Bali) 35.
 Tēnggēr 42, 43.
 terracotta 11, 26, 100.
 Tibet 15, 18, 20.
 tijgernagel 57.
 Tirtāmājā (Wānāgiri) 10, 98.
 tjākrā 51, 54, 83 vlgg.
 tjakra (Bal.) 77.
 Tjampoerdarat (Toeloengagoeng) 79.
 tjaṇḍi 8 vlgg., 18, 27 vlgg., 43, 72, 94, 100.
 Tjaṇḍi (desa —) 9, 72.
 tjāndrāsēṅkālā 32, 74.
 tjanting (Bal.) 44.
 tjawēt 34, 71.
 Tjētā (Soerakarta) 10, 31, 71, 74.
 tjitjak (zie ook hagedis) 76.
 Tobi Dr. A. C. 17.
 toekang pidjēt 48.
 Toeloengagoeng 26, 79.
 toempal 82, 99, 100.
 toom 76.
 Trawoelan 26.
 triçūla 30, 38, 45, 72, 78.
 trimūrti 29.
 tripada (zie ook driepoot) 40.
 triwangça 26.
 tuf (vulkanische —) 28.
 tuig 75, 77.
 tweelingen 43.
 udarabandha 17, 65, 69, 70, 72, 73.
 umangus 47, 82.
 upawīta (zie ook kastensnoer) 17, 58, 65, 67 vlgg., 97, 98.
 urn 45.
 ūrṇā 15, 19, 65 vlgg.
 uṣṇīṣa 15, 65 vlgg.
 utpala 21, 23, 37, 65, 70.
 uttariya 17.

vaatwerk van onbekende bestemming 11, 40 - 44, 81, 82.
 vaatwerk voor wijwater 11, 37, 40 - 44.
 veeklok 39, 78, 79, 93.
 verlossingssecte, 33, 34.
 vindplaats 7 vlgg.
 visch 36, 39, 43, 54, 74, 75, 79, 85, 87, 98.
 visch-olifant 43.
 Vlis C. J. van der — 32, 33.
 Vloten P. van — 47, 77.
 voetstuk (van beelden) 19, 65 vlgg.
 vogel 38, 39, 57, 76, 81, 88, 98.
 vooroudervereering 10, 14, 15, 20, 27, 28, 43.
 vrouw (treurende —) 45, 47, 82, 83.
 vrouwenborst 45, 46, 73, 82, 83.
 vrouwen-upawīta 69, 70.
 vrucht 39, 56, 71, 79, 87, 88, 94, 96, 97, 99.

wāhana 71.
 Wairocana 21, 22, 67.
 wajang 6, 16, 31, 35, 36, 43, 59, 76, 96, 99.
 wajra 21, 33, 37, 38, 49, 54, 56, 65, 68, 77,
 78, 88, 93, 94, 95.
 Wajrapāṇi 20, 68.
 wajra-ring 43.
 wajrāsana 18, 20, 65 vlgg., 72.
 Wajrasattwa 33.
 wan 37.
 Wānāgiri (Soerakarta) 8, 10, 30, 31, 66, 73, 76
 vlgg., 81 vlgg., 85, 89, 90, 92, 100.
 wara-mudrā 20, 21, 23, 24, 65 vlgg., 73.
 warāha 32.
 warāhāwatāra 32.
 wāsi 47.
 waterman 43.
 weegschaal 43.
 Weenen (museum te —) 47, 65, 68, 70.
 Wēngkēr 8, 31.
 West-Java 6.
 wiṇwawajra 77.
 wierookbrander 11, 35, 37, 40, 79, 80.
 wijgeschenk 59.
 wijwater 40, 44.
 wijwatervaatwerk 11, 37, 40-44, 80, 81.
 wiku 32.

wirāsana 18, 71 vlgg.
 Wiṣṇu 9, 24, 25, 31, 32, 43, 51, 70, 73, 82.
 wiṣṇuitisch 25.
 witarka-mudrā 21, 23, 65 vlgg., 73.
 wot ogalagil 10.

Yama 10.
 Yawadwipa 42.
 yayang 47, 82.
 yoni 9, 11, 72, 100.

zeef 47.
 zegel 21, 49 vlgg., 66, 101.
 zenith 22.
 zitwijze (zie āsana)
 zodiakbeker 42, 43, 79, 81, 99.
 zon 81, 85.
 Zuidergebergte 31, 54.
 Zuid-Indië 78.
 Zuid-Jogjakarta 26.
 Zuid-Midden-Java 31.
 Zuid-Soematra 10.
 Zuid-Soerakarta 9.
 zwaard 38, 59, 77, 100.
 zwijn 32, 33, 37, 74, 76.
 Zwolle (museum te —) 30.

ERRATA.

Enkele drukfouten in de Inleiding zijn storend en dienen hier te worden verbeterd.

Pag. 26 regel 1 v. b. lees: voor de plechtige

Pag. 50 regel 3 v. b. lees: benaderend

Noot 1 van pag. 18 hoort bij regel 1 v.o. op pag. 17.

Figuur 59. Schaamplaat met vrouwenfiguur, C818. Hoog 16 cm. Goud. F. O. D. 6513a.

Figuur 60. Giet- en stempelvorm voor zgn. mā-munten,
C1097. Hoog 4.5 cm. Brons. F. O. D. 8762.